לכבוד משרד הבריאות
מאגר ביטוי דיגיטלי

Digitized by the Internet Archive
in 2026

https://archive.org/details/unknown0000olga_w9e5

אַלע ווערק פון שלום-עליכם

מאַטעל פּייסי דעם חזנ׳ס

צווייטער טייל: אין אַמעריקע

שלום-עליכם פּאָלקספּאַנד אויסגאַבע—ניו-יאָרק, 1922

שלום־עליכם אין יאהד 1915.

מאַטעל פּייסי דעם חזנ׳ס

כתבים פון א יונגעל א יתום

צוויטער טייל: אין אמעריקע

נעשריבען אין יאָהר 1916.

Copyright 1920, by Olga Rabinowitz (Sholom-Aleichem), New York

ערשטע אויפלאַגע ..... דעצעמבער 1920
צווייטע אויפלאַגע ..... פעברואַר 1922

אינהאלט

מזל־טוב, מיר זענען שוין אין אמעריקע ! 7
קריעת ים־סוף 19
אין נעפענעניש 31
א ים פון טרערען 43
מיט ביידע פיס אויף דער ערד 55
אין ניו־יארק אויף דער סטריט 67
די חאליאכטרע אויף דער ארבייט 79
מיר זוכען א דושאב 91
מיר ארבייטען אין שפּאּ 103
מיר סטרייקען ! 115
כתרילעווקע אין ניו־יארק 127
מיר מאכען א לעבען 137
די רפואה פאר דער מכה 149
מיר קאלעקטען 159
מיר נעהען אין ביזנעס 171
העלפאו, לאנדסמאן ! 181
מיר נעהען פארנרעסערען די ביזנעס 191
מיר מופען 201
די וואסערשטוב 209

I

מזל טוב, מיר זענען שוין אין אמעריקע!

I

מזל טוב, מיר זענען שוין אין אַמעריקע!

א.

אונז קומט מזל־טוב — מיר זענען שוין אין אמעריקע. דאָס הייסט, מע זאָגט, אז מיר זענען אין אַמעריקע. אַמעריקע האָבען מיר נאָך ניט געזעהען, ווארום מיר זענען נאָך דערווייל אין „קעס־טעל־גאַרטעל". דאָס הייסט, אַמאָל האָט דאָס אזוי געהייסען. היינט הייסט עס שוין מעהר ניט „קעסטעל־גאַרטעל", נאָר „עלים אייל־אַנד". פאַר וואָס עפּיס „עלים אייל־אַנד"? „וויל דאָס שטי־קעל לאַנד האָט אמאָל געהערט צו אייגעם אלי, איז ער געווען א נאַר ביז דער סטעלי". אזוי זאָגט אונזער חבר פּיני צום גראָס, ווי זיין שטייגער איז. פּיני איז אין כעס אויפ'ן עלים אייל־אַנד מיט סכנות. למאי מע פּארהאלט די ארעמע עמיגראַנטען און די רייכע לאָזט מען אריין גלייך, ווי זיי קומען־אָן מיט'ן שיף. דאָס פּאַסט, זאָגט ער, נאָר פּאַר פּאַני־גנב, ניט פּאַר אזא פּרייע מדינה, ווי אַמעריקע. אלע דארפען דאָ זיין גלייך. נישטאָ קיין אָרעם, נישטאָ קיין רייך. און ער הויבט־אָן שיטען מיט נעמען: קאָלומבום, שעקספּיר, באָקל, ציוויליזאַציע... ער קלויבט זיך אָנ־שרייבען אויף זיי א ליעד און אוועקגעבען זיי א גאָב, אז דער שווארצער יאָהר זאָל זיי נעמען! האָט ער ניט קיין טינט און

וועמען האָבען מיר אין אמעריקע? נאָנץ אמעריקא איז אונז באקאַנט און אַלע אידען זענען אונזערע פרײַנד. ראשית חכמה, משה דער אײַנבינדער און זײַן ווײַב פּעסי די גראָבע — אונזערע אַ שכנה, מיט אַ נאָנצער חאַלאַסטער קינדער. האָט זיך יעדער זײַן נאָמען מיט זײַן צונעמענעש. און מיר רעכענען זיי אויס אויף די פינגער: פּיני קלעצל, וועלוול קאָטער, מענדל טשערנאָהוז, חיים בופלאקס, פּייטל פּעטלל און הערשל מיט דער גאָלי אויפ'ן שטערן, וואָס מע רופט איהם „ושתי"...

שלאָגט מען אונז איבער אין מיטען און מע זאָגט אונז: „נענוג, נענוג קלײַנוואַרג. עלטערע! גיט אהער עלטערע!" נעבען מיר זיי עלטערע און רעכענען זיי אויס די נעמען: יונה דער בעקער, אַ איד אַ כעסן. איז ניט איינס. זײַן ווײַב ריוועלע די בעקערין, אַ אידינע מיט אַ רעטאָנדע. איז ניט צוויי. דאָס הייסט, זי האָט געהאַט אַ רעטאָנדע, האָט מען זי אַוועקגע'גנב'עט אויף דער גרענעץ. דערהערט דאָס וואַרט „גרענעץ", דערמאָנט זיך די מאַמע אָן אונזערע זאכען, וואָס מע האָט אויך אַוועקגע'גנבה'ט אויף דער גרענעץ. הויבט זי אָן בעטען, טאָמער איז מענדיך, מע זאָל איהר קריגען די זאכען, — און הויבט אָן צו ווײַנען. פּאַלט אָן אויף איהר אַליהו, למאי זי ווײַנט. זאָגט זי, אַז איצט איז זי שוין אין אמעריקע און האָט שוין קיין מורא ניט פּאַר די אויגען, מע זי שוין, זאָגט זי, ווײַנען און ווײַנען.

ג.

ווי אזוי מע האָט זי דורכגעלאָזט מיט די אויגען — איז טאַקי אַ נס מן השמים. למאי ווי אזוי זענען מיר לעבען געבליבען פון דער נסיעה אויפ'ן ים? איז עס דען ניט געווען קיין נסים ונפלאות? וויפיעל מאָל האָבען מיר געזעהען מיט אונזערע אויגען דעם מלאך-המות, דעם מוידט פאַר די אויגען? וויפיעל מאָל האָבען מיר זיך שוין געהאַט אָפּגעזאָגענט מיט'ן לעבען?

פערער און קיין ברעקעל פאפיער. זאגט איהם מיין ברודער אליהו, אז אויב עס וועפעלט איהם ניט דאס לאנד, האט ער א ברירה פאהרען צוריק. און דאס וערענקט איהר דאך מסתמא פון אמאל, אז די צוויי, פיני און אליהו, זענען זעלטען שוה בשוה. וואס איינער זאגט, דריגט דער אנדערער קאפויר. „דער זומער מיט'ן ווינטער" — רופט זיי מיין ברודער אליהו'ס ווייב, ברכה, און חאפט א מיאוס'ען פסק פון איהר מאן, פון אליהו'ן. ער רופט זי אן „בהמה", און „סאטע ציגע", און נאך אזעלכע נעמען, וואס ס'איז ניט כדאי איבערצו'חזר'ען. מישט זיך אריין די מאמע און זאגט צו איהר שנור, אז קיין רייסען זיך, טאר א מענטש ניט זיין אין מיטען, וואהרום ער קאן חאפען א דראפ...

ב.

וואס טוען מיר אין עלים אייל־אנד? מיר וואהרטען ביז מע וועט קומען פון שטאדט, באקאנטע און פרוינד, און מע וועט אונז אויסשרייבען. חאטש שרייבען האט מען אונז אויסגעשריבען שוין וויפיעל מאל. מע האט אונז געשריבען, פארשריבען און אויס־געשריבען פאר'ן ארויפגעהן אויפ'ן שיף, און אויפ'ן שיף גופא, און איצט, ביי'ם אראפגעהן פון שיף. און אלע מאל די אייגענע חכמה: וואר זענען מיר? וואוהין פאהרען מיר? און וועמען מיר האבען אין אמעריקע?

דערצעהלען מיר זיי, אז ס'איז געווען א איד פייסי דער חזן — איז ער געשטארבען. האט ער איבערגעלאזט איין אלמנה — דאס איז די מאמע. האט זי א זוהן — הייסט ער אליהו. האט ער א ווייב — הייסט זי ברכה. האט ער א חבר — הייסט ער פיני. האט ער א ווייב — הייסט זי טייבעל. און איך בין דער מיזיניק — היים איד מאטעל. און דאס איז מיין חבר — הייסט ער מענדעל. און וויל ער איז א גרויסער — האט איהם ברכה א נאמען געגעבען לאשאק.

אָהן גזירות און אָהן פּאָגראָמען קאָנען זיי זיך ניט באַנעהן. און איך האָב אייך שוין לאַנג געזאָגט, אז איך האָב עס פּיינט. הויבט מען אָן רעדען פון גזירות אָדער פון פּאָגראָמען, גיי איך אַוועק. איך נעם מיין חבר מענדעל פּאָר א האַנד, און מיר לאָזען זיך שפּאַציערען איבער די גאַסען פון „פּרינץ אַלבערט".

ה.

„פּרינץ אַלבערט" איז געווג גרויס. און שען. שטיינערנע טרעפּ. מעשענע פּאַרענטשעס. שטאָל און אייזען וואו מע טהוט זיך א ריהר. היינט „מענטשען". איך מיין די באַדיענער. מע רופט זיי „סטיוואַרדעס". און „נוירסעס". היינט מאַטראָסען — אזוי ווי די רוחות. לויפען ארום הין און הער. איך און מענדעל זענען זיי מקנא. מיר געבען זיך דאָם וואָרט, אז מיר וועלען אויסווּאַכסען, ווערען גרויסע, זאָלען מיר זיך פּאַרשרייבען פּאָר מאַטראָסען.

איין חסרון האָט דער „פּרינץ אַלבערט". מע לאָזט אונז ניט אומעטום זיין. קוים ווילען מיר געבען א קוק־אַריין א ביסעל ווייטער פון צווישענדעק, וואו מיר פּאָהרען, אזוי טרייבט מען אונז דורך. טאָקי די מאַטראָסען גופא. גרויסע רשעים. און די פּאַסאַשירען אַליין, פון יענע העכערע קלאַסען, זענען אויך רשעים. וואָרום זיי זאָלען ניט זיין קיין רשעים, וואָלטען זיי פּאַרזאָגט די מאַטראָסען, מע זאָל אונז ניט מרייבען. וואָם וועלען מיר זיי טהון? מיר וועלען זיי אָפּבייסען? מיין חבר מענדעל איז גלאַט ניט צופּריעדען. ער פּאַרשטעהט ניט, צו וואָם דאַרף מען קלאַסען? ער זאָגט, אז אין אַמעריקע איז ניטא קיין קלאַסען. טאָמער גלויב איך איהם ניט, קאָן איך א פּרעג טהון ביי מיין ברודער אליהו. האָט אָבער מיין ברודער אליהו פּיינט, אז מע פּרענט ביי איהם פּוסטע זאַכען. איך וועל שוין בעסער פּרענען ביי אונזער חבר פּיני.

תחילת, אז מיר זענען אַרויף אויפ'ן שיף „פרינץ אלבערט", איז דוקא געווען גוט און פיין. איך און מיין חבר מענדעל האָבען זיך געלאָזט אויסמעסטען דעם „פרינץ אלבערט" אין דער לענג און אין דער בריים. קיינעם איז ניט געווען אזוי גוט, ווי אונז. מיר האָבען קיינמאל ניט געהאט אזא קוואַרטיר, ווי איצט. א וואַסער-שטוב. א דרייגאַרעדיגע שטוב אויפ'ן וואַסער. איך האָב אייך זי געהאט שוין אמאל אויסגעמאַלט מיט אלע פישטשעוו־קעס. שטעלט אייך פאָר — איהר זיצט, דאכט זיך, אין שטוב, אדער איהר שפאַציערט אַרום, די הענט אין די קעשענעס, און — איהר פאָהרט! איהר עסט און — איהר פאָהרט! איהר טרינקט און — איהר פאָהרט! היינט די מענטשען, וואָס איהר זעהט זיך אָן. א וועלט מיט מענטשען. א גאנצע שטאָדט פאָהרט מיט אייך. אַן מחמת אלע פאָהרען אויף איין שיף און אלע פאָהרען אין איין אָרט אַרײַן, קיין אכעריקע — באקענט איהר זיך מיט אלעמען און אלע באקענען זיך מיט אייך, און איהר ווערד געוואָהר אין איין טאָג אזוי פיעל זאכען, וואָס אין איין אנדער אָרט וואלט איהר עס ניט דערגאנגען אין א יאָהר.

ד.

וועה־וועה, וויפיעל באקאַנטע מיין מאמע און מיין שוועגערין ברכה מיט פּיני'ס ווייב טייבעל האָבען זיך געמאַכט צוויישען די ווייבער. נאָר דאָס איז געווען גאָר ניט קענען די באקאַנטע, וואָס מיין ברודער אליהו און זיין חבר פּיני האָבען זיך געפונען צוויישען די מאנסביליען. וויפיעל מע האָט ניט געוועדט אין נערעדט, האָט מען ניט געקאַנט זיך ענגוג אַנרעדען. ווייבער האָבען נערעדט מעהר פון היימישע זאכען. פון זאכען, וואָס זענען שייך צו דער קיך, צו דער שפּיזאַרני, וויסגרעט, קויטיג גרעט, בעטגעוואַנט, זאקען, ציכלעך, רעטאַנדעס. און די מאנסביליען — די האָבען נע־רעדט פון אמעריקע, פרנסה, קאָלומבוס, נזירות, פאַנראַמען.

דאָ הויבט ערשט פּיני אָן אַרויסצושיטען זיינע שענסטע ווערטער. מישט זיך אַריין אַ איד איין עמיגראַנט, אַ ווילד־פרעמדער:

— אַז ס'איז יאָ אַזאַ גליקליכע מדינה, ווי איהר זאָגט, וואָ אַלע זענען גלייך, פון וואַנען זשע נעמען זיך דאָרטען שלעפּערס און גראָפען און בעטלערס און שררות? ממה־נפשך...

נאָר מיר לאָזען איבער פּיני'ן מיט'ן אידען מיט נאָך אידען, זיי זאָלען זיך רייסען — אַבי מיר זענען דערנאָנגען וואָס מיר דאַרפען, אַז אין אמעריקע זענען קיין קלאַסען נישט פאַרהאַן. קומט אויס, אַז מענדעל איז געראַטן. ער זאָגט, אַז קלאַסען דאַרף מען פיינט האָבען. דאָס הייסט, אַז די פאַסאָזשירען פון די העכערע קלאַסען דאַרף מען פיינט האָבען. פאַרשטעה איך ניט, פאַר וואָס? וואָס האָב איך צו זיי? זאָגט מענדעל: וואָס האָבען זיי זיך פאַר־שלאָסען ביי זיך אין צווייטער און אין ערשטער קלאַס צווישען די שפּיגלען? וואָס שטעהט זיי אזוי ניט אָן, די גרויסע פּריצים, צו זיצען מיט אונז אָט דאָ, צווישען דעק? מיר זענען דען קיין מענ־טשען ניט גלייך מיט זיי? אונזער גאָט איז דען ניט דער אייגע־נער, וואָס זייער גאָט? — דערפאַר האָט ער דערלעבט אין זיי א נקמה. ס'איז געקומען א נאכט, וואָס די מיוחסים פון צווייטער און ערשטער קלאַס האָבען זיך אַראָפּגעלאָזט צו אונז, אין דריטע קלאַס, און געוואָרען גלייך מיט אונז אלעמען.

דאָס איז געווען אין דער נאכט פון יום־כּפּור, צו כל־נדרי.

ז.

מחמת דער „פּרינץ אלבערט" איז אַרויסגענאָנגען עשרת־ימי־תשובה, איז אונז אויסגעקומען צו פראָווען יום־כּפּור אויפ'ן שיף. ערב יום־כּפּור האָבען מיר זיך פאַרפאַסט מיט נעבראָטענע קאר־טאָפּעל — „פּעטייטעס" רופט מען עס דאָ. קיין כשר'ע קיך איז אויף „פּרינץ אלבערט" נישט פאַרהאַן, לעבען מיר די נאָנצע צייט פון פּעטייטעס. און ברויט גיט מען אונז לרוב. און טיי און

אונזער חבר פּיני האָט דוקא ליעב צו רעדען פון אזעלכע זאכען. ער קאָן אייך אָפּשיטען מיט רעד. און האָט איהר איהם נאָר זאָטשעפּעט מיט א וואָרט, איז ווי איין אָנגערעהטער וועק־זייגער. ער וועט ניט אנשוויגען וועדען, ביז דאָס רעדעל וועט זיך אליין ניט אָפּשטעלען.

ו.

איך האָב געפּאַקט פּיני'ן בעת ער איז געזעסען אויפ'ן דעק. ער האָט אריינגעטהאָן זיין שפּיץ נאָז אין א בוך. מחמת ער איז א קורצזיכטיגער, לייענט ער ניט מיט די אויגען, נאָר מיט דער שפּיץ נאָז. איך בין צוגענאַנגען צו איהם נאָהענט.

— רב פּיני, איך דאַרף אייך עפּיס פּרעגען.

פּיני האָט צוגענומען די נאָז פון בוך.

— וואָס'טו זאָגען, קטנתי? — קטנתי הייסט ביי איהם קלייניטשקער. אזוי רופט מיך פּיני בעת ער איז אויפּגעלעגט. און אויפּגעלעגט איז ער כמעט אלע מאָל. אפילו דעמאָלט, וועו ער קריענט זיך מיט מיין ברודער אליהו. און אפילו דעמאָלט, וועו זיין טייבעל בלאָזט זיך. דערצעהל איך איהם אזוי און אזוי. צי ס'איז אמת, וואָס מע זאָגט, אז אין אמעריקע איז ניטא קיין קלאָסען?

האָט איהר באַדאַרפט אָנקוקען, ווי אָט דער פּיני האָט זיך אָנגעצונדען און צעפּלאַקערט זיך און געזומען רעדען און קייען און שפּייען און שיטען מיט פּייערדיגע הויכע ווערטער: אז אמעריקע איז דאָס אייגצינג לאַנד, זאָגט ער, פון אמת'ער פרייהייט און פון אמת'ער גלייכהייט. אין אמעריקע, זאָגט ער, קאָנסט דו זיצען אט־אַ־דאַ־אָ, און נעבען דיר זאָל זיצען דער „פּרעזידענט", און ווייטער אביסעל זאָל זיצען א בעטלער, א שלעפּער, א ניקס שבניקס. און נאָך א ביסעל ווייטער — א נראַף, א שרירה, א מיליאָנשטשיק! ציוויליזאַציע! פּראָגרעס! קאָלומבום!... און

וועך שמועסט, אז זיין קליין ברודערעל, אָט דער קטנתי (דאָס מיינט מען מיך), זאָל איהם אונטערהעלפען אויף זיין סאָפראָנאָ, וועלען מיר האָבען א יום־כּפור, אז נאָט און לייט וועלען אונז מקנא זיין.

וויפיעל אליהו האָט זיך ניט געבעטען, מע זאָל איהם לאָזען צו־רוה. וויפיעל ער האָט ניט געשוואָרען, אז ער האָט זינט ער לעבט נאָך ניט געדאָוועט פאר'ן עמוד ימים־נוראים. עס האָט ניט געהאָלפען קיין שמע־ישראל. מע האָט איהם כּמעט מיט גוואָלד אוועקגעשטעלט פאר'ן עמוד (א קיילעכיג טישעל, מיט א ווייסען לייכּאָך איבערגעדעקט), און מיך האָט פּיני געזומען פאר איין אויהער: „גענה, קטנתי, צו דער ארבייט!" און מיר האָבען אוועקגעלעגט פאר די פאסאזשירען א כּל־נדרי, וואָס זיי וועלען איהם חאָבען צו געדענקען אויף דור־דורות.

ט.

ניט אזוי דער כּל־נדרי, ווי די „יעלות". און ניט אזוי די „יעלות", ווי דער נעווייז פון די וויבער און פון די מאנסביל־לען. פּריהער האָט מען נאָר געקרעכצט, געזיפצט, געשנייצט די נעזער. דערנאָך האָט מען גענומען וויישען די אויגען. דערנאָך — ווייגען שטיל־ערהייד. דערנאָך — ווייגען העכער און העכער, שרייען, קוויטשען און פּאָלען חלשות. זיי האָבען זיך דערמאָנט, אז ערשט פּאר־א־יאָהרען איז מען געווען איטליכער ביי זיך אין דער היים. יעדער אין זיין שול. אויף זיין פּלאץ. ביי זיין סטענדער מיט זיין מחזור. געהערט זיין חזן. זיינע זינגערלעך. איצט איז מען נע־זונד, נעיאָגט און געטריבען, ווי די שאָף, וואָס מע פיהרט צו דער שחיטה, צוגוויפגעפאקט קאָפּ אויף קאָפּ. מע קאָן דעם אָטהעם ניט חאָפען. איהר קאָנט פּארשטעהן, אז אפילו די אויסגעפּוצטע פּאסאזשירען פון די העכערע קלאסען מיט די הויכע גלאנצענדיגע ציליגדערס אויף די קעפּ האָבען זיך נישט געקאָנט איינהאלטען

צוקער אלע טאג. ס׳איז נאָרניט אזוי שלעכט. מע וואָלט גע־קאָנט א גאנץ יאָהר אזוי לעבן. זאָגט אָבער ברכה, מיין ברודער אליהו׳ס ווייב, אז פון פעטייטעם ווערד געשוואָלן דער בויך. נאָר וואָס זי קאָן זאָגן! ס׳איז דען פארהאן א זאָך, וואָס זאָל איהר נעפעלן? אויף אלסדינג נעפינט זי אייך א חסרון. למשל, איהר נעפעלט ניט דער „פרינץ אלבערט", למאי ער קריבט. וואו איז דאָס נעהערט געוואָרן, זאָגט זי, אז א נסיעה זאָל געדויערן צוהן טעג? זאָגט מען איהר, אז שולדיג איז ניט דאָס שיף — שולדיג איז דער ים. און אונזער חבר פיני נעמט זיך אונטער איהר געבן צו פארשטיהן, אז דער ים באטרעפט דרי מאָל אזוי פיעל ווייפיעל די יבשה, די טריקענעניש. זאָגט מיין ברודער אליהו, אז ניט דריי מאָל, נאָר צוויי מאָל אזוי פיעל. וואָס־וואָס — נאָר געאָגראפיע ווייסט ער בעסער. אויף דער וועלט איז פארהאן, זאָגט ער, צוויי דריטעל וואסער, איין דריטעל טריקענעניש. קומט, זאָגט ער, אויס די רעכענונג, אז ים איז צוויי מאָל אזוי פיעל, ווי יבשה. זאָגט פיני: ניין, דריי מאָל. זאָגט אליהו: ניין, צוויי מאָל. „דריי מאָל!" „צוויי מאָל!" — צעקריעגט מען זיך, נאָר מע בעט זיך ניך איבער.

ח.

ווער וועט דאוונען פאר׳ן עמוד? זאָגען כל־נדרי? פאר־שטעהט זיך, מיין ברודער אליהו. ער איז טאקי קיין חזן קיינמאָל ניט געווען. איז אָבער זיין טאָטע געווען א חזן, און א באריהמטער חזן. א קול־נגינה האָט ער. עברי קאָן ער. וואָס דאָרף מען נאָך? און דערצו האָט שוין אונזער חבר פיני מיטגעהאָלפען, אז מע זאָל מיין ברודער אפילו בעטען זאָגען כל־נדרי. ער האָט ארויסגע־לאָזט א קלאנג איבער׳ן גאנצען שיף, איינגערוימט יעדען באזונדער א סוד אויפ׳ן אויהער, אז אָט דער יונגערמאן מיט׳ן געלען בערדעל (אליהו) איז א מורא׳דיגער בעל־מנגן. זיין דאוונען — פֿם! און

II

קריעת ים־סוף

און נעווישט מיט זיידענע טיכלעך כלומרשט דעם שוויים. נאָר איך האָב גוט נעזעהען טרערען ביי זיי אויף די אויגען. דער טרויער איז נעווען אזוי גרוים, אז אפילו די סטיואהדם און די מאטראָסען זענען מיט דרך־ארץ געשטאַנען פון דער ווייטען און צוגעקוקט, ווי אידען האָבען זיך איינגעוויקעלט אין ווייסע טלית׳ים, שטעהען אין די זאָקען און שאָקלען זיך און ווינען און יאָמערען — אפנים, ס׳איז זיי גוט ביטער אויפ׳ן הארצען. און מיין ברודער אליהו האָט זיך צעוונגען. און איך העלף איהם אונטער. און דאָרטען אין ווינקעל, צווישען די ווייבער, שטעהט די מאמע אין דער יום־טוב׳דיגער זיידענער פאטשייליע, מיט׳ן מחזור אין די הענט, און באָדט זיך אין טרערען.

דער מאמע איז היינט גוט, ווי די וועלט. היינט איז איהר טאָג!

׳.

אויף מאָרגען האָבען מיר זיך נעפעדערט אויפצושטעהן צ׳ביסעל פריהער, מע זאָל זיך שטעלען זאָגען „אדון־עולם" מיט׳ן אלטען באקאנטען נוסח. ס׳איז אָבער דערפון נאָרנישט ארויסגעקומען. ס׳איז נעווען אוממעגליך ניט נאָר צו דאָוונען — מע האָט נישט נעקאָנט שטעהן אויף די פיס. ניט נעקאָנט טרעפען צום עמוד. עס איז פינסטער נעווארען אין די אויגען. מיר זעהען ניט כמעט איינס דאָם אנדערע. עס איז נמאס דאָם לעבען. ס׳איז שלעכט, שלעכט צום שטארבען. יאָ, מיר שטארבען.

וואָם האָט זיך געטראָפען? איצט בין איך מיער, לאָז איך עס איבער אויף מאָרגען.

II

קריעת ים־סוף

א.

איך האָב אייך געהאַט אָנגעהויבען צו דערצעהלען פון דעם פּסק, וואָס מיר האָבען געהאַפּט יום־כּפּור אין דער פּריה אויפ'ן שיף „פּרינץ אַלבערט". דאָס איז געווען א מיאום'ער פּסק. מיר'ן איהם געדענקען דאָס נאָנצע לעבען.

אָנגעהויבען האָט זיך עס פון א קליינינקייט. עפּים א חמא־רעלע, א שווארץ, א געריבט וואַלקענדעל, האָט זיך נאָך פון ביי־נאכט, באַלד נאָך כל־נדרי, באַוויזען אויפ'ן עק הימעל. פּריהער פון אַלעמען האָבען עס דערזעהען איך און מיין חבר מענדעל. וואָרום אז אַלע אידען זענען נאָך געווען אונטען, געווויינט און נע־זאָגט תהלים נאָך כל־נדרי, האָבען מיר, איך און מענדעל, אַרומ־געשפּאַציערט איבער'ן „פּרינץ אַלבערט". דערנאָך האָבען מיר זיך פּאַרקלויבען אין א ווינקעלע, געזעסען און געשווינגען. עס איז געווען שטיל און וואַרעם און גוט אויפ'ן הארצען. נאָר אַביסעל אומעטיגליך. וואָס מענדעל האָט געטראַכט — וויים איך ניט. איך האָב געטראַכט פון נאָט, וואָס זיצט אָט דאָרט, אין הימעל. ווי גרויס ער דאַרף זיין, אז דאָס איז אַלסדינג זיינם? און וואָס

זיין רייטוואָגען. אום יום־כּפּור גאָר !... איין בליץ נאָכ'ן אַנדערען באַלייכט אויף א רגע דעם שוואַרצען געדיכטען הימל. דער „פּרינץ אַלבערט" קרעכצט, שאָקלט זיך אהין און אהער, ארויף און אַראָפּ. און דער רעגען שמייסט. וואָס איז דאָס? א מבול אויף דער וועלט? האָט דאָך גאָט געשוואוירען, אז קיין מבול וועט ער שוין מעהר ניט ברענגען קיין מאָל אויף דער ערד...

— קריעת ים־סוף. — זאָגט מיין ברודער אליהו. און אונזער חבר פּיני באָמקעטצו: „יאָ, ס'איז קריעת ים־סוף"... דאָס ערשטע מאָל, וואָס די צוויי זאָגען ביידע איין זאָך. דאָס וואָרט „קריעת ים־סוף" האָט אויסגענומען. אַלע מאָל הויבט זיך אויף איין אנדער פּאַרשוין, טהוט א קוק אין דרויסען אַרויס און גיט־צו, אז ס'איז קריעת ים־סוף. דערנאָך לויפט ער עפּים מאָדנע אַוועק איז א זייט אריין. דאָרט גיט ער אָפּ דער מאַמע מילך, און מעהר זעהט מען איהם שוין נישט... וועהר מיר דאָוונען? וואָס מיר יום־כּפּור? מע האָט שוין גאָר פאַרגעסען אפילו, וואו מען איז אין דער וועלט.

ג.

פון אונזער משפּחה האָט דעם ערשטען פּעטשאָטעק געמאַכט ברכה. זי האָט אָנגעהויבען שרייען, אז אָט שטאַרבט זי! דער־נאָך האָט זי געזומען שעלטען מיין ברודער אליהו. למאי ער האָט זי איינגעריסן צו פּאָהרען קיין אמעריקע. זי האָט געוואוסט פּרי־הער, אז אמעריקע איז סיביר. ערגער פון סיביר. סיביר איז גאָלד קעגען אמעריקע!... האָט זיך די מאַמע געוואָלט אַנגעמען די קריוודע פון איהר זוהן. זי האָט איהר געזומען זאָגען אביסל מוסר, אז א מענטש באַראַף אַלסדינג קאָנען אריבערטראָגען, וואָ־רום ס'איז א גאָט'ס זאָך. א סימן, סע שטעהט אין טייטש־חומש נעשריבען... האָט זי אָבער נישט געקאָנט אַרויסרעדען וואָס אין טייטש־חומש שטעהט געשריבען, וואָרום ס'איז איהר מיט א מאָל

טראכט ער זיך: אז ער הערט אזוי פיעל אידען זאגען תהלים, לויבען איהם און גיסען־אויס פאר איהם דאס הארץ? די מאמע זאגט, אז ער הערט און זעהט אלעמען. און אז ער וויסט אלסדינג. אפילו דאס, וואס איך טראכט אין דער מינוט ביי זיך אין הארצען. אויב אזוי, איז ניט גוט. וואהרום איך האב נאר־וואס געטראכט פון א גוטען עפעל, פון א זיסער באר און חאטש פון א טרונק וואסער. קאלט וואסער. פון די פעטייטעס ברענט אויפ'ן הארצען — און טרינקען טאר מען נישט. יום־כפור נאך כל־נדרי — ווער וועט דאס טרינקען וואסער? מיין ברודער אליהו וועט מיך הרג'ענען. ער ווייל גאר, איך זאל פאסטען ביז מארגען ביינאכט נאך יום־כפור. זאגט די מאמע: „מיר'ן זעהען". דערווייל זוכט זי מיך אויפ'ן גאנצען שיף און קאן מיך ניט געפינען. ווייזט איהר אן א מאטראס, אז דארט, ביי'ם סאמע שפיץ, זיצען מיר, איך און מיין חבר מענדעל. שרייט זי: „מאטעל! מאטעל?" — „וואס איז, מאמע?" — „וואס היסט וואס איז? שלאפען גיי! מארגען דארף מען אויפשטיהן פריה, האסט פארגעסען? ס'איז יום־טוב"... גלוסטען גלוסט זיך ניט. נאר מע דארף געהן שלאפען.

ב.

אויף מארגען, אז מיר האבען זיך אויפגעהאפט אין דער פריה, איז שוין דער גאנצער הימעל געווען באלעגט. דער ים האט זיך צעבייזערט מיט סכנות. די חוואליעס האבען זיך אויפגעהויבען העכער פונ'ם שיף, געווארפען דעם „פרינץ אלבערט", ווי עפים א שפענדעל, א שפיעלעכעל. די מאטראסען האבען געטומען לויפען אהין און אהער, ווי די פאר'סמ'טע מייז. די סטיוארדס האבען זיך צוגעהאלטען ביי די פארענטשעס. די פאסאזשירען זענען גע־גאנגען הארט ביי די וועגט און געפאלען כמעט אויף יעדען טריט. מיט א מאל האט געגעבען א גאס א שלאקס-רעגען. דונערען האבען זיך געטראגען איינס נאך דאס אנדערע. גאט פאהרט אויף

אויף א פערד, נאָר אז איך שליטעל זיך מיט א שליטען אויפ'ן שניי. דער סוף איז נעווען, אז דער עמיגראַנט, די „געוויכערטע ליולקע", איז געלענגן א טוידטער אויף זיין געלעגער, און איך און מיין חבר מענדעל זענען מיר פונ'ם רענגן געוואָרען פיטש־נאַס, חאַטש אויסצודרעהען. צו אונזערע געלעגערס האָבען מיר שוין אַליין נישט געקאָנט טרעפען. מע האָט אונז געגומען מחילה אונטער די הענט און אָפּגעפיהרט אין אונזער רוה אַריין.

ה.

וויפיעל צייט דאָס קריעת ים־סוף האָט גענומען? א מאָג, צווויי און אפשר אַלע דריי — דאָס וויים איך ניט. איך האָב שוין פאַרגעסען. איך וויים נאָר איין זאַך, אז מיר האָבען זיך אויפגעהאַפּט, איז געווען א פרייד צו לעבען אויף דער וועלט. דער הימעל איז געוואָרען ריין, ווי גין־גאָלד. דאָס וואַסער — ווי א גלאָז. דער „פרינץ אַלבערט" איז געלאָפען אַיין אויסגעצווּנגענער, אַיין אויסגעפוצטער, געשניטען מיט די רעדער דאָס וואַסער, געפינעט, געברויזט און געשפּריצט אויף אַלע זייטען. די פּאַסאַזשירען האָבען אויפגעלעבט. מען איז אַרויס אין דרויסען אַלע, גרויס און קליין, אויף דער וואַרעמער זון, אויף דער שענער ליכטיגער וועלט. עמיצער האָט אַרויסגעלאָזט א קלאַנג, אז אָט באַלד וועט מען קאָנען זעהען דאָס לאַנד. איך און מיין חבר מענדעל זענען געווען די ערשטע, וואָס האָבען אָנגעזאָגט אַלעמען די גוטע בשורה, אז מע זעהט שוין דאָס לאַנד. פון דער וווייטען האָט דאָס אויסגעזעהען ווי א פלעק, א געלע, גרויסע פּליאַמע. די פּליאַמע וווּרד אַלע מאָל גרעסער און בריייטער. מע זעהט שוין שיפען פון דער וווייטען. אָהן א שיעור שיפען מיט הויבע, דינע זעגל־בוימער. גיך זענען פאַרגעסען געוואָרען אַלע צרות. די פּאַסאַזשירען האָבען זיך אַלע אָנגעטהאָן יום־טוב'דיג. די וווייבער האָבען זיך אויסגעפוצט. מיין ברודער אליהו האָט צעקעמט די

געווארען נישט גוט אויף צו חלש'ען. אויף איהר קוסענדיג, האָט נענומען חלש'ען אונזער חבר פּיני'ס ווייב, טייבעל. אין פּיני ארויס מיט לשון: „מיט די ווייבער איז דיר נאָר א באשרייבונג, א קאָמעדיע!" — ער האָט ארויסגעלאָפּט בויד העמט אין די הויזענקעשענעס און פּאררוקט דאָס קאָפּעלישעל אויף א זייט. ער האָט געזאָגט: „שוטים! נאַראָנים! דאכט זיך, וואָס קאָן עס מיך אהרען, אז דער ים שטורעמט און דאָס שיף קאָטשעט זיך? א מענטש, א בר־דעת, גיט זיך אין עצה. בעת דאָס שיף טהוט זיך א בויג אהער, בויג איך זיך אויס אהין. און אז דאָס שיף בויגט זיך אהין, טהו איך זיך א בויג אהער. ווערד עס אָנגערופען באלאָנץ"...

און בויגענדיג זיך אהין און אהער, האָט פּיני אונז באוויזען א „באלאָנץ", אז ס'איז ניט גוט געוואָרען אויך מיין ברודער אליהו, און בויד האָבען זיי נענומען און אוועקגעגעבען וואָס זיי האָבען אמאל געהאט... דאָס אייגענע האָבען געטהאָן אויף די איבערינע פּאסאזשירען. מע האָט זיך קוים פּארשלעפט איטליכער צו זיין געלענער און מען איז אנידערגעפּאלען, ווי די סנאָפּעס, און ערשט דאָ האָט אָנגעהויבען דער רעכטער גיהנם פון קריעת ים־סוף...

ד.

איך און מיין חבר מענדעל האָבען זיך געהאלטען לענגער פון אלעמען. מענדעל האָט געהאט א סגולה פון איין עמיגראנט, וואָס איז געפאָהרען מיט אונז אינאיינעם און האָט אונז כסדר געגעבען עצות. דער דאָזיגער עמיגראנט איז א „גערויכערטע ליולקע". אזוי זאָגט ער אליין אויף זיך. ער איז שוין דריי מאל געפאָהרען אויפ'ן ים קיין אמעריקע הין און צוריק. ווייסט ער א סגולה צום ים. די סגולה באשטעהט אין דעם, מע זאָל זיצען אין דרויסען אויף דער פּאלובע, קוקען אין דער בריוט פון'ם ים, ניט אין דער לענג, און ניט אין זינען האָבען, אז איך נאָהר רייטענדיג

צוריק פארנעמען זייערע ערטער. פריהער מיט גוטען. דערנאָך מיט בייזען. וועט עס אייליק זיך ניט צו נעהן, חאפט א סטוסאק פון הינטען. אלע זענען דאָ, יונג און אלט. אידען און ווייבער און קינדער, גויים, טערקען, ציגייינער. ס'איז א דערשטיקעניש. די טיר האָט מען געשלאָסען. א קייט האָט מען אויפגעהאנגען אייז אייזערנע. מיר קאָנען זעהען נאָר דורך די פענסטער, וואָס אין דרויסען טהוט זיך. קיינמאָל האָבען מיר זיך ניט געפיהלט אזוי שלעכט, ווי אצינד. מ ר האָבען אויסגעזעהן ביי זיך אין די אויגען, ווי געפאָנגענע. „פאר וואָס? פאר וועז?" — אזוי טענה'ט צו מיר מיין חבר מענדעל און די אויגען זיינע ברענען, שיסען מיט פייער...

ח.

לאָזט זיך אויס א מעשה, אז מיר זענען שוין געקומען. גע־קומען קיין אמעריקע. נאָר וואָס דען? די פאסאזשירען פון ער־שטער און צווייטער קלאס האָט מען אראָפגעלאָזט דורך א לאנגען לייטער מיט אפשר הונדערט טרעפ. נו, און וואָס וועט זיין מיט אונז? מיר זענען דאָך שוין אין אמעריקע!

— ניט פאר אונז געדאכט! — רופט זיך אָפּ א איד א שניידער פון הייסין. דוקא נישקשה פון א מענטשעל, נאָר א ביסעל א נודניק. ער נעהט אויסגעפוצט, טראָגט שארפע בריליען, האלט פון זיך איין עולם ומלואו און האָט ליעב רערען אויף צו־להכעיס. ער דארף נאָר הערען וואָס איהר זאָגט, זאָגט ער קאפויר. צווישען איהם און אונזער חבר פיני זענען שוין פארגעקומען עטליכע סטיטשקעס. מיין ברודער אליהו האָט זיי קוים צענומען. דער שניידער האָט זיך געגעבען דאָס וואָרט, מאהר מיט פיני'ן קיין וואָרט ניט רערען. דערפאר, וואָס פיני האָט איהם באלעדיגט. ער האָט איהם אָנגערופען מיט אלע מיאוס'ע נעמען: „חייט", „שניידערוק" און „פאלגוץ". און האָט איהם א פרעג געגעבען:

באָרד. ברכה און טייבעל האָבען זיך אויסגעשלייערט. די מאַמע האָט אָנגעטהאָן איהר שבת׳דיגע זיידענע פאַטשייל. איך און מיין חבר מענדעל האָבען נישט געהאַט וואָס אָנצוטהון. און ס׳איז טאַקי קיין צייט אויך ניט געווען. מע האָט שוין געהאַלטען אָט־אָט ביי׳ם צופאָהרען צו דעם ברעג פון אַמעריקע. עס איז געווָארען א ליכט אין די אויגען און גוט אויפ׳ן הארצען. פונקט אזוי האָבען זיך באַדארפט פיהלען די אידען נאָך קריעת ים־סוף. עס האָט זיך געגלוסט זאָגען שירה.

ו.

„שלום עליכם דיר, קאָלומבוס! זיי געגריסט, דו פרייע מדינה! דו גאָלדענע, גליקליכע מלוכה!"

אזוי האָט אונזער חבר פיני באַגריסט דאָס נייע לאַנד. ער האָט אזש ארַאָפגעחאַפט דעם קאַפעלישעל, זיך איינגעבויגען און זיך פארנייגט. און אזוי ווי איהר ווייסט, אז ער האָט א נידעריגע ראיה, האָט ער ניט באַמערקט, אז עס לויפט פארבי א געזונטער, פארשווויצטער מאטראָס, מיט א רויט פארכויכערט פנים, און האָט זיך מיט איהם צעבוצקעט פנים אל פנים. דאָס הייסט, אונזער חבר פיני׳ם שפיץ נאָז איז אויסגעקומען דעם פארכויכערטען מאט־רָאָס אקוראט צווישען די אויגען. א גליק, וואָס דער מאטראָס איז בטבע א גוטער גוי, ניט קיין רשע. האָט ער באַטראַכט אונזער פיני׳ן מיט דער צעשלאָגענער נאָז, א שמייכעל געטהאָן און א מורקע געגעבען אונטער די וואָנסעס. אפנים, דאָס איז נעווען א קלָלה אויף אמעריקאַנער לשון.

ז.

מיט א מאל איז נעווָארען א בהלה. דריטע־קלאַס־פאַסאַזשירען, בעט מען, זאָלען מוחל זיין אַראָפ אונטען אין זייערע שטייגעלעך.

אלץ מעהרער. ער טרעט ארויף אויף דעם הייסינער שניידער, גלייך ווי ער וואלט איהם וועלען דורם זיין. דער הייסינער שניידער שרעקט זיך איבער און רוקט זיך אפ. ער זאגט:

— שאט! זעהט נאר! מע האט איהם געקוילעט די קאפּאטע! גערעדט אויף זיין אמעריקע! איז לא פּדלתי! מיר'ן עלטער ווערען מיט א פּאר שעה, וועלען מיר קלינגער ווערען...

וויפיעל האָט ער אויף זיין לעבען אָנגע׳גנבה׳ט „יתור״?... איצט, אז מע האָט אונז פֿארשפֿארט, האָט זיך דער הייסינער שניידער מיט א מאָל צערעדט. און דוקא מיט לשון־קודש־וועדטער:

— מה אָנו, מה חיינו — וואָם זענען מיר? וועד זענען מיר? משול כחרס הנשבר — מיר זענען געגליכען צו, להבדיל, סקאָטע. סקאָט אז מע פיהרט אַריין, דאַרף מען דאָם באטראכטען...

פֿאלט אָן אויף איהם אונזער חבר פֿיני. ער זאָגט, אז דער משל איז ניט גלייך צום נמשל. אז מע רעדט פון אמעריקע, באַדאַרף מען, זאָגט ער, פֿריהער די הענט וואשען. און ער הויבט אָן שיטען מיט זיינע שענע וועדטער, ווי פֿיני קאָן. ער קאָן ניט הערען, אז מע רעדט אויס א שלעכט וואָרט אויף אמעריקע. פֿאַרענטפֿערט זיך דער הייסינער שניידער. ער זאָגט, אז ער רעדט ניט פון אמעריקע ניט גוט, ניט שלעכט. ער זאָגט דאָם נאָר אקעגען רעם, וואָם ס׳איז אלסדינג גוט, און שען, און פיין, נאָר ניט פֿאַר אונז נעדאכט... אונז וועט מען אזוי ניך ניט אראָפֿלאָזען... פֿיני נעהט אַרויס פון די כלים. ער שרייט:

— וואָם דען וועט מען מיט אונז טהון? מע וועט אונז אייזאלצען? „מע וועט אונז ניט אייזאלצען, — זאָגט דער הייסינער שניידער מיט גאל און האָט הנאה — נאָר מע וועט אונז ברענגען אין אזא מין אָרט, וואָם מע רופט דאָם „עלים אייליאַנד״. דאָרט וועט מען אונז פֿארשפֿארען ווי די קעלבלעך אין א שטאָהל, ביז אונזערע פֿרייַנד און באקאַנטע וועלען זיך אמאָל דערמאָנען קומען אונז אראָפֿנעמען״...

פֿיני שפֿרינגט אוש אונטער: „עס איז דיר איין אנטיק מיט דעם אידען! בראָש וווייסט אייך דער דאָזיגער חייט פון אלע שוועכע הערצער! ניט אזוי אלט, ווי נעניט! אָט וווייסען מיר אויך, אז ס׳איז דאָ א קעסעל־נאָרדען, מיין איך א „עלים אייליאַנד״, פון דעסטוועגען האָב איך ניט נעהערט פון קיינעם, אז „עלים אייליאַנד״ איז נעשטעלט נעווארען דערויף, מע זאָל האַלטען מענטשען אזוי ווי קעלבלעך״... וואָם וווייטער היצט זיך אונזער פֿיני

III

אין געפענגניש

III

אין געפענגעניש

א.

ניט אומזיסט האָט אונזער חבר פּיני געוואָרפען איין אום־חן אויף „עלים אייליאַנד", גרייט געווען מאַכען דערויף א ליעד און צעקריעגט זיך מיט מיין ברודער אליהו. דעם כעם האָט ער אָבער געהאַלטען אין זיך. פּיני האָט ניט געוואָלט, אז דער הייסינער שנייַדער זאָל וויסען, אז ער, פּיני, איז ניט צופֿריעדען מיט אמעריקע. האָט ער זיך נעמאַכט הארץ. נאָר אינוועניג האָט דאָס איהם געברענט מיט סכנות. „סטייטש־סטייטש, מע זאָל נעמען מענטשען און איינשפּאַרען זיי, ווי סקאָט, ווי ארעסטאַנטען, ווי נעפּאַנגענע!" — אזוי האָט ער ג'טענה'ט שטילערהייד מיט אליהו'ן נאָכדעם, ווי מע האָט אונז געבראַכט צו פּיהרען אויף „עלים אייליאַנד". קומט־אויס, אז דער הייסינער שנייַדער איז געווען נערעכט. ער האָט פּריהער נביאות געזאָגט, אז ס'וועט אזוי זיין. נישמעהר, ער האָט אביסעל איבערגעחאפּט די מאַס. ער האָט געזאָגט, אז מע וועט אונז איינשפּאַרען אין א שטאַהל. צום סוף האָט מען אונז אריינגעפּיהרט אין א גרויסער ליכטיגער שטוב און מע האָט אונז געגעבען עסען און טרינקען און אלסדינג אומזיסט, אהן געלט. גוטע ליעבע מענטשען! נאָר וואָס דען? אייַדער מיר האָבען דערלעבט צו קומען צו דער דאָזינער שטוב —

ארויסגעשלעפט פון קעשענע און געשענקט מיר אײַן אָראַנדזש. דאָס הייסט, א מאַראַנץ. פּאַרבליבן ביי אים פונ׳ם שיף. אויפ׳ן „פּרינץ אלבערט" האָט מען אונז געטיילט אַלע טאָג מאַראַנצען. אָראַנדזשעס רופט מען עס דאָרט. וועט עס האָט געוואָלט, דער האָט גענעסען. וועט ניט — דער האָט זיין מאַראַנץ באהאלטען, אז קיינער זאָל ניט זעהען, ווייט אין קעשענע. איך האָב מיינע ניט באהאלטען. ווי אזוי קאָן מען זעהען אזא פּרי און ניט אויפ־עסען? — נאָר העכער פון אַלע האָט אויסגערריקט זיין גדולה אונ־זער חבר פּיני. ער האָט געזאָגט צו אונז אַלע:

— נו? וועט איז קלוג? איך, צי איהר? האָב איך ניט געזאָגט, אז דאָס האָבען שונאים אויסגעטראכט אויף אמעריקע, אז מע לאָזט נים אַריין א מענטשען, וואָס האָט פּאַרווויינטע אויגען? מענטשען לעריגגעהערס, ליגנערס, בארעדערס, לשון־הרע׳ניקעס, בייזע ציטנער, לויזאָקעס, פּארכעס! זיי וועלען שוין באַלד אויס־טראכטען אויף אמעריקע, אז מע טרייבט צו דער שמד. וואו איז ערגיץ דער הייסינער שניידער, א רוח אין זיין טאטע׳ס בייגער אריין?...

האָט ויך, הייסט דאָס, אונזער פּיני ווידער איבערגעבעטען מיט אמעריקע.

ג.

פון נרויס אימפּעט האָבען מיר זיך אין דער בהלה נאָר ניט ארומגעקוקט, אז פון אונזער קאמפּאניע פעהלט איינער. דאָס איז געווען מיין חבר מענדעל. די ערשטע האָט זיך ארומגעזוכט דוקא ברכה. זי האָט זיך א חאַפּ געטהאָן און א פּלעסק געגעבען מיט די הענט: „וועה איז מיר — וואו איז דער לאָשאק?" „א דונער האָט מיך דערשלאָגען!" — זאָגט די מאַמע, און מיר האָבען זיך אַלע א וואַרף נענעבען זוכען מענדלען. און מענדעל איז ניטא. פּאַרפּאַלען, ווי אין וואַסער אריין.

טאטע־פאטער! דורך א לאנגער בריק מיט טירעלעך ביי די זייטען זענען מיר דורכגענאנגען אייניגווייז. אויף יעדען טריט האט אונז אפגעשטעלט איין אנדער אנשיקעניש מיט א קנעפל, באקוקט, באטראכט, באזוכט, באטאפט. פריהער פון אלסדינג האט מען מיט א וויים פאפיערעל אונז איבערגעקערט די ברעמען אויף דער לינקער זייט, באטראכט די אויגען. דערנאך די איבעריגע אברים. און יעדער באזונדער שטעלט־אוועק אויף אייך א צייכען מיט עפים א קרייזעל און טהוט אייך א וויזיט מיט דער האנט, וואוהין איהר זאלט געהן — רעכטס אדער לינקס. דערנאך זענען מיר ערשט אריינגעקומען אין יענער גרויסער שטוב, וואס איך זאג אייך. און ערשט דארט האבען מיר זיך אפגעזוכט איינס דאס אנדערע. ביז דעמאלט זענען מיר געווען צעטומעלט און נישט געקאנט געפינען זיך. און צעשראקען זענען מיר געווען, ווי די קעלבער, וועז מע פיהרט זיי צו דער שחיטה.

ב.

וואס האבען מיר, מיינט איהר, מורא געהאט? די גאנצע מורא אונזערע איז געווען — דער מאמע'ס אויגען: וואס וועט זיין מיט איהרע רויטע פארווייגטע אויגען? לאזט זיך אוים, אז איהר האט מען ווינציגער פון אלעמען געקוקט אין די אויגען אריין.

— דאס האט ער זיך געמיהט, דער טאטע אייערער, א ליכטיגען גן־ערן זאל ער האבען!... — אזוי האט געזאגט די מאמע און האט אונז אלעמען ארומגענומען און צעווייגט זיך אזש פאר פרייד. זי האט גאר ניט געוואוסט וואס צו טהון פאר וואוילטאג. און אויך מיין ברודער אליהו איז געווארען גאר איין אנדער מענטש. אזוי האט ער א טבע, אז בעת מע לויפט, מע פאהרט, מען איז צעטראגען, לאזט ער אוים זיין גאנץ ביטער האריץ צו מיר. עם פליהען פעטש, ווי האלץ. און ברכה העלפט איהם אונטער מיט א קללה. איצט איז אויך איהם א נייע הויט געווארען. ער האט

שנייַדער מאכט זיך ניט וויסענדיג. ער טהוט און דרייַ׳ענט, גלייך ווי עמיצער פרענט ביי איהם. ער לענט אונז שטיינער אויפֿן האַרצען. ער רעכענט־אויס א נאַנצ צעטעל פון צרות, יסורים און לייד, וואָס מיר האָבען נאָך אויסצושטעהן. מע וועט ביי אונז, זאָגט ער, פריהער נעמען די אַדרייסים פון אונזערע פרייַנד באַקאַנטע. דערנאָך וועט מען ביי אונז נעמען, זאָגט ער, געלט אויף צו קלאָפֿען א דעפֿיש צו אונזערע באַקאַנטע און ווערטען, ביז עמיצער וועט אַמאָל קומען. און ערשט דעמאָלט, זאָגט ער, וועלן יענער וועט זאָגען, אז ער קען אונז און וווייסט אונז און איז ערב פֿאַר אונז, אז מיר וועלען דאָ זיין גוט און פרום צו נאָט און צו לייטען, וועט מען אונז, זאָגט ער, ארויסלאָזען פון נעפענגעניש.

פֿאַרשטעהט זיך, אז אונזער חבר פֿיני צינדט זיך אָן, ווי א שוועבעלע. ער קוקט אויף מיין ברודער אליהו און רעדט צום שנייַדער. ער פרענט ביי איהם נאָר איין זאַך: פון וואַנען איז ער דאָס אזוי נעניט אין די זאַקאַנעס פון „עלים איילאַנד"? ענט־פערט איהם דער שנייַדער, אז ער האָט זיך באַקענט דאָ אויפֿן שיף מיט איינעם איין עמיגראַנט, וועלכער איז שוין געפֿאָהרען קיין אַמעריקע דריי מאָל הין און צוריק. דאָס מיינט ער, אַפֿנים, די „גערויכערטע ליולקע". פון איהם איז ער דאָס נעוואויר נע־וואָרען אלע דינים אין מנהגים. און ניט נאָר דאָס אליין. ער האָט פון דער „גערויכערטער ליולקע" נענאַשט נאָך א סך, א סך זאַבען, וואָס זענען שייך צו אַמעריקע. אזוי, אז ער פאַהרט אַהין שוין א פֿאַרטינער, איין אַמעריקאַנער. ער וווייסט שוין אפילו, וי אזוי צו רעדען אויף אַמעריקאַנער לשון. צום ביישפּיעל: „טישקען", „קיטשען", „שוגער", „מיסטער", „בוטשער", „בריטש". וואָס דאָס באַדייט — וויל ער ניט זאָגען. אז מיר'ן זיין אויפֿן אָרט, זאָגט ער, וועלען מיר שוין אליין נעוואויירע ווערען וואָס דאָס איז. פֿיני טהוט א מאַך מיט דער האַנט און טרעט־אַפּ אויף א זייט, וי אייַנער רעדט: „עלעהיי א הונט בילט"...

שפּעטער האָט זיך אַרויסגעוויזען, אַז שולדיג איז ער אַליין. טאַקי מענדל, מיין איך. ביי׳ם פּאַרהער האָט ער זיך שטאַרק פּאַרפּלאָנטעט. קודם האָט ער זיך פּאַרשטעלט, ווי דעמאָלט אין דייטשלאַנד, פּאַר א שטומען. דערנאָך האָט ער מיט א מאָל אָנ־געהויבען צו רעדען מוראַ׳דיגע נאַרישקייטען. אָט האָט ער גע־זאָגט, אַז ער איז ערשט אַלט צעהן יאָהר, און אָט איז איהם אויס־געקומען צו זאָגען, אַז ער איז שוין בר־מצוה און אַז ער לייגט שוין תפילין. אין צום סוף האָט ער זיך מודה געווען און אויסדער־צעהלט פּאַר די קנעפּלעך דעם גאַנצען אמת: אַז ער איז א פּאַר־לוירענער. דאָס הייסט, אַז ביי׳ם אַריבערחאַפּען זיך איבער דער גרענעץ האָבען טאַטע־מאַמע איהם ערגעץ אין דייטשלאַנד פּאַר־לוירען, און אַז מיר האָבען איהם פּרילאַנטשעט. און אַז ער קאָן נישט אָנרופען דעם ריכטיגען אָרט און אַדרעס פון זיינע עלטערען, וויל ער וויסט אַליין נישט. ער זאָל ווייסען, זאָגט ער, וואו זיי זענען, דאַרף ער נישט קיינעמ׳ם לאָסקע. ער וואָלט אַליין, זאָגט ער, צו זיי געטראָפּען. האָט מען איהם דעריבער איינגעשפּאַרט, מיט נאָך אַזעלכע ווי ער, אין א באַזונדער חדר. מע וועט זיי שפּעטער אַלע אינאיינעם צוריקשיקען.

ד.

דערהערט אַזא מעשה, האָבען מיר זיך אַרויסגעשטעלט אַלע פּאַר דעם אומגליקליכען מענדלען. די מאַמע האָט געמאַכט א גוואַלד. זי וועט דאַרפען אָפּגעבען דין־וחשבון פּאַר א לעבעדיגען יתום. טאָמער באַגעגענט זי זיך אמאָל דאָ מיט זיינע טאַטע־מאַמע — וואָס וועט זי זיי זאָגען?

— וואַרט־אויס א קאָפּעטשקעלע — איהר זענט נאָך מיט זיך אַליין אויך ניט פּאַרטיג... — אַזוי זאָגט צו איהר דער הייסינער שנייידער. „ויבוא המן!" — זאָגט פּיני און קוקט בייז אויפ׳ן שנייידער. ער איז נרייט איהם אָנחאַפּען פּאַר׳ן גאָרנעל. דער

ו.

אויף אַדרייסים לייענען איז, פֿאַרשטעהט זיך, פּיני מעהר בריה פון אונז אַלעמען. נעמט ער צו ביי אליהו'ן דאָס פּאָפּיערל, טראָגט דאָס צו צום שפּיץ נאָז און לייענט די אַדרייסים מיט דעם ניגון, ווי מע לייענט תנאים אויף א קנס־מאָל. פֿאַרשטעהט מען אָבער ניט וואָס ער זאָגט. עס קומט־אויס ביי איהם יעדעס וואָרט קאַפֿויר. רייסט־ארויס ביי איהם אליהו דאָס פּאָפּיערל מיט די אַדרייסים און גיט עס איבער דעם „קנעפּל". זאָגט דאָס „קנעפּל" צוויי וועלט: „אַל־רייט. וויסען מיר ניט וואָס דאָס באַדייט. זאָגט אונז דער הייסינער שניידער, אז ער וויסט. די וועלט „אַל" און „רייט" איז, זאָגט ער, אַלץ איינס, ווי, למשל, ביי אונז די וועלט: „מילא בקיצור". אָדער „מהכתיתי". אָדער „נו־נו". דאָס הייסט, עס וועט שוין זיין ווי געווואונשען.

דערנאָך האָט מען נענומען ביי אונז קלייניגקייט און מע האָט אַוועקגעקלאַפּט צוויי דעפּעשען. איין דעפּעש צו משה דעם אייניגינדער מיט זיין ווייב פּעסי די גראָבע. די אנדערע — צו יונה דעם בעקער. און אַליין האָבען מיר זיך דערווייַלע מכבד געווען מיט א גוטען אָנבייסען. דער אָנבייסען איז נעווען ניט אזוי פּויגעלדיג. דאָס ביסעל טיי, וואָס מע האָט דערלאַנגט, האָט ברכה געזאָגט, אז מע קאָן עס שניידען מיט א מעסער. דערפאַר האָט אונז דער אָנבייסען ניט געקאָסט נאָרנישט ניט. אויף „עלים אייַלאַנד" באַקומט מען, ווי איך האָב אייך שוין געזאָגט, אַלץ אומזיסט. איבערגעהאַפּט דעם הונגער, האָבען מיר נענומען וואַרטען אויף אונזערע פּרייַנד און באַקאַנטע.

ז.

ניט אזוי גיך טהוט זיך עס אָבער, ווי עס רעדט זיך. עס זענען אונז נוט די אויגען יי־יים, ביז מיר האָבען דערלעבט צו זעהען א באַקאַנטען. די ערשטע איז געקומען אונזער שכנה פּעסי די גראָבע

ה.

מיינט איהר, אז עס איז ניט געווען אלסדינג אקוראט, ווי דער הייסינער שניידער האָט אונז פירגעזאגט? — נישט גע־מינערט א האָר! אז מיר זענען דורכגעגאנגען די שבעה מדורי גיהנם פון די דאָקטוירים, האָט מען אונז א פרעג געגעבען, וועמען האָבען מיר אין אמעריקע? שטעלט זיך אַרויסעט פריהער די מאמע: „פרענט בעסער, וועמען האָבען מיר דאָ ניט?" און זי איז גרייט שוין אויסצורעכענען ביי די נעמען אלע אונזערע פריינד און באקאנטע. א חיות א קוק צו טהון אויף מיין מאמע אצינד, נאָך דעם, וואָס מע האָט זי דורכגעלאָזט מיט איהרע פאַרווויינטע אויגען. מיין מאמע איז שוין ניט קיין יונגעטשקע, נאָר זי איז נאָך מלא חן. איך האָב שוין לאַנג ניט געזעהען, די מאמע זאָל אזוי שיינען, ווי זי שיינט אצינד. לאָזט זי אָבער מיין ברודער אליהו ניט רעדען. די אדרייסים זענען, זאָגט ער, ביי איהם פאַר־שריבען אויף א שטיקעל פאַפּיער. ווייסט ער בעסער. מישט זיך אריין פּיני און זאָגט, אז מע פרענט נעמען, ניט קיין אדרייסים. האקט איהם אָפּעט ברכה און זאָגט, אז בסך־הכל האָט ער, פּיני הייסט עס, קיינעם ניט אין אמעריקע. די אלע פריינד און באַ־קאנטע זענען אונזערע פריינד. וועדר פּיני אָנגעצונדען און פרענט ביי איהר א קשיא: „מיט וואָס, למשל, איז פעסי די גראָבע, אדער איהר מאן משה דער איינבינדער, אונז מעהר שמעלקע, ווי איהם?" ענטפערט איהם ברכה, אז פּעסי'ן האָט זי אין דער ערד. אז זי זאָגט קרובים, מיינט זי דאָס איהר טאַטע יונה דעם בעקער. לאָזט זיך אוים, אז נערעכט איז אליהו. זיי פרענען נישט אויף באקאנטע. זיי פרענען אויף אדרייסים. און עס הויבט זיך אָן א חתונה מיט אדרייסים.

וואָס מע מאכט? און וואָס הערט זיך אויף דער וועלט? און ווי אזוי לעבט זיך עס אָט דאָ, אין אמעריקע? איך, למשל, נעה־אויס וויסען, וואו איז ושתי? וואָס טהוט מיין שוועגערינ׳ס שוועס־טערעל אלטע? (מע האָט זי מיר נערעט אמאָל, אויב איהר נע־דענקט, פאר א כלה). און די גאנצע חאליאסטרע וואָס מאכט? נאָר נעה שריי חי וקיים, אז מע קען ניט א ריהר טהון זיך. מע האלט אונז פארשפארט. זעהען — זעהען מיר זיך דורך די גרא־טעס, אזוי ווי ארעסטאנטען, אזוי ווי געפאנגענע, אדער אזוי ווי חיות...

ט.

א רחמנות נעבאך אויף אונזער חבר פיני. ער קען אונז ניט קוקען גלייך אין די אויגען ארײן. ס׳איז איהם א בזיון פאר אמעריקע. איהר וואלט געמענט שווערען, אז ס׳איז זיין אמעריקע, און ער דארף אפגעבען דערפאר דין־וחשבון. אָט פון דעמאלט אן האָט ער נעווארפען איין אום־חן אויף „עלים איילאנד" און האָט צונעטראכט דעם גראָם, אז „דאָס שטיקעל לאנד געהערט צו איינעם אלי, וואָס איז א נאר ביז דער סטעלי"... און דעריבער פארדריסט עס מיין ברודער אליהו, מחמת ער הייסט דאָך אויך אלי. צע־אמפערט מען זיך און מען הויבט אן צו קריען זיך. מישט זיך אריין ברכה, און דוקא פון פיני׳ס צד, און זאָגט מיט א משל, ווי איהר שטייגער איז, אז „פאר א נעשלאָגענעם הונט ווייזט מען ניט קיין שטעקען"... וואָס מיינט זי דערמיט?

מיט איהר מאן משה דעם אייגבינדער. דאָס הייסט, געזעהען האָבען מיר זיי ניט — מיר זיצען דאָך אייגנגעשפּאַרט. נאָר מע האָט אונז געלאָזט וויסען, אז ס׳איז געקומען צו אונז א דיקע פּרוי מיט איהר מאן. האָבען מיר שוין פּארשטאַנען, אז דאָס דאַרף זיין פּעסי מיט איהר משה׳ן. מע לאָזט זיי ניט צו צו אונז. מע האָלט זיי דאָרט אויפ׳ן פּארהער. קרענקט דאָס אונז זעהר. ניט מען אונז איין עצה, מיר זאָלען אונטערשמירען די שומרים, וואָס ביי דער טיר, וועט מען אפשר זיי יאָ צולאָזען. לאָז זיין חאָטש פון דער וויטען. זאָגט אָבער אונזער חבר פּיני, אז אמעריקע איז ניט „ריסענלאַנד". אין אמעריקע שמירט מען ניט. זאָגט דער הייסינער שניידער (אומעדום איז ער דאָ), אז די גאַנצע וועלט איז איין שטאָדט. „כסף וזהב מטהר ממזרים"... פּיני בלייבט אָהן לשון.

ח.

אודאי איז דער הייסינער שניידער נעווען גערעכט. עס האָט אונז געקאָסט א קוואָדער (אזא מטבע פון א פערטל טאָלער), און מיר האָבען געזעהען דורך די גראָטעס אונזער שכנה פּעסי. דאָס רויטע פּנים איהרס מיט דעם פּעטען גוידער האָבען געשוויצט. געשמייכעלט צו אונז פון דער וויטען. די מאַמע האָט צו איהר געשאָקעלט מיט׳ן קאָפּ, און ביידע האָבען געווינט מיט טרערען. הינטער איהרע בריידע פּלייצעס האָט ארויסגעקוקט איהר מאן, משה דעם אייגבינדער. שוין ניט אין א קאשקעט, ווי אין דער היים, נאָר אין א קאַפּעליש גאָר. אין א מינוט ארום האָט זיך באָוויזען אויך יונה דער בעקער מיט די בייזע אויגען. יונה האָט זיך ווינציג־וואָס פּארענדערט. נאָר די באָרד — אוי־וועה! די באָרד!... זיין ווייב פון דער רעטאַנדע איז אויך געקומען. מע ווייל זיך אָפּגעבען שלום־עליכם, מע ווייל זיך ארומנעמען, האַלטען זיך, קושען זיך. מע ווייל זיך צעפרעגען איינס ביי דאָס אנדערע,

IV

אַ ים פון טרערן

IV

אַ ים פון טרערען

א.

טאָמער איז קאָרג די אייגענע צרות, יסורים און פיין, האָט אונז גאָט באשערט פרעמדע צרות אויף עלים אייליאַנד. טאָמער איז קאָרג געווען די טרערען, וואָס מיין מאַמע האָט פארגאָסען פון זינט מיין טאַטע איז געשטאָרבען און פון זינט מיר שלעפען זיך אַרום איבער דער וועלט ביז צו היינטיגען טאָג, באדארף זי איצטער ווייגען און טרערען גיסען אויף די אומגליקען, וואָס מיר זעהען זיך אָן אָט־אָ־דאָ, אויף עלים אייליאַנד. אַלע מינוט שיקט איהר גאָט צו א נייעם חורבן. די מאַמע נעמט זיך יעדע זאַך צום האַרצען. זי ברעכט די הענט. זי באהאַלט דאָס פנים און ווייגט זיך אוים שטיל־ערהייד.

— דו זינדיגסט, מאַמע! — זאָגט צו איהר מיין ברודער אליהו, און מיר דאַכט זיך, אז ער איז געוועכט. וואָס האָט זי צו ווייגען? מיר שלעפען זיך שוין מעהר ניט איבער דער וועלט, ווי מיר האָבען זיך געשלעפט ביז אַהער. די נסיעה אויפ'ן ים זענען מיר, דאַנקען גאָט, אויך איבערגעקומען. מיר זענען שוין כמעט אין אַמעריקע. נאָך א שעה, נאָך צוויי שעה — און מיר זענען

ג.

צי, אשטייגער, ווי געפעלט אייך אזא געשיכטע? מיט אונז פאהרט א אידינע, היימט זי צביה. איז זי איין ענונה. דער מאן האט זי אוועקגעווארפען שוין לאנג. האט זי צעשיקט בריף איבער אלע עקען פון דער וועלט. איז איהר אנגעקומען א ידיעה, אז איהר מאן איז ערגיץ אין צינצינאטי, א שטאדט אזעלכע אין אמעריקע. פאהרט זי האם אהין איהם צו פאקען. האט מען איהר געגעבען איין עצה נאך אויפ'ן שיף, אז זי זאל ארויסרופען גלאט א אידען פון ניו־יארק, וואם זאל זאגען, אז ער איז דאם איהר מאן, וועט מען זי ארונטערנעמען. די דאזיגע עצה שטאמט פון דער „גערויבערטער ליולקע", וואם איך האב אייך שוין דערצעהלט וועגען איהם. דער היימינער שניידער האט אויך א סך מיטגעהאלפען. די „גערויבערטע ליולקע" האט זיך אונטערגענומען צו שיקען איינעם א נאהענטען פריינד, אז ער זאל זיך ארויסגעבען פאר איהר מאן... ס'איז געקומען צום שפיץ, ביי'ם פאהרער, האט זיך ארויסבאוויזען, אז די גאנצע מעשה איז א שווינדל. דער איד איז א באווייבטער און קעהרט זיך אזוי אן מיט דער ענונה, ווי איהר קעהרט מיר אן א פעטער. וועה־וועה, וואם עס האט זיך אפגעטהאן! נאנץ עלים אייליאנד איז געגאנגען חאדארם. אונזער חבר פיני האט דערלעבט א נקמה אין דעם היימינער שניידער. און חאטש אין הארצען איז פיני גזלן אויף עלים אייליאנד, למאי מע האט אונז פארהאלטען, נאר ארויסבאווייזען דאם פאר'ן היימינער שניידער — א מכה! אדרבה, ער האט זיך נאך נעריצט מיט איהם:

— נו, פאני חייט? האב איך ניט געזאגט פריהער, אז אמעריקע איז ניט ריסענלאנד? אין אמעריקע געהט ניט אן קיין שווינדל, קיין חכמות און קיין דרייד־לעך? קאלומבום, לעבען זאלסט דו!

פריי. נאָר ווי אַזוי זאָל מען ניט ווייגען, אז מע זעהט פּאַר זיך אַזוי פיעל אומגליקן? אַזוי פיעל טרערן? א ים פון טרערן?

איבערדערצעהלען אייך אלע אומגליקן, וואָס מיר האָבען זיך אָנגעזעהען אויף עלים אייראָנד, באדארף איך אַוועקזיצען מיט אייך א טאָג מיט א נאכט און דערצעהלען, דערצעהלען און דערצעהלען.

ב.

אשטייגער, וואָס וועט איהר זאָגען אויף אַזא מעשה? טאָטע־מאָמע און פיער קינדער זענען פּאַרהאַלטען געוואָרען, ניט אַהער, ניט אַהין. וואָס איז די מעשה? ביי׳ם פּאַרהער האָט זיך ארויס־געווויזען, אז זייערם א קינד, א מיידעל פון א יאָהר צוועלף, קאָן ניט צעהלען אויף צוריק. מע פרעגט זי: „וויפיעל ביזם דו אַלט?" זאָגט זי: „צוועלף יאָהר". פרעגט מען זי וויעדער: „וויפיעל ביזט דו אַלט פּאַראַהרען אין דער צייט?" ווייסט זי ניט. זאָגט מען איהר: „צעהל פון איינס ביז צוועלף". צעהלט זי. זאָגט מען איהר: „צעהל פון צוועלף צוריק ביז איינס". קאָן זי ניט. וועט מע פרעגט ביי מיר אַזא זאַך: צעהל, — צעהל איך דאָך ווי א וואָסער: צוועלף, עלף, צעהן, נייען, אכט, זיעבען, זעכס, פינף, פיער, דריי, צוויי, איינס. א טייערע מציאה! איז געבליבען, אז מע קאָן דאָס מיידעל קיין אמעריקע ניט אַרייגלאָזען.

פרעגט זיך: וואָס וועט זיין מיט איהר טאָטע־מאָמע און מיט די איבעריגע קינדער? — צו־זעהען דעם צער פון פאָטער און מוטער און דעם רחמנות פון דעם קינד — דאָרף מען זיין פון שטיין, מע זאָל ניט צעגאַנגען וווערען. וווינט די מאָמע אויף זיי קוקענדיג, און מיין שוועגערין ברכה און אונזער פּיני׳ם ווייב טייבעל ווישען אויך די אויגען.

זיין קעצעלע. דערביי ניסט זי שוין מיט טרערן, און מיין מאַמע ווישט די אויגן. לאַך איך פון זיי ביידן — וואָס דאַרף מען ווייגן? און איך נעם קעצעלען אויף די הענט. און איך האַדעווע זי מיט שטיקלעך עפּעל און מיט אַראַנדזשעס, מאַראַנצן הייסט עס, גלייך אין מויל אַריין. קעצעלע קוקט מיר אין די אויגן, לאַכט צו מיר און גלעט מיך מיט איהר קליין סאַמטענע הענטעל. און איך קוש איהר די קליינע ווארעמע פינגערלעך. א שאָד, וואָס איך האָב ניט קיין קעסטעלע מיט פּאַרב. איך וואָלט אויסגעמאָלט קעצעלען אויף פּאַפּיער מיט איהרע געגרייזעלטע זיידענע הערעלעך, מיט איהרע בלויע שענע אויגעלעך און מיט איהר פּנימ'ל פון א מלאך. מיין חבר מענדעל לאַכט פון מיר, וואָס איך האָב צו טהון מיט א קוקלע. ביי איהם איז זי א „קוקלע"!

איז זיך מיישב קעצעלע שוין נאָהענט צו אַמעריקע און ווערד קראַנק און... עס נעהט מיר איבער א פּראָסט איבערן לייב, אז איך דערמאָן זיך אין יענער צייט. א שטיק פון מיין לעבען האָט אַוועקגענומען ביי מיר אָט דאָס קינד. איך קאָן גאָר ווענען דעם ניט רעדען, ניט טראַכטען אפילו. שלעפּט מיך ניט פּאַר דער צונג, איך זאָל אייך זאָגען, וואָס מע האָט געטהאָן מיט קעצעלען... איך ווע אייך נאָר דערצעהלען דעם רחמנות פון דער יונגער מוטער, בעת מיר זענען אָנגעקומען אויף עלים איילאַנד. זי האָט ניט געווויינט. אויף אַלעמען האָט זי געקוקט מיט גלעזערנע פּאַרגליווערטע אויגן. וואָס מע האָט זי געפרעגט, האָט זי ניט געענטפערט. מע האָט מורא, אז דאָס ווייבעל איז נעריהרט... מע ווען זי צוריקשיקען. מיין מאַמע לענט איין די וועלט. מיין ברודער אליהו איז אויסער זיך. ער קאָן שוין ניט אריבערטראָגען דער מאַמע'ס טרערן. און פּיני באַהאַלט זיך עפּים. מע זעהט איהם ניט...

האָט ער אָבער געחאַפּט א מיאוס'ען פּסק פון מיין מאַמע. און נאָך מער — פון מיין ברודער אליהו'ס ווייב ברכה. און זיין אייגען ווייב טייבעלע האָט אויך צוגעלאָזט א קנייטל. די ווייבער האָבען איהם שיער די אויגען ניט אויסגעדראַפּט, למאי ער לאָכט אָפּ פון מענטשען, וואָס עס גיסט זיך בלוט פון זיי. און ווי אויף צו־להכעיס, האָט די מאַמע זיך באַפריינדעט מיט דער ענונה, געוואָרען מיט איהר, ווי שוועסטער. איצט שיקט מען די ענונה אָפּ צוריק, און דער איד, וואָס האָט זיך אַרויסגעשטעלט פאַר איהר מאַן, וועט אויך קיין האָניג ניט לעקען. דערווייל האָט מען זיי ביידען פאַרהאַלטען, און מיין מאַמע איז דערפון אויס מענטש.

ד.

א יונג ווייבל, בלוט און מילך, פאַהרט קיין באַסטאַן צו איהר מאַן. האָט זי א קינד, א מיידעלע מיט געגרייזעלטע הערע־לעך, א בילד. הייסט עס קצעלע. דער אמת'ער נאָמען איהרער איז קיילע, נאָך איהר באַבע. נאָר מע האָט זי פאַרצויגען „קע־צעלע". קצעלע איז נאָך דריי יאָהר ניט אַלט. נאָר עס לויפט ארום און רעדט און זינגט און טאַנצט. „פרינץ אַלבערט" איז פול מיט דעם קינד. קצעלען האָבען אַלע ליעב. מע האַלזט דאָס און מע קושט דאָס און מע נעמט דאָס איבער פון האַנט צו האַנט. קצעלע! קצעלע! מיט אונז איז דאָס דאָזיגע ווייבל נעוואָרען נאָר נפש אחת. זי איז ניט אָפּגעטראַטען פון דער מאַמע אויף א מינוט. זי האָט איהר אויסדערצעהלט אינגאַנצען איהר הארץ. איבערגעלייענט אונז אַלע בריוולעך, וואָס איהר מאַן שרייבט צו איהר. העכער דריי יאָהר אז זיי האָבען זיך ניט געזעהען. ער קען אפילו ניט דאָס קינד. ער האָט דאָס נאָך קיינמאָל ניט גע־זעהען. ער חלומ'ט פון דעם טאָג ווי נאַכט. ער קאָן זיך נאָר ניט פאַרשטעלען, ווי אַזוי ער וועט מיט א מאָל דערזעהען זיין קינד,

פון טשודנאָוו — א יתומה, לאה איז איהר נאָמען. א שווארץ־חנ׳עוודיגע און א צוגעלאָזטע. דעם נאַנצען וועג, וואָס מיר זענען אויפ׳ן שיף, איז זי מיט אונזערע וויבער, מיט ברכה׳ן און מיט טייבלען, איין זעל, איין נשמה. דורך זיי ווערען מיר געוואויזרע, אז לאה איז איין עלענדע, האָט קיינעם ניט אין לאַנד. פון קלייַנ־וויי־אויפ ארבייט זי. זי האָט זיך צונויפגעשלאָגען אביסעל געלט און פאָהרט עס קיין אַמעריקע. זי קאָן ניט זיין מעהר אין טשודנאָוו. מע האָט דאָרטען גע׳הרג׳עט איהר טאַטען אין פאָגראָם. איהר מאַמע איז פאַר צרות נעשטאָרבען. זי איז געבליבען, ווי אויפ׳ן וואַסער. גוטע מענטשען האָבען זיך אויף איהר דערבאַרעמט, אויסגעלעהרענט ארבייטען. זי נייהט און שטעפט און שטיקט און פרעסט — „נאָלדענע הענט", זאָגט אויף איהר די מאַמע. אלע זענען זיכער, אז אין אַמעריקע וועט מען לאה׳ן אָפּגילטען פאַר איהר ארבייט. און א חתן וועט זי דאָרט קריגען — דעם בעסטען. לאה לאָזט אַראָפּ די אויגען און וועדר רויט, ווי פייער... די צרה איז — זי האָט ניט קיינעם אין אַמעריקע, ווער ס׳זאָל זי ארונטערנעמען. האָט זיך געפונען אויף „פריינ אל־בערט" א בחור. לייזער באָך. ער איז א סטאָליר און פאָהרט צו זיינעם א פעטער אין שיקאַגא. לייזער איז מגושם. ער איז א געלער און האָט גראָבע צוויי־ענדיגע ליפּען, נאָר איך האָב איהם ליעב פאַר זיינע ליעדער. ער זינגט אויסגעצייכענט אידישע ליעדער. איז געבליבען: אזוי ווי לייזער האָט ווער סע זאָל איהם ארונטערנעמען און לאה האָט קיינעם ניט, זאָל ער, לייזער באָך, זאָגען, אז לאה קעהר איהם אָן א כלה... פארשטעהט זיך, אז דאָס שמד־שטיק וואכסט פון יענעם אידען, וואָס מיר רופען „די גערוי־כערטע ליולקע". און אזוי איז דאָס טאקי געווען. ביי׳ם פאַר־הער איז ער — דער חתן, זי — די כלה. דאכט זיך, גוט? לאָזט זיך אוים, אז אויף עליס אייל־אנד געהען ניט אָן אזעלכע שטיקלעך. וויבאלד אז חתן־כלה, באדארף זיין א חופה. וויינט לאה מיט סכנות. רעדט מען איהר אוים דאָס הארץ: „וואָס אהרט דיר,

ה.

איהר מיינט, אז נאָר אידען האָבען צרות אויף עלים אייליאנד? גויים ווערען אויך ניט ווינציג אויסגעריסען. עס פאַהרט מיט אונז א נאנצע חאַפּטע איטאַליענער. אַלע אין סאַמעטענע הויזען און מיט הילצערנע שיך אויף די פים. אז זיי געהען, קלאַפּען זיי, ווי די פערד מיט די קאַפּיטעס. וואויל גויים. אויסגעצייכענטע מענטשען. נאָך מיר זענען זיי נאָר די כפרה. זיי רופען מיך מיט א מאַדנעם נאַמען: „פּיקאָלאָ באַמבינאָ". זיי זענען מיך מכבד מיט ניסלעך און מיט ראָזינקעס פון די סאַמעטענע־הויזען־קעשענעס. און איך האָב דאָס דוקא ניט פיינט. רעדען קאָן איך ניט מיט זיי. מחמת זיי פארשטעהען ניט מיין לשון, איך פארשטעה ניט זייער לשון. נאָר מיר געפעלט, ווי זיי רעדען צווישען זיך. האַרט קומט אוים ביי זיי די ריש: „באָנא סערראָ!" „מיא־קאַרראָ!" „פּרראָנאָ סיניאָרראָ!"...

דאַרף זיך טרעפען איין אומגליק. סאַמע צום רעכטען שפּיץ, אז ס'איז געקומען צום פאַרהער, האָט זיך איינער פון דער חאַפּטע ארויסגעחאַפּט מיט א וואָרט. ער האָט דערצעהלט דעם אמת, אז זיי האָט ארויסגערופען א פאַדריאָטישיק אויף דער ארבייט פון לאָנדאָן דורך א קאָנטראָקט ביי עפּים א בריק. און דאָס, זאָגט מען, טאָר מען ניט אין אמעריקע. וויל מען זיי אָפּשיקען צוריק. רעדען זיי אַלע אינאיינעם, מאכען מיט די הענט און קוועטשען די ריש: „סאַקרראַמענטאָ!"... העלפט אָבער נישט קיין זאַך. דער רחמנות אויף זיי איז זעהר גרויס. ביי עטליכע פון זיי האָב איך געזעהען טרערען אויף די אויגען.

ו.

מזל־טוב! מיר האָבען א חתונה אויף עלים אייליאנד. פון וואַנען האָט זיך גענומען א חתונה? וועט איהר הערען. א מיידעל

איין עבירה, וואָס איך האָב ניט קיין בלויישטיפט און קיין שטיקעל פאפיער אויף אָפצומאָלען אונזער צונויפגעפרעסטע משפחה, און אויך די אַלע איבערינע איינגעשפּאַרטע עמינראַנטען אויף עלים אייליאַנד, ווי זיי זיצען יעדער אויף זיין פּעקעל. מע זיפצט און מע דערצעהלט זיך אויס איינס פּאר דאָס אַנדערע דאָס ביטערע האַרץ. אַנדערע שווייגען שטיל. און אַנדערע ווייגען, באָדען זיך אין טרערען. אין א ים פון טרערען.

נאַרעלע? וועסט קומען אין שטאָדט, וועט ער דיר געבען גט, ביזט דו צוריק די לאָה ווי געווען"... האָט זי מורא, טאָמער ניין?... נאָר ווערען אָפּגעשיקט צוריק איז בעסער? בקצור, ס'איז א חופה. א טרויעריגע חופה. אָהן כלי־זמר. נאָר מיט א רב, מיט א שמש און מיט טרערען, טרערען אָהן א שיעור. א ים פון טרערען.

ז.

גוט איז נאָר איין מענטשען. ווייסט איהר, וועמען? — דעם היסינער שניידער. ער האָט דערלעבט א נקמה אין אונזער חבר פּיני. ווער איז צו איהם גלייך? זאָגען זאָגט ער גאָרנישט ניט. נאָר ער שפּאַנט אַרום פּאַרבי אונז, גלעט זיך דאָם בערדעל, קוקט אויף פּיני'ן דורך זיינע שארפּע ברילען. פּיני איז אָבער קליגער פון איהם. ער האָט אריינגעשטעקט זיין שפּיץ נאָז עפּעס אין א ביכעל, זעהט כלומרשט ניט דעם שניידער. ער האָט איהם אין דער לינקער פּאה!

ח.

אַביסעל אייגענע צרות, אַביסעל פּרעמדע יסורים פּאַרשטעהרען אונז די שמחה, וואָס מיר זענען אין אמעריקע. מיר האָבען זיך אזוי פיעל אָנגעזעהען דאָ אויף דעם עלים אייליאנד און אָנגעהערט, אז מיר זענען מיער געווארען און האָבען זיך צונויפּגעשלאָגען אונזער גאַנצע משפּחה קאָפּ אויף קאָפּ און געקוקט אהין, אין דער גרויסער ראשיגער שטאָדט אַריין, וואָס ליגט נאָך ווייט פון אונז. ווייסט איהר, ווי אזוי מיר האָבען אויסגעזעהען? מיר האָבען געהאַפּט דעם אָנבליק פון א סטאַדע שעפּעלעך, וואָס שטעהען צונויפּגעפּרעסט אין פעלד אין א הייסען זומער־טאָג, ניט ווייט פון די רעלסען פון א באַהן, און קוקען פּאַרוואונדערט, ווי די וואַגאָנעס לויפען מיט א רעש פּאַרבי און ווערען פּאַרשוואונדען.

V

מיט ביידע פיס אויף דער ערד

▼

מיט ביידע פים אויף דער ערד

א.

אויב איהר זענט קיינמאל ניט געפאהרען אויפ'ן ים, אויב איהר זענט קיינמאל ניט געווען צעהן טעג מיט צען־נעבט אויפ'ן וואסער, אויב איהר זענט קיינמאל ניט געווען געפאנגען אויף „עלים אייליאנד" און האט ניט אנגעזעהען זיך און ניט אנגעהערט זיך מיט צרות, יסורים און פיין, און ניט געבאדען זיך אינ'ם ים פון טערערן, און ניט ארויסגעקוקט, מע זאל אייך קומען אויס־לעזען, — אויב איהר האט דאס אלסדינג אליין נישט פארזוכט אויף אייערע אייגענע פלייצעס, וועט איהר ניט פיהלען דעם טעם, וואס הייסט שטעהן מיט ביידע פים אויף דער ערד. וועו איך זאל ניט מורא האבען פאר מיין ברודער אליהו און ניט שעמען זיך פאר לייטען, וואלט איך אנידערגעפאלען אויף דער ערד און וואלט זיך איבערגעקוליעט דריי מאל מיט'ן קאפ אראפ און מיט די פים ארויף. אזוי גוט און ליכטיג און פרייליך אויפ'ן האארצען איז מיר געווארען, אז איך האב דערפיהלט, אז איך שטעה מיט ביידע פים אויף דער טרוקענישן. איהר קאנט פארשטעהן, אז אפילו אזא מרה־שחורה'ניק, ווי מיין ברודער אליהו, האט שוין אויך באקומען

וועט זיך אמאל פארבענקען נאך אונז! עס וועט זיין ביי אייך א רענדעל א איד. איהר וועט אונז רופען צוריק. נאר א מכה וועלען מיר׳צו אייך פאהרען!....

וועך ווייסט, ביז לאנג נאך אונזער פיני וואלט זיך אזוי געקיהלט דאס הארץ, וועך יונה דער בעקער זאל ניט ארויפלעגען די האנט אויף זיינע פלייצעס און א זאג געבען צו איהם:

— פיני! נאט איז מיט דיר! צו וועמען רעדסט דו? צו די שטיינער? קום! מיר וועלען פארשפעטיגען די פערדי! צי דו ווילסט דא בלייבען נעכטיגען אויף עלים אייליאנד?

מיר נעמען זיך צו די פעקלעך און לאזען זיך נעהן צו דער פערדי.

ג.

עס רעדט זיך אבער נאר אזוי. ניט אזוי גיך זעצען מיר זיך פאהרען. איהר האט פארגעסען, אז מיר האבען אויף זיך א פעקעל — מיין חבר מענדעל. מע לאזט דאך איהם ניט ארויס. און אהן איהם קאנען מיר זיך ניט ריהרען. די מאמע זאגט, אז זי וועט ניט קאנען רוהיג זיין אין אמעריקע, אויב חלילה מע שיקט דעם יתום אפ צוריק, נאט וויסט וואוהין. א גליק, וואס מיר האבען זיך אויף עלים אייליאנד דערשלאגען צו אזא חברה, וואס הייסט „הכנסת אורחים". די חברה האט אויף עלים אייליאנד איהרען א מענטשען. זעהר א גוטער מענטש און א צוגעלאזטער. צו דעם דאזיגען מענטשען האט מען אונז אנגעוויזען. פאר איהם האבען מיר דערצעהלט דעם גאנצען אמת, וואס מיט דעם בחור איז נעשעהען. פארשטעהט זיך, אז נערעדט האבען אלע אינ־איינעם. האט אונז דער מענטש אפגעהאקט אין מיטען און פאר־נעלעגט, אז מיר זאלען צווישען זיך אויסקלויבען איינעם א רעדנער. נאך א חיבש שטיקעל צייט אין שפארעניש איז געבליבען, אז רעדען זאל דוקא ברכה, מיין ברודער אליהו׳ם ווייב. פאר וואס

איין אנדער פּנים. ער האָט געריבען א האַנט אָן א האַנט און א זאָג געגעבען צו אונז אַלעמען: „זענען מיר, היימט עס, אין אמע־ריקע?" — „מיט'ן אויבערשטענס הילף, געלויבט זאָל זיין דער נאָמען זיינער!" — זאָגט דערויף די מאַמע און טהוט א קוק ארויף אויפ'ן הימעל. דערנאָך לעגט זי צו מיט א טיעפען זיפץ: „ווער עס לעבט, דער קומט. קומען קומט ניט נאָר דער, וואָס ליגט אין דער ערד"...

דאָס מיינט זי שוין דעם טאַטען. קיינמאָל און ערגיץ ניט פאַרגעסט זי ניט דעם טאַטען, איהר זאָלט זאָגען — אויף א מינוט.

ב.

נאָר מעהר פון אַלץ און שטאַרקער פון אַלע באַווייזט־ארויס זיין פרייד אונזער חבר פּיני. דער איז — איך האָב מורא צו זאָגען — גאָר משונע געוואָרען, פשוט אַראָפּ פון זינען. ער האָט זיך אַוועקגעשטעלט מיט'ן פּנים צום ים און, אויפּגעהויבען די רעכטע האַנט אין א קולאַק, האָט ער אַוועקגעלאָזט א גאַנצען מענה־לשון:

— הערט צו, איהר חמורים, רשעים, שכורים, חוליגאַנעם, פאַגראָמשטשיקעס! דאָס האָבען מיר אייך צו פאַרדאַנקען, וואָס מיר געפינען זיך אַצינד אין אזא פרייער, גליקליכער מדינה! וועט ניט איהר מיט אייערע גזירות, רדיפות און פּאָגראָמען, וואָל־טען מיר ניט געוואוסט פון קאָלומבוסען און קאָלומבוס וואָלט ניט געוואוסט פון אונז! איהר וועט דאָרטען לאַנג ווארטען, ביז מיר וועלען קומען צו אייך צוריק! אזוי ווי איהר זעהט ניט אייערע אויהערען, אזוי וועט איהר שוין ניט זעהען אונז, ווייל איהר וועט לעבען! איהר וועט זיך אמאָל ארומקוקען, אז איהר האָט געהאַט א פאָלק ישראל און ניט געוואוסט, ווי צו שאַנעווען דאָס דאָזיגע פאָלק! איהר וועט האָבען א וויסטען סוף, אזוי ווי שפּאַניען האָט געהאַט. איהר וועט ווייגען, ווי די קלויסטער־הינט. איהר

מיינט איהר אפשר, אז מענדלען האָט דאָס נעריה.ט? עס הויבט זיך נאָר ניט אָן. מיין חבר מענדל איז אזא נפש, וואָס ווערד ניט נתפעל פון קיין זאך. און דערפאר האָב איך איהם ליעב. דערמאן איך מיך אָן מיין חבר מענדל, וואָס ע־ איז נעווען און וואָס עס איז פון איהם געווארען שפעטער, העט־העט, אין א צייט ארום — איז טאקי גאט׳ס נסים. נאָר אזא לאנד, ווי אמע־ריקע, קאָן מאכען פון קליין נרוים, פון נידעריג הויך, כמעט פון טוידט לעבעדיג... נאָר מיר האלטען נאָך דערווייל פון פּאַרעמט, ביי דער פערדי.

ח.

די פערדי — דאָס איז אזא מין שיף, אדער א פּאַראָם אזעל־כער, וואָס מע קאָן אריבערפאָהרען אויף איהם מיט פערד און וואָגען און מיט האָק און פּאַק. די פערדי איז נענוג בריים און לאנג, אז איך און מיין חבר מענדל זאלען קאָנען זיך נעמען פּאַר די הענט און שפּאַציערען אין דער לענג און אין דער בריים. די ערשטע מינוט איז די מאַמע געווען פּאַרטראָגען מיט אונזערע מחותנים און מיט אונזערע באקאנטע. אלע האָבען נערעדט, זיך אויסנעפרענט איינם ביי דאָס אנדערע וואָס סע הערט זיך. שפּע־טער אביסעל האָט זי זיך נעחאפט, אז מיר זענען ניטא — ניט איך, ניט מיין חבר מענדל. אודאי האָט זי נעמאכט א נוואלה. זי האָט אנדערש ניט נערעכענט, נאָר אז מיר זענען אריינגעפאלען אין וואסער אריין און דערטרונקען נעווארען. צום סוף לאָזט זיך אויס, אז מיר האָבען דערזעהען טרעפ, זענען מיר אַרויף אויפ׳ן צווייטען שטאָק פון דער פערדי, און פון דאָרטען האָבען מיר דער־זעהען א מוראַ׳דיג הויכע גרויסע אייזערנע פיגור פון עפּים א נקבה, וואָס זעהט אוים ווי איין אם... מיר האָבען קיין צייט ניט נעהאט אפילו רעכט צו באקוקען די דאָזיגע פיגור, האָבען מיר דערהערט

עפּים ברכה? ווייל די מאַנסביל׳ען, אליהו און פּיני, קאָנען ניט זעהען איינער דעם אַנדערען רעדען און ניט אריינפּאָהרען איהם אין מיטען. און די מאַמע רעדט דוקא גוט, נאָר אַביסעל צופּיעל. דאָס הייסט, אז זי הויבט אָן צו רעדען, מוז זי אָנהויבען פּון מה־טובו: ווי אזוי מיר האָבען געהאַט א טאַטען, האָט ער געהייסען פּייסי. און אז ער איז געווען א חזן. דערנאָך, ווי אזוי ער איז, ניט דאָ געדאַכט, קראַנק געוואָרען. און אזוי ווייטער און ווייטער. וויל יענער ניט אויסהערען ביז׳ן סוף. און מיין שוועגערין ברכה מאַכט דאָס בקיצור. א וואָרט און צוויי און א מאָהריטש, ווי משה דער איינבינדער זאָגט.

ערשט דעמאָלט, אז ברכה האָט אין קורצע ווערטער איבער־נענעבען מענדעל׳ס געשיכטע, האָט דער מענטש פּון דער חברה „הכנסת־אורחים" זיך א נעם געגעבען צו דער ארבייט. ער איז ערגיין אוועקגעלאָפּען, געקומען צוריק און וויערער אוועקגעלאָפּען. קוים מיט צרות, מיט לייד — מע האָט געבראַכט דעם בחור.

ד.

און אז מע האָט געבראַכט דעם בחור, מענדל׳ען הייסט עס, האָט דער מענטש פּון דער חברה „הכנסת־אורחים" איהם אָננע־נומען פּאַר איין אויהער און האָט איהם אריינגעזאָגט א גאַנצע דרשה: „געדענק, בחור׳ל, אז מיר זענען ערב פּאַר דיר, אז דו וועסט זיך גוט אויפּפיהרען. צוויי יאָהר דורכאיינאַנד ביזט דו אין אונזער רשות... מיר׳ן אויף דיר אַכטונג נעבען. טאָמער פּיהרסט דו זיך ניט אויף, ווי עס געהער צו זיין, שיקט מען דיך אַרוים צוריק פּון וואַנען דו ביזט נעקומען!"... דערנאָך האָט דער מענטש פּארשריבען זיין נאָמען און אונזערע אַלעמענ׳ס נעמען און די נעמען פּון אונזערע פּרייַנד און באַקאַנטע און זייערע אַדרייסים. און מיר זענען פּריי. מיר קאָנען געהן, וואוהין מיר ווילען און טהון וואָס מיר ווילען.

— און מיר, בעקערס, האָבען זיך אונזער „יוניע". — לענט צו יונה דער בעקער. — אונזער בעקער־יוניע איז אפשר אזוי גרויס, ווי די שניידער־יוניע.

— זאָגט חאָטש להבדיל! — שלאָגט איהם איבער משה דער אייגבינדער. און עס גיהט אַוועק א חתונה, וועלכע „יוניע" איז גרעסער.

— נאָך עטליכע מינוט, און מיר זענען אין „נעוועיאָרק". — זאָגט פּיני צו אליהו'ן, בכדי איבערצוריסען דעם שמועס פון די „יוניעס", וואָס האָט זיך אונז אלעמען שוין צוגענעסען... מיר קוקען זיך אַיין אין דער שטאָדט, וואָס וואכסט פאר אונזערע אויגען און באווייזט זיך אלע ווייל נעהענטער. אך! וואָס פאר א שטאָדט! אך! וואָסערע הויכע הייזער! קלויסטערס, ניט קיין הייזער! און פענסטער! טויזענד פענסטער!... וועז איך האָב ביי זיך איצט א בליישטיפט מיט א בויגען פאָפּיער!

ו.

טרראַך־טאַררערערראַך — טאַך־טאַך־טאַך! טאַך! דזיך־דזין־דזין־גלין־גלאָן! הו־האַ! הו־האַ! הו־האַ! דו־דו־דו־דו־דו! פּי־יו! אַיי־אַיי־אַיי־אַיי־אַיי־אַיי! און וויעדער א מאל — טראַך־טאַררערראַך־טאַך־טאַך־טאַך! און אין מיטען הערט זיך א הייזע־ריגער קוויטש פון א פּאַרטשעפּעטען חזיר: חרו! חרו! חרו!... — אט דאָס זענען געווען די קולות מיט די גוואלדען, וואָס מיר האָבען דערהערט אין דער ערשטער מינוט, אז מיר זענען אָנגעקומען קיין ניו־יאָרק. ביז אהער, כל זמן מיר זענען געווען אויפ'ן וואסער, זענען מיר געווען רוהיג. נאָר דאָ, ווי באלד מיר האָבען דער־פיהלט, אז מיר שטעהען טאקי מיט בוידע פים אויף דער ערד, אין דעם רעכטען אמעריקע, אזוי איז אויף אונז אָנגעפאלען א שרעק, א טומעל מיט א בהלה...

דער מאמע׳ס קולות און דערזעהען פֿאַר זיך אליהו׳ן. ער איז געווען אויף אונז מלא נזלן פֿאר׳ן דערשרעק, וואָס מיר האָבען אָנגעווארפען אויף זיי אלעמען מיט אונזער פֿארפאלען ווערען. מיר וואָלטען זיך ניט גענארט פון איהם. מיין ברודער אליהו וואָלט אונז פֿאר אזא זאַך רעכט באצאהלט, האָט זיך געטראָפען א גליק — מיין שוועגערין ברכה האָט זיך דערפיהלט ניט גוט און האָט ארויסגעלאָזט א קוויטש ניט מיט איהר קול: „אוי, שוויעגער, ס׳איז מיר שלעכט!"... און זי ווייל שוין אָנהויבען איהרע שטיק, אזוי ווי אויפ׳ן ים. לאַנג לעבען זאָל דער הייסינער שניידער (ער ווייל גאָר פון אונז ניט אָפשטעהן אויף א ווייל!). ער פֿאלט־אָן אויף ברכה׳ן און זאָגט איהר מוסר: „אזא אָטאָבע, ווי איהר, קיין עין־הרע, זאָל ניט וויסען דעם חילוק פון א ים ביז א קליין טייכעל — פע, שעמען מעגט איהר זיך!"...

פֿארענטפערט זיך ברכה. זי האָט ניט געוואוסט, אז ס׳איז א טייך. זי האָט געמיינט, אז מיר זענען שוין וויעדער אויפ׳ן ים. וואָס קומט איהר דערפאר?... זאָגט פֿיני, אז איהם דאָכט זיך, אז נאָכ׳ן ריח אליין קאָן מען דערקענען, וועלכס איז ים און וועלכס איז א טייך. א ים, זאָגט ער, שמעקט מיט פיש, און אין א טייך זענען קיין פיש ניטא. פרענט איהם דער הייסינער שניידער: פון וואַנען איז געדרונגען? ענטפערט איהם פֿיני, אז ער רעדט גאָר ניט צו איהם, און אז ער האָט בכלל פיינט ארויסלאָזען זיך אין וכוחים מיט א שניידער. מישט זיך שוין אריין משה דער אייניבינדער, פֿעסי׳ס מאַן. ער מאכט פֿיני׳ן אין אויסרעד, אז ער איז איצט אין אמעריקע, ניט אין „ריסענלאנד". אמעריקע, זאָגט ער, איז א לאנד פון שניידערס. דאָ אין אמעריקע, זאָגט ער, איז א שניידער אזא מיוחס, ווי ביי אונז דער שענסטער בעל־הבית, און אפשר נאָך מעהר. אין אמעריקע, זאָגט ער, האָבען שניידערס א „יוניע". א „יוניע" איז כמעט דאָס, וואָס ביי אונז א „צעך". נאָר די היגע „יוניע", זאָגט ער, איז גאָר נישט דאָס, וואָס אונזער צעך...

ווייי. ביי אונז הייסט דאָס טראָמווייי, ביי זיי — קאָר. פֿיניִן איז דאָס וואָרט „קאָר" בעסער געפֿעלען, ווי טראָמווייי. וואָרום ס'איז קירצער. מיר האָבען אָבער לאָנג נישט באַהאַרפֿט וואַרטען. עס איז באַלד אָננעקומען נאָך א קאָר, און מיר אַלע האָבען זיך אַרויפֿ־געקאַראַצקעט מיט די פֿעקלעך אויף דער קאָר, פֿאַרחאַפֿט אַלע לעריגע ערטער. און מיר פֿאָהרען אין שטאָדט אַריין.

— דאַנקען השם יתברך — פֿטור געוואָרען פון א פֿריטשעפֿע, פון דעם הייסינער שנייִדער! — פֿרעהט זיך אונזער חבר פֿיני, און מיין ברודער אליהו זאָגט צו איהם: „וואָרט־אויס, פֿרעה זיך גאָך ניט! אז מיר וועלען וועלטה זיין ביי גאָט, וועלען מיר זיך מיט איהם נאָך באַגעגענען ניט איין מאָל אין ניו־יאָרק"...

די ערשטע האָט זיך פֿאַרלוירען די מאַמע. ווי א ספּאַלאַשע־טע הוהן א קוואַטשקע, וואָס ציטערט איבער איהרע היהנדעלעך, צעשפּרייט זי די פליגעל, פּיקט און קוואַקעט און הויבט אויף א נעפּילדער, פֿונקט אזוי האָט אויסגעזוכט די מאַמע מיינע. זי האָט צענומען ביידע הענט און געמאַכט א גוואַלד: „מאַטעל! מענדעל! אליהו! ברכה! פֿיני! טייבעל! וואו זענט איהר? אהער געהט!"...

— נאָט איז מיט אייך, שוויעגער! וואָס שרייט איהר? — זאָגט צו איהר ברכה, און מיין ברודער אליהו לעגט צו: „דער סוף וועט זיין, אז איבער דיין געשריי מיט דיין נעפּילדער וועט מען אונז ארויסשיקען צוריק פון אמעריקע!"...

— פֿורים נאָכ'ן קאַלטען קוגעל! — חאַפּט איהם אונטער אונזער חבר פֿיני און לעגט־אריין ביידע הענט אין די קעשענעס, און דאָס קאַפּעלישעל ארויפֿנעראוקט ארויף. — אזוי לאַנג קרענקט פּאַני־גנב, ווי לאַנג מע וועט אונז שוין פון דאַנען פּטור ווערען! דו האָסט פּאַרגעסען, אז אמעריקע איז באַשאַפּען געוואָרען פון גאָט אויף שוץ און באַהעלטעניש פּאַר די אלע, וואָס ווערען נעיאַגט און נעפּלאָגט, נעשטויסען און געטריבען פון אלע עקען פון דער וועלט?...

דער נעדראַנג פון מענטשען איז געווען זעהר גרויס. אונזער חבר פֿיני האָט שיער ניט נעחאַפּט דעם זעלבען פּסק, וואָס אנומעל־טען אין לאַנדאָן, ביי אונזער אריינפאָהרען אין יענער שטאַדט אריין. דאָס הייסט, נאָך א מינוט און ער וואָלט געלעגען א צע־קנייטשטער, א צעטראַטענער אויף דער גאַס. איצטיגס מאָל איז ער אָפּגעקומען נאָר מיט א סטוסאַק אין זייט אריין. נאָר אזוי שטאַרק איז געווען דער קלאַפּ, אז דאָס קאַפּעלישעל האָט זיך אראָפּגענליטשט ביי איהם פון קאָפּ און, אונטערגעהאַפּט פונ'ם ווינט, איז דאָס אוועקגעפלויגען א ביסעלע אָן א זייט. דאָס האָט צוגענומען ביי אונז אומזיסט עטליכע מינוט איבעריגע צייט. מיר האָבען דעריבער פּאַרשפּעטיגט די קאַר. דאָס הייסט, דעם טראַמ־

VI

אין ניו־יאָרק אויף דער סטריט

VI

אין ניו־יאָרק אויף דער סטריט

א.

דער אַרײַנפאָרער אין שטאָדט ניו־יאָרק איז שרעקלעך. דאָס פאָרעלן אַליין איז נאָך ניט אַזוי גוואַלדיג, ווי דאָס אײַנרעזעצן זיך פון איין וואַגאָן אין אַנדערן. איהר האָט זיך נאָר־וואָס אַרײַנגעזעצט — אַהא! איהר פֿליהט שוין, ווי די אָדלערס, אין דער הויך, איבער א לאַנגער שמאָלער בריק אויף צו דער־הרג'עט ווערן. וועהר דאָס אַנגערופֿען ביי זיי „עלעווייטער". מיינט איהר, אַז איהר זענט שוין פֿאַרטיג? האָט צייט אַביסעלע. איהר קריכט אַרויסעט פונ'ם „עלעווייטער" און איהר זעצט זיך איבער אין איין אַנדער וואַגאָן און איהר לאָזט זיך אַראָפּ דורך טרעפּ, ווי אין א קעלער אַריין, און איהר לויפט אוגטער דער ערד מיט אַזא אימפּעט, אַז עס שווינדעלט אייך אין די אויגען. דאָס וועהרד שוין אַנגערופֿען ביי זיי „צאָבהיי". פֿאַר וואָס הייסט דאָס „עלי־וויטער" און דאָס „צאָבהיי"? — זאָגט מיין ברודער אליהו, אַז „עלעווייטער" נעמט זיך פונ'ם וואָרט „לייטער". און „צאָבהיי" זאָגט מען ביי אונז אויך, אַז מע טרייבט אָן א פּאָר אָכסן. לאָכט פון איהם אונזער חבר פּיני מיט סכנות. ער זאָגט: „ס'א טשל

דיג גראָבע לייפּען. גרויסע ווייסע ציהן און ווייסע נעגעל. זיי זיצען אין קיין עפּים, מעלה־גרה'ן, אזוי ווי אָכסען. ערשט דער־נאָכדעם בין איך געוואוירע געוואָרען, אז דאָס וואָס זיי קיין ווערד אָנגערופען ביי זיי „טשאינגאָם". דאָס איז אזא מין קאָנ־פעקט פון גומילאַסטיק. מע האַלט דאָס אין מויל און מע קייעט דאָס. אראָפּשלינגען טאָר מען דאָס ניט. יונגע באָיעס, דאָס הייסט קלייַנע יונגלעך, אַלטע לייט און קאַליקעס מאַכען דערפון א לעבען. אונזער חבר פּיני, אויב איהר געדענקט, איך האָב אייך אמאָל דערצעהלט, איז בטבע א גרויסער נאַשער. ער האָט ליעב זיסע זאכען. האָט ער זיך צוגעהאַפּט צו די דאָזיגע קאָנפעקטלעך און האָט פּאַוואָלינקע איינגעשלונגען א גאַנץ שאַכטעל. דער סוף איז געווען — ער האָט זיך אָנגעמאַכט א חתונה אין מאָגען, שיער ניט אָפּגע'סמ'ט זיך. דאָקטוירים האָבען אויסגעפּאָמפּעט ביי איהם דורכ'ן האַלז די טשאָינגאָם. מע האָט איהם גערַאטעוועט דאָס לעבען. נאָר איך פּאַרלויף אויף צו פּריהער. מיר קעהרען זיך אום צוריק צו אונזער ערשטען אַריינפּאָהר אין דער שטאָדט ניו־יאָרק.

ג.

דעם נאָכצען וועג, וואָס מיר זענען געפּאָהרען אויפ'ן „עלי־וויטער" און אויפ'ן „צאָבהיי", האָבען אונזערע לייט, די מאַנס־בילען מיט די ווייבער, געהאַלטען אין איין רעדען. איך זאָג רעדען, אָבער ס'איז ניט אמת. ווער קאָן דאָס רעדען אויפ'ן „עליוויטער"? אָדער אויפ'ן „צאָבהיי"? אז דער רעש, מיט'ן געפּילדער, מיט'ן גראָנערען פון די רעדער, מיט'ן גרילצען פון די רעלסען, מיט'ן קלינגען פון די פענסטער מאַכען אייך טויב. איהר אליין הערט ניט אייער קול. איהר מוזט שרייען איינס צום אַנ־דערען, ווי בעת איהר רעדט צו א טויבען. אונזערע לייט זענען אזש הייזעריג געוואָרען שרייענדיג. די מאַמע האָט עטליכע מאָל געבעטען זיך ביי פּעסי'ן:

אקענען א טאַרבע פלעקער! אָכסען, זאָגט ער, קוים וואָס זיי קריכען, און דאָס פליהט!" ענטפערט אים דערויף אליהו: „דערויף איז דאָס אמעריקע, ס'זאָל פליהען"... מישט זיך אריין מיין שוועגערין ברכה און זאָגט, אז דאָס איינגענע אמעריקע וואָלט געווען א סך בעסער, וועו מע זאָל דאָ ניט אזוי פליהען, ווי מע פליהט. זי שווערט זיך, אז מעהר פאַהרט זי שוין ניט, איין עק! ניט מיט'ן „עליווייטער" און ניט מיט'ן „צאַבהיי" — זי זאָל וויסען גליקליך ווערען. זי וועט שוין, זאָגט זי, בעסער געהן צו־פוס, אידער אזוי משוגענערווייז פליהען הענדום־פּענדום איבער דער המאַרע, אָדער לויפען אונטער דער ערד. דערביי האָט זי געזאָגט א ווערטל: „הויב מיך ניט און וואַרף מיך ניט"... א מאַדנע אידינע מיין שוועגערין. ביי מיר וואָלט איהר, פאַרקעהרט, גע־פּועל'ט, איך זאָל אַרומפאַהרען מיט'ן „עליווייטער" און מיט'ן „צאַבהיי" א נאַנצען טאָג מיט א גאַנצער נאַכט. מיין חבר מענדעל אויך דאָס איינענע.

ב.

דאַכט זיך, מיר זענען שוין אויסגעווען א וועלט. דאַכט זיך, מיר האָבען זיך שוין געניג אָנגעזעהען מיט די טראַמווייען אין לעמבערג, אין קראָקע, אין ווין, אין אַנטווערפּען און אין לאָנדאָן. נאָר אזא ענגשאפט מיט אזא שטופען זיך און אזא דערשטיקענישׂ, ווי אָט דאָ, אין דעם גיהנום, האָבען מיר אין ערגיץ ניט געזעהען! קאָפּ אויף קאָפּ. איינער ארויס, צווייי אריין. זיצען איז ניטא וואו. דאַרף מען שטעהן. פאַלט מען אום. מוז מען זיך אָנהאַלטען ביי'ם רינג. הייסט עס דאָ „העגגען אויפ'ן סטראַפּ". וועדר מען פאַרקליאַקנעט. העלפּט נאָט, עס וועדר ריין אין אָרט, איז פאַרהאַן דערויף א סך בעלנים. קוים מיט צרות פאַרטאַפּט אין אָרט. איהר קוקט זיך אַרום, זיצט איהר צוויישען צווייי נוויים. ביידע שוואַרצע. א ניגער מיט א ניגערטע. מגושמ'דיגע ברואים. מוראַ־

ה.

— אָט דאָ באַלד, נאָך איין סטיישען, סטאַפּען מיר! — רופט זיך אָן יונה דער בעקער שוין אויף אַמעריקאַנער לשון. מיר פּאַר־שטעהען ניט, וואָס הייסט „סטיישען" און וואָס הייסט „סטאַפּען"? פּאַרטייטשט ער אונז, אז סטיישען הייסט א סטאַנציע און סטאַפּען מיינט מען אָפּשטעלען זיך, אַרויסקריכען.

— מחותן! פּון וועלכן לשון איז דאָס איהר עס אָנגעהויבען רעדען אויפ'ן היגען לשון? — פרעגט איהם די מאַמע, און ריווּעלע די בעקערין ענטפערט פּאַר איהר מאַן:

— איך בין אייך ערב, מחותנת'טע, אז אין א וואָך אַרום וועט איהר אויך אָנהויבען רעדען אויפ'ן היגען לשון. וואָרום אז איהר'ט אַרויסקומען אין סטריט און פרעגען: וואו איז דאָ דער קצב? וועט איהר מעגען קצב'ען פּון היינט ביז אידערמאָרגען, וועט אייך קיינער ניט ענטפערען.

פרעגט זי די מאַמע:

— ווי אזוי זשע דען זאָל איך זאָגען?

ענטפערט שוין פּעסי די נראָבע:

— איהר'ט מוזען זאָגען „דער בוטשער".

— אזוי לאַנג קרענקען זיי! — מישט זיך אריין מיין שוועגערין ברכה. — זיי זאָלען אפילו אויפלויפען, וועל איך זיי זאָגען קצב, קצב און קצב!

ו.

מיט א מאָל האָט מען זיך אָפּגעשטעלט. אונזער מחותן יונה דער בעקער האָט נעחאַפּט די מחותנת'טע ריווּעלע די בעקערין מיט מיין ברודער אליהו מיט מיין שוועגערין ברכה און האָבען זיך גע־געבען א לאָז צום אַרויסגאַנג. האָט זיך די מאַמע אויך אויפגע־הויבען. זי האָט געוואָלט געהן באַגליטען איהרע קינדער, זיך

— פּעסיניו, נשמה׳ניו, האַרצעניו, ליובעניו! לאָזט דאָס איבער אויף שפּעטער!...

מע וועלט אנשוויגען אויף א מינוט און מע הויבט אָבער כאָלד אָן וויעדער א מאָל צו שרייען אויף קולי־קולות. וואָרום מען איז דאָך לעבעדיגע מענטשען, גוטע פרייַנד, געוועזענע שכנים. ווי אזוי קאָן מען זיך איינהאַלטען און ניט אויסרעדען זיך די הערצער? מע האָט זיך אזא צייט ניט געזעהען. און צו רעדען איז דאָ אזוי פיעל! אזוי פיעל!

ד.

אָנגערעדט זיך און אָנגעשריען זיך וועגען זייטיגע זאַכען, איז מען אַרויף אויף א שמועס וועגען וואוהין צו פאַרפאָהרען און ביי וועמען אָפּצושטעלען זיך. נאָך א סך וכוחים און שפּאַרנישען איז געבליבען, אז די מאַמע און איך און אונזער חבר פּיני מיט זיין טייבלען זאָלען מיר זיך אָפּשטעלען ביי אונזער שכנה פּעסי די גראָבע. און אליהו מיט זיין וויב ברכה זאָלען פאַרפאָהרען צו זייערע שוועהר און שוויעגער, יונה דעם בעקער און ריווקע די בעקערין. נו, און מענדעל? זאָגט פּעסי, אז מענדלען נעמט זי צו זיך. זאָגט ריווקע די בעקערין — ניין. ביי פּעסי׳ן, זאָגט זי, זענען, קיין־הרע, פאַרהאַן אָהן איהם אויך א היבש ביסעל עסערס. פאַרדריסט דאָס פּעסי׳ן. זי זאָגט, אז ס׳איז ניטאָ קיין איבעריגע צייהן אין מויל און קיין איבעריגע קינדער ביי א מוטער.

— שאַט! ווייסט איהר וואָס? לאָמיר פרעגען דעם בעל־דבר אַליין. — אזוי זאָגט משה דער אייגבינדער, פּעסי׳ס מאַן, און ער טהוט א פרעג ביי מענדלען: וואוהין וויל ער בעסער — צו איהם אָדער צום בעקער? ענטפערט איהם מענדל, אז ער וויל זיין דאָרטען, וואו זיין חבר מאָטל. איך אַליין האָב אויך נאָר אַנדערש ניט געטראַכט, אז אזוי באַדאַרף מענדל זאָגען.

הייזער פון צוועלף עטאַזשען. און פון צוואַנציג. און פון דרייסיג. און פון פערציג. און נאָך העכער. נאָר וועגען דעם שפּעטער. דערווייל זענען מיר מיט אונזערע פּעקלעך אויף דער סטריט. מיר האָבען נאָך א שטיק וועג צו געהן צופוס. דאָ הייסט עס — „וואָ־קען". און מיר וואָקען. פּריהער וואָקט משה דער איינבינדער מיט זיינע קורצע פּיס. נאָך איהם וואָקט זיין וויב פּעסי די גראָבע. קוים וואָס די פּיס טראָגען זי. אַזוי פּעט און שוואַר איז זי. נאָך פּעסי'ן וואָקען פּיני מיט זיין טייבעל. פון פּיני'ס וואָקען קאָן מען בלייבען אָהן א בויך לאַכענדיג. פּיני, אַז ער וואָקט, טאַנצט ער אוגטער מיט זיינע דינע לאַנגע פּיס, וואָס פּאַרטשעפּען זיך איינער אין דעם אַנדערען. איין הויז אַראָפּ, דער אַנדערער אַרויף. דאָס קאָפּעלישעל אַרויפּגערוקט. דאָס האַלזטיכל אין פּצון־זייט. א מאָדנע פּיגור, בעט זיך אויף פּאָפּיער. איך און מיין חבר מענדעל וואָקען פון הינטען, שפּעטער פון אַלעמען. מיר שטעלען זיך אָפּ כמעט ביי יערען פענסטער. אונז איז נעפּעלען, וואָס די אויפּשריפטען זענען אויף אידיש, און וואָס עס שטעהען אַרויסגעשטעלט אַלע אידישע זאכען: סדורים, טלית־קטנס, יאר־מעלקעס, מזוזות, מצות — אין מיטען דערינען, סאָמע אין אָנהויב ווינטער, מצות! משמעות, א אידישע שטאָדט. לאָזט מען אונז אָבער לאַנג ניט שטעהן. די מאָמע רופט אונז: „אָהער נעהט!" — מוז מען געהן.

ח.

וועד עס האָט ניט געזעהען די ניו־יאָרקער סטריט — דער האָט גאָר קיין שענס ניט געזעהען. וואָס געפּינט איהר ניט אויף דער סטריט? אידען האַנדלען. וווייבער זיצען און שמועסען. קינדער אין די וועגעלעך שלאָפּען. „קערעדושעס" הייסען דאָ די וועגעלעך. אַלע קערעדושעס האָבען אויף פּנים. דאָ, אויף דער

געזעגענען כּדי זיי. אויך פּיני פון זיין זייט האָט זיך אויפּגע־
הויבען, געגאַנגען געזעגענען זיך מיט זיין חבר אליהו און טאַקי
אין אייכוועגס אָפּרעדען מיט איהם, וואו און ווען מע זאָל זיך
זעהען. נאָר ווער? וואָס? ווועמען? איידער מע קוקט זיך אַרום
איז שוין יונה דער בעקער מיט דער בעקערין מיט מיין ברודער
אליהו און מיט זיין ווייב ברכה אויף יענער זייט. דער קאָנדוקטאָר
האָט שוין פֿאַרהאַקט די טיר. דער וואַגאָן האָט זיך געגעבען א רים.
אונזער פּיני, ווי ער איז געשטאַנען פֿאַרטראַכט און צעטומעלט,
אַזוי האָט עס איהם געגעבען א שליידער פון די פּיס. אין א ווייל
אַרום איז ער שוין געלעגען בייַ א שווארצער גוים (א ניגערטע)
אויפֿן שוים. האָט איהם די ניגערטע געגעבען א וואַרף פון זיך
מיט ביידע הענט, אַזוי, אז ער איז אוועקגעפֿלויגען אויף דער
צווייטער זייט באַנק און דאָס קאָפּעלישעל צו דער טיר. און טאָ־
מער איז קאַרג, איז נאָך געווארען א געלעכטער אויך. זיער גאַנ־
צער וואַגאָן האָט געלאַכט. איך און מיין חבר מענדעל האָבען
אויך געלאַכט. האָבען מיר געהאַפּט א פּסק פון דער מאַמע און
פון פּיני׳ס ווייב טייבעל, למאי מיר לאָכען. געהט, זייט א ברית,
אדרבה, און לאָכט ניט!

ז.

אלסדינג אויף דער וועלט האָט אייַן עק. געקומען א סוף צו
אונזער אריינפאָהר אין ניו־יאָרק. מיר זענען שוין אויף דער גאָס.
דאָ הייסט עס „סטריט". וועו איך זאָל ניט וויסען, אז מיר זענען
אין אמעריקע, וואָלט איך זיכער געמיינט, אז מיר זענען אין בראָד,
אַדער אין לעמבערג. די אייגענע אידען, די אייגענע וויבער, די
אייגענע נעוואָלדען, דאָס אייגענע מיסט, וואָס דאַרטען. נישט
מעהר, דער טומעל מיט׳ן האַרמידער איז דאָ א סך גרעסער. און
דער רעש איז שטאַרקער, הילכיגער. אויך די מויערען זענען הע־
כער. א סך העכער. זעכס עטאַזשען איז א געלעכטער. פֿאַרהאַן

ברודער, נישט א ברודער, — שלאָגען א קלענערען פון זיך טאָר מען ניט...
נו, געהט האָט ניט ליעב אזא לאנד!

ט.

דערווייל האָב איך מיך פֿאַרעדט און גאָר פֿארגעסען, אז מיר זענען שוין געקומען אַהינצוצו, וואו מיר דאַרפען זיך אָפּ־שטעלען. דאָס הייסט, ביי אונזער שבנה פֿעסי די גראָבע און ביי איהר מאַן משה דעם אייבינדער. אַריינגעקומען צו זיי אין שטוב, האָבען מיר נישט געטראָפֿען קיינעם פון דער חאַליאַסטרע. איך קוק זיך אַרום אויף אַלע זייטען. איך זוך מיט די אויגען מיין אַמאָליגען חבר „ושתי". ניטאָ ניט ושתי, ניט קיינער. וואו זענען זיי אַהינגעקומען אַלע? וועט איהר הערען א שענס.

סטריט, האדעווען מען די קליינע עופה׳לעך מיט מילך פון קליינע פלעשעלעך. גרעסערע קינדער שפיעלען זיך. און שפיעלען שפיעלט מען זיך מיט טויזענדערלייי שפיל־ערייען: מיט קנעפלעך, מיט רעדעלעך, אין באָל, אין וועגעלעך, אין שליטעלעך און אין „סקויטס". דאָס איז א מין זאַך אויף פיער רעדלעך, צוגעבונדען צו די פים, און אויף דעם רעדעלט מען. מע קאָן טויב וועלען פון דעם נע־פילדער, וואָס די קינדער הויבען־אויף אויף דער סטריט. די סטריט געהערט צו די קינדער. קיינער וועט ניט וואָגען זיי פון דאָנען צו פֿאַרטרייבען. און בכלל איז אמעריקע א לאַנד, וואָס איז באַ־שאפען געוואָרען פון די קינדערס וועגען. און דערפאַר האָב איך ליעב דאָס לאַנד. אָנו, לאָז עמיצער פֿרובען אָנריהרען א קינד מיט א פינגער! מיין ברודער אליהו האָט דאָס פֿאַרזוכט אויף זיין אייגענער הויט. ער וועט שוין פֿאַרזאָגען א צעהנטען. אזוי איז נעווען די מעשה:

איינמאָל בין איך מיט מענדלען געווען אויף דער סטריט און געשפּיעלט אין „טשעקעס". דאָס איז א שפּיעל מיט קיילעכיגע הילצערנע קנעפּלעך, וואָס מע שיסט מיט זיי. איז אָנגעקומען סאַמע אין רעכטען שפּיעל מיין ברודער אליהו. האָט ער מיך, נאָך דער אַלטער מאָדע, אָנגעחאַפּט ביי׳ם אויהער מיט איין האַנט און מיט דער אַנדערער געווען גרייט מיר שענקען א פּאָר פיינע פּעטש. וואַכסט אוים א באָי, א „וועגלעזץ", ווי פון אונטער דער ערד. ער לויפט־צו צו מיין ברודער און רייסט מיך אַרויס פון זיינע הענט. דערנאָך פֿאַרקאַטשעט ער די אַרבעל און זאָגט עפּים צו אליהו׳ן אויף אַמעריקאַנער לשון. נאָר אזוי ווי מיין ברודער פֿאַר־שטעהט ניט קיין איינגעלש, נעמט דער וועלט אין טראָגט איהם אונטער א צוגעמאַכטען קולאַק גלייך אונטער דער נאָז. קלויבט זיך באַלד צונויף א רעדעל מיט מענטשען. און מיין ברודער פֿאַר־ענטפערט זיך פּאָר זיי אויף אידיש, אז ער קעהר מיך אָן א ברודער, מעג ער דעריבער מיט מיר לערנען דרך־ארץ. זאָגען אָבער די צונויפגעלאָפענע, אז אין אמעריקע געהען נישט אָן די זאַכען. א

VII

די חאַליאַסטרע אויף דער אַרבייט

VII

די חאַליאַסטרע אויף דער אַרבייט

א.

איך האָב אייך געהאט דערצעהלט, אז מיר זענען אַרויסגע־
קומען צו אונזער שכנה פּעסי די גראָבע און צו איהר מאַן משה
דעם אייגבינדער אין ניו־יאָרק, האָבען מיר פון זייער גאַנצער
חאַליאַסטרע קיינעם ניט געטראָפען אין דער היים. וואָס איז די
מעשה? — די חאַליאַסטרע איז אויף דער אַרבייט. נאָר איידער
איך וועל אייך געהן דערצעהלען, וואָס פאַר אַיין אַרבייט יעדער
פון זיי האָט, באַדאַרף מען אייך פריהער באַשרייבען, ווי אַזוי א
איד אַיין אייגבינדער פאַרגינט זיך צו זיצען אין אַמעריקע. ער־
שטענס, די שטוב. ביי אונז אין שטעדטעל וואָלט פּעסי די גראָבע
נאָר מורא געהאט אַרויפצוקלעטערען אַזוי הויך. מע געהט אין
מע געהט און מע געהט אפשר אויף הונדערט טרעפ, ביז מע קומט
אַריין אין א דירה־מלוכה. חדרים און חדרימלעך אָהן א שיעור.
דאָ הייסט עס „רומס". אין יעדען רום — בעטלעך מיט קאָלדרעס,
מיט פאַרהענגלעך אויף די פענסטער, און איין רום, וואָס מע רופט
דאָס „קיטשען". ביי אונז הייסט עס קיך. נאָר קיין אויוועז איז
ניטאָ. אַיין אייזערנע פּליטע מיט לעכער אויף צו קאָכען, און

ג.

אודאי האָט זיך אונזער משה'ן און אונזער פּעסי'ן קיינמאָל ניט נע'חלומ'ט אזא גוטס, אז זיי וועלען זיצען אין אזא שטוב און האָבען רומס. אויף אלסדינג א רום. אויף צו שלאָפען א רום, הייסט עס „בער־רום". און אויף צו עסען האָבען זיי א באזונדער רום, וואָס מע רופט דאָס „דייניננ־רום". פאַר וואָס עפּיס דייניננ־רום? ברעכען זיך אליהו און פּיני די קעפּ און קאָנען ניט פּאַרשטעהן. מילא בער־רום — וויל דאָרטען שטעהען בעטען. אָבער דייניננ־רום — וואָס איז די טייטש „דייניננ"? פאַר וואָס ניט „עס־רום"? מישט זיך אַריין משה דער אייגבינדער אין זאָגט צו זיי:

— צו וואָס זאָלט איהר זיך ברעכען אומזיסט דעם מח? אבי איך בין א בעל־הבית אין ניו־יאָרק, גאָט צו דאנקען, און מיינע קינדער ארבייטען אלע מיט גאָט'ס הילף, און מע מאכט א לעבען אין אמעריקע...

איך באקוק אָט דעם משה אייגבינדער און טראכט מיר: רבונו של עולם! ווי א מענטש בייט זיך איבער! אין דער היים האָט מען איהם גאָר ניט געהערט רעדען אפילו. אומעטום און אלע מאָל איז געווען פּעסי. ער האָט נאָר געוואוסט מאכען פּאָפּ און קלעפּען ספּרים. און דאָ איז ער געוואָרען מיט א קאָפּ העכער. א קלייניגקייט — א מענטש האָט ניט קיין שום דאנות! אלע קינדער ארבייטען און ברענגען געלט. איך וועל אייך אויסרעכענען איטלעכען ביי די נעמען, וואָס פּאַר איין ארבייט ער טהוט און וויפּיעל ער פּאַרדיענט. די מאַמע איז מקנא אונזער שכנה פּעסי, וואָס גאָט האָט איהר געשענקט אזוי פּיעל קינדער, קיין עין־הרע.

ד.

דער עלטערער בחור, קלעצעל האָט ער נעהייסען אין דער היים. דאָ הייסט ער סעם. פּאַר וואָס עפּיס סעם? — וויים

וואסער צאפט זיך דאָ פון דער וואנט. פאלט וואסער און היים וואסער — וויפיעל איהר ווילט! איהר דארפט נאָר נעבען אַ דרעה מיט'ן קראָן — און פארטיג.

ב.

שפעטער, אַז מיין ברודער אליהו און זיין ווייב ברכה זענען געקומען צו אונז געוואוירע ווערען, וואָס מיר מאַכען, האָט איהם אונזער חבר פיני אָנגענומען פאר א האַנט, אריינגעפיהרט אין קיטשען, באוויזען די צוויי קראָנען מיט וואסער און איז אַרוים מיט לשון, ווי פיני קאָן. ער האָט געזאָגט:

— וואָס זאָגסט דו עפּים, אליהו, אויף קאָלומבוסען? מעג ניט זיין פאָני די כפּרה פאר זיין מינדסטען נאָגעל, וואָס א חוץ בראָנפען און א חוץ פּאָגראָמען וויסט ער ניט ווער עס האָט איהם געשלייערט?...

וועט איהם דען מיין ברודער אליהו אָפּשווייגען? רופט ער זיך אָן צו איהם, צו פיני'ן היסט עס: „איצטער ביזט דו שוין אינגאַנצען פאר קאָלומבוסען. וואָס האָסט דו אָבער געזאָגט פריהער אָביסעל, אויף עלים אייליאַנד?" פאַרענטפערט זיך פיני און זאָגט, אַז עלים אייליאַנד געהער ניט צו אַמעריקע. עלים אייליאַנד, זאָגט ער, לינט אויף דער גרענץ צווישען אַמעריקע און צווישען אויס־ליאַנד. זאָגט אָבער מיין ברודער אליהו, אַז עס הויבט זיך גאָרניט אָן. צעקריעגט מען זיך, ווי דער שטייגער איז ביי די צוויי חברים. ביז עס מישט זיך אַריין ברכה און מאַכט צווישען זיי א שלום. זי זאָגט, אַז זיי ווייסען ביידע מעהר פון א טוידטען, און אַז דערביבער איז זייער קריעגען זיך ניט ווערטה איין אָפּגעריבענער גראָשען. נאָר איך האָב אַייך אָנגעהויבען צו דערצעהלען פון משה דעם איינבינדער'ס שטוב און בין אַרויף נאָר אויף אנדערע זאכען. האָט קיין פּראיבעל ניט — מיר קעהרען זיך אום צוריק צו אונזער שכנה פעסי די גראָבע און צו איהרע קינדער, צו דער חאליאַסטרע.

אין די באַנדעלס געפינען זיך זעמלעך, פוטער, קעז, אייער, צוקער, מילך, קרים — סמעטענע הייסט עס. מע דארף זיך מיט דעם דראַפּען אויף צווויי הונדערט טרעפּ אויף דעם „טאַפּ־פלאַר", דאָס הייסט, גאַנץ אויבען אונטער'ן דאך. און דאָס באַדארף אָפּנע־טהאָן ווערען גיך, אין איין אָטהעם, ווארום ער דארף נאָך קומען צוריק אין סטאָר צוקעהרען דאָס מיסט, אויפראַמען און טהון נאָך עפּים איין ארבייט ביז האַלבען טאָג. נאָך האַלבען טאָג איז ער פריי. באַקומען באַקומט ער ניט קיין סך. איננאַנצען פופצעהן סענט א טאָג, א חוץ פרייטאָג. פרייטאָג באַקומט ער א גאַנצען קוואַרער מיט א חלה אויף שבת.

ו.

דאָס, וואָס איך האָב אייך דערצעהלט אויבען, קעהר זיך אָן מיט די גרעסערע בחורים. די קלענערע לאָזט מען דאָ ניט אַר־בייטען אין דער פריה. מחמת דאָ, אין אַמעריקע, מוזען קליינע קינדער לערנען, געהן אין סקוהל. דאָס הייסט, אין חדר אריין. אניט — טהוט זיך חושך. און לערנען לערנט מען אומזיסט. און מען ניט אייך נאָך צו ביכער אויך. אונזער תבר פּיני, אז ער האָט דאָס דערהערט, איז ער נעווארען אויסער זיך. ער האָט זיך דערמאַנט, אז ביי אונז, אין דער היים, לאָזט מען נאָר אידישע קינדער ניט אריין אין גימנאַזיע. און דאָ, אין אַמעריקע, שלעפּט מען אייך מיט גוואַלד. אניט — וועט איהר צאָהלען שטראָף. „צוליעב דעם אַליין, זאָגט פּיני, וואָלט זיך פּאָני געמענט באַנראַבען א לעבעדיגער אין דער ערד אריין!"...

נאָר אזוי ווי אין סקוהל נעהט מען נאָר א האַלבען טאָג, קאָן מען דעם אַנדערען האַלבען טאָג עפּים טהון און פּארדיענען א פּאָר טאָלער. טהוען זיי טאַקי אזוי, פּעסי'ס קלענערע קינדער. איינער, אָט דער וואָס מע רופט איהם טשערנאָהוז, ארבייט אין איין אפּ־טייק. דאָ הייסט עס א „דהאָג־סטאָר". ער וואַשט פלעשלעך, נעהט

איך גיט. איך וויים נאָר, אז ער פֿארדיענט שוין געלט. ער איז איינגעשטעלט אין א „פּייפּער־באקס־פּעקטאָרי". איהר וויסט דאָך אָבער ניט מיט וואָס מען עסט דאָס, באַראַף מען אייך פּאר־טייטשען. דאָס איז א פּאַבריק, וואו מע מאכט שאכטלען פון קאַרטאָן־פּאַפּיער. מיינט ניט, אז דאָס איז אזא שווערער דושאָב (דושאָב הייסט א מלאָכה). ער אליין בסך־הכל מאכט נאָך ניט קיין שאכטלען. ער צעטראָגט זיי נאָר. הייסט עס דאָ אויף זייער לשון: ער „דעליווערט" זיי. דאָס הייסט, ער נעמט אין יעדער האנט א באַנדעל שאכטלען פון א צעהן טוץ און לויפט מיט זיי איבער די ענגע סטריטען, צווישען קאַרס און אויטאָמאָביל־ס. מע דאַרף אכטונג געבען, זיי זאָלען חלילה ניט צעקוועטשט ווערען. ער באַקומט דערפאַר דריטהאַלבען טאָלער א וואָך און האָפּט אויף א „רעיז", דאָס הייסט, אויף א הונדערט. ס'איז מעגליך, אז מיט דער צייט זאָל ער נעמען דריי טאָלער א וואָך. דאָס איז דערווייל. שפּעטער אבי־סעל, זאָגט איהם צו דער באָס (א בעל־הבית הייסט דאָ „באָס"), אז ער וועט איהם אויסלערנען די אהבייט, וויי אזוי צו מאכען די שאכטלען. ער זאָגט צו איהם: „דו זיי נאָר א גוד באָי, וועסט דו זיין אַלדייט". אויף אונזער לשון הייסט עס: „זיי א מענטש, וועסט דו עסען אין סוכה".

ה.

דאָס צווייטע כחור'ל, וואָס מע האָט איהם אמאָל נערופען וועלוועל קאָטער, און הייגט הייסט ער שוין ווילי, איז אויך א דעליוער־באָי, דאָס הייסט, א יונגעל, וואָס מע שיקט איהם. ער איז אין א „גראָסערי־סטאָר". ביי אונז הייסט עס א „באַקאַליינע קלייט". דאָס איז שוין אבי־סעל א שווערערער דושאָב. מע דאַרף זיך פּערערען גאַנץ פריה, אז נאָט אליין שלאָפּט נאָך. מע דאַרף קודם אויססאָרטירען און אויספּאַקען אַלע אָרדערס. דערנאָך צע־טראָגען די באַנדעל־ס צו די קונים. דאָ הייסען זיי „קאָסטאָמערס".

פֿען, חאפט זי אריין דערווייל א ראָזינקע, אדער א מאַנדעל, אדער א טייטעל אין מויל אריין. דערפאר חאפט ער אבער אליין אפטליך אריין פון די זיסע זאכען. ושתי אדער הערי וועט מיר ניט פֿארלייקענען. ער האָט זיך מיר מודה געווען, אז ער האָט זיך איינמאל אזוי צונעחאפט צו די ראָזינקעס, אז עס האָט איהם נאָכ־דעם דריי טאָג וועה געטהאָן דער בויך. באקומען באקומט ער פֿאר זיין ארבייט גאָרניט. בלתי נאָר דאָס, וואָס עס פאלט איהם אריין פֿאר העלפען אפּטראָגען א קאסטאָמער. קרינט ער דערפאר א פּעני אדער צוויי. און אמאל א ניקעל — פינף סענט. ביי אונז הייסט עס „נא טשאי". דאָ הייסט עס א „טיפּ". דאָס ברענגט איהם אריין ביז א טאָלער א וואָך. אין דער היים האָט ושתי קיין קאָפּיקע קיינמאל נישט געזעהען אין חלום אפילו. סיידען פּורים ביי שלח־מנות פּאָנאַנדערטראָגען. איז אָבער פּורים נאָר איין מאל אין יאָהר. און דאָ איז ביי איהם פּורים אלע טאָג. אלע טאָג פאַרדיענט ער געלט.

— קאָלומבוס! ביזט וועדטה, מע זאל דיך אפּגיליטען! — האָט געזאָגט אונזער חבר פּיני, וועו ער איז דורכגענאַנגען פּארבי ריווינגטאָן סטריט און דערזעהען ושתי'ן ביי'ם סטענד. ער האָט איהם געגעבען צו לעזען דריי סענט פּאר באָקסערען און איין סענט ושתי'ן „נא טשאיקע", אדער א „טיפּ", ווי עס הייסט דאָ, אין אמעריקע.

ט.

און משה דער איינבינדער אליין זיצט אויך ניט לעדיג. ער פֿארנעמט זיך ניט מיט איינבינדערייַ, ווי אין דער היים. מחמת דאָ, אין אמעריקע, זאָגט ער, דאַרף מען צו דער מלאָכה האָבען א מטמון מיט געלט אויף צו דינגען א סטאָר, קויפען אינסטרומענטען און האָבען באָקאָנטשאפט. און ווייערער, זאָגט ער, זיין א „האָנט" ביי יענעם, דאָס הייסט נעהן דיענען — איז שוין ניט די יאָהרען.

אין פאסט־אפיס נאָך מאַרקעס. דאָ הייסט עס „סטעמפּס" און עס פארקויפט זיך אין דער אפטיק. ער באַקומט פאר זיין ארבייט, נאָר פאר א האלבן טאָג, א טאלער מיט א קוואדער א וואָך. „עס געהט ניט צו־פוס" — זאָגט משה דער איינבינדער און נעמט־צו ביי איהם דאָס געלט.

ז.

פייטל פעטעלעלע, דאָ הייסט ער שוין פילים, געהט אויך א האלבן טאָג אין סקוהל, און דעם אנדערען האלבן טאָג פעדלט ער מיט אידישע נאזעטן. דאָ הייסט עס „פיפערס". ער לויפט ארום אויף איסט־בראָדווי — אזא סטריט — און שרייט: „פיי־פערס, פייפערס!" און רופט דערביי אויס דעם נאָמען פון יעדען פייפער. ער מאכט דערפון פון פערציג ביז פופציג סענט א טאָג, און א מאל מעהר אויך. פארשטעהט זיך, אז דאָס געהט אויך אוועק צום פאטער אין טאָפ ארײן. אלע פארדיענען, און דער איינבינדער האלט זיי אלעמען אויס.

ח.

אלע פארדיענען. אפילו מיין חבר הערשעל, דער וואָס מיט דער גולקע און וואָס מע רופט איהם דערפאר „ושתי". דאָ הייסט ער שוין ניט ושתי און ניט הערשעל, נאָר הערי, און לערענט אין סקוהל. דעם אנדערען האלבן טאָג נאָך דער סקוהל שטעהט ער ביי א סטענד אין רייווינגטאָן סטריט ביי א באקאנטער אידיעע, טאקי פון אונזער שטעדטעל, און העלפט איהר פארקויפען ריז, גרויפען, הירזש, ארבעס, בעבלעך, נים, ראזינקעס, מאנדלען, פייגען, טייטלען, באקסערען, און זויערע אוגערקעס אויך. קיין סך ארבייט דערביי האָט ער ניט. ער דארף נאָר אכטונג געבען, מע זאל ניט צעשלעפען. וואָרום א אידיע, אז זי געהט־צו פרענען אויף גרוי־

שוועך, יונה דער בעקער. און טאָמער וועט איהר זעהען טאָקי אויף דער אייבענער סטריט, אַקוראַט אַקעגען, אויך אַ אידישען אויפשריפט און אויך מיט גרויסע אותיות: בכאן פאַרקויפט מען היימישע קנישעס — זאָלט איהר וויסען, אז דאָס איז שוין ניט אונזער מחותן יונה דער בעקער. דאָס האָט מען שוין געמאַכט איהם אַ קאָנקורענציע. זאָלט איהר אַהינצו ניט געהן. געהן זאָלט איהר בעסער צו אונזער מחותן, צו מיין ברודער אליהו'ס שוועך. אַ סימן וועט איהר האָבען, אז איהר וועט אַריינקומען, וועט איהר באַלד דערקענען אונזער מחותן — ער איז אַ בייזער. און אויב איהר וועט ניט דערקענען איהם, וועט איהר דערקענען זי, אונזער מחותנת'טע, ריווקע די בעקערין. זי איז מיט אַ גוידער און טראָגט קאַרעלען. און מיין שוועגערין ברכה וועט איהר דאָך געווים דערקענען. זי האָט נרויסע פים. און איהר קליין שוועסטערל, אַ ראַבעטיני מיידעל מיט אַ צעפעל, דרעהט זיך דאָרט ארום. זי הייסט אלטע, און מע האָט זי מיר אמאָל געהאַט גערעדט פאר אַ כלה. נאָר פון איהר וועלען מיר שמועסען איין אַנדערש מאָל.

האָט מען איהם געגעבען איין עצה — צווישען אידען ווערד מען ניט פֿארפֿאלען, — אז ער זאָל זיך איינפּיקסען א סטענד פון ספֿרים, ביכער און ביכלעך אויף עסעקס סטריט, וועט ער מאכען א לעבען. אונזער חבר פּיני'ן איז דאָס אזוי געפֿעלען, אז ער זאגט, ער וואָלט אויך א בעלן געווען האָבען אזא פֿרנסה. און געפֿעלען איז דאָס איהם, זאגט ער, דערפֿאר, ווייל ארום דעם וואָס מע געהט שמירט מען זיך. פּיני האָט ליעב ספֿרים און ביכער, ווי א פּיש האָט ליעב וואסער. ער, אז ער חאפּט זיך צו צו א בוך און שטעקט אריין דעם שפּיץ נאָז, וועט איהר איהם ניט אָפּרייסען.

י.

און אפּילו אונזער מחותן, יונה דער בעקער, פֿארנעמט זיך אויך ניט מיט זיין פּריהעריגער מלאָכה, דאָס הייסט, מיט בעקעריי. פֿאר וואָס? אלץ די אייגענע מעשה. אויף צו עפֿענען א בעקעריי באדארף מען, זאגט ער, דאָ האָבען רויטשילד'ס פֿארמעגען. און אויסער דעם, באדארף מען, זאגט ער, באַאַנגען צו דער „יוניע". און ער איז דערויף, זאגט ער, שוין צו אלט. און געהן ארבייטען ביי יענעם ניט אין א „יוניע" האָט ער מורא, אז טאָמער מאכט זיך א סטרייק — און דאָס איז אין אמעריקע אלע מאָג, — קאָן ער קריגען א צעשפּאָלטענעם קאָפּ. וואָס־זשע טהוט מען? איז דאָך שלעכט. האָט מען איהם געגעבען איין עצה, אז קיין ברויט און קיין חלה זאָל ער מאקי ניט באקען. נאָר וואָס דען? — קנישעס! היימישע קנישעס. מילכיגע מיט קעז, אדער פֿארעווע מיט קרויט. און וואָס זאָלט איהר קלעהרען — אונזער מחותן מאכט ניט שלעכט. גאָרניט שלעכט! זיינע קנישעס האָבען א שם אויף דער איסט־סייד. אז איהר'ט געהן אויף עסעקס סטריט, וועט איהר דערזעהען אָננעשריבען אויף א פענסטער מיט גרויסע אותיות אויף אידיש: בכאן פֿארקויפט מען היימישע קנישעס — זאָלט איהר וויסען, אז דאָס איז אונזער מחותן, מיין ברודער אליהו'ס

VIII

מיר זוכען אַ דושאַפּ

VIII

מיר זוכען אַ דושאַב

א.

מע קאָן ניט באַקלאָגען זיך. מיר זענען זעהר אָננעלעגטע געסט ביי אונזער שכנה פּעסי די גראָבע און ביי איהר מאַן משה דער אייבינדער. און עס איז אונז דאָרט גאָר ניט שלעכט. און פּרייליך איז אויך געגנג. וועד שמועסט זונטאָג, דער טאָג, וואָס די חאַליאַסטרע איז פּריי, — דעמאָלט איז אַ לעבען. מיר נעמען זיך צונויף אַלע, גאַנץ קלייניוואַרג — און מיין חבר מענדעל אויך מיט אונז — און מיר געהען אוועק אין טהעאַטער אַריין. איך מיין דאָס די „מואווינג־פּיקטשורס". עס קאָסט אַ ניקעל אַ פּאַר־שוין, און איהר זעהט זיך אָן אַזעלכע וואונדירים, אַז דער קאָפּ דרעהט זיך אַוש! איך זאָל זיין דעם קייזער'ס אַ זוהן, אַדער דזשייקאָב שיפּ'ס אַיין אייניקעל, וואָלט איך גאַנצע טעג מיט גאַנצע נעכט געלעגען אין די מואווינג־פּיקטשורס. איך וואָלט גאָר קיינמאָל ניט אַרויסגעקראָכען פון דאָרטען. מיין חבר מענדעל אויך דאָס אייגענע. און ושתי, דער וואָס הייסט שוין היינט הערר, אויך אַזוי. געהט זשע אַבער רעדט מיט מיין ברודער אליהו, זאָגט ער, אַז ס'איז אַ שטות'ערייַ. ס'איז גאָרניט, זאָגט ער. ס'איז

אלע פיער נעהן ארבייטען אין שאַפּ און ווערען שניידערס. דאָס הייסט, נייהען אויף דער מאשין. דאָ רופט מען דאָס „אָפּריי־טערס". זאָגט אָבער ברכה, אז ס'איז ניט כדאי געווען צוליעב דער שענער מלאָכה אַוועקצוארפען די היים, זיך איינשטעלען דאָס לעבען איבער'ן ים און ווערען שניידערס אויף דער עלטער. ענט־פערט איהר דערויף אליהו, אז ער ווייסט ניט וואָס איז שענער — פאַרקויפען קנישעס אויף עסעקס סטריט, אָדער ארבייטען ביי דער מאשין? ווערד ברכה אָנגעצונדען, למאי אליהו וואַרפט איהר אויס קנישעס. זי גיט איהם אָנצוהערעניש, אז ווען ניט איהר טאַטענ'ס קנישעס אויף עסעקס סטרט, וואָלטען זיי אלע נעשוואָלען פּאַר הונגער...

ג.

אונזער חבר פּיני'ן האָב איך ליעב נאָר פּאַר זיין רעדען. ער, אז ער צעהיצט זיך, איז א חיות צו הערען. אויסגעהערט אלע־מענ'ס טענות, חאַפּט ער זיך אויף, מאַכט מיט ביידע הענט און לענט־אַוועק א מענה־לשון. איך געדענק איטליכס וואָרט. אָט ווי אזוי פּיני האָט גערעדט:

— א! איהר פּינסטערע, ווילדע מענטשען וואָס איהר זענט! אין אייך ליגט טיפּ איינגעוואָרצעלט דער גלות פון יענעם וויסטען לאַנד פון פּאָני, ימח שמו וזכרו! אמעריקע איז אָבער ניט חזיר־לאַנד! אלע מיליאָנערען און מיליאַרדערען אין אמעריקע האָבען יונגערהייד נעאַרבייט שוואר און ביטער. ווער אין א שאַפּ, און ווער אויף דער סטריט. פּרעגט ביי ראָקענפעלער, קאַרנעגי, מאָר־גען, וואַנדערביל'ד, וואָס זענען זיי געווען אמאָל? צי האָבען זיי ניט געקהרט די סטריט? צי האָבען זיי ניט ארומגעטראָגען קיין פּייפערס אויף צו פאַרקויפען? צי האָבען זיי ניט געפּוצט פרעמדע שיך פּאר א ניקעל? צי נעמט, למשל, דעם קעניג פון אויטאָ־מאָביל'ען, מיסטער פּאָרד — פרענט איהם, צי איז ער ניט געווען

פאר קינדער. פרעגט זיך א קשיא: ווי באלד אז פאר קינדער, פאר וואס זשע רייסט זיך אהין אונזער חבר פיני? און זיין ווייב טייבעל? און מיין שוועגערין ברכה? האט מיין ברודער אויף אלסדינג א תירוץ. די ווייבער, זאגט ער, האבען אזוי פיעל שכל, וויפיעל די קינדער. און פיני, זאגט ער, רייסט זיך אהין נאר איהם, אליהו'ן, אויף צו להכעיס. דער שפיץ איז געווען, אז אליהו האט אזוי לאנג געדעדט, ביז ער איז איינמאל אין א זונטאג אויך מיטגענאנגען מיט אונז. פון דעמאלט אן לאזט ער ניט דורך קיין איין זונטאג און געהט אין די מואווינג־פיקטשורס. מיר געהען אלע. יונג און אלט. קליין און גרויס. אפילו פעסי און משה און אונזערע מחותנים — אלע, אלע. נאר די מאמע געהט ניט. „איהר מאן, זאגט זי, וועט ליגען אין דער ערד, און זי וועט געהן אין טרעיאטער — ניט דערלעבען וועלען דאס, זאגט זי, איהרע שונאים!"...

ב.

עס איז ניט שלעכט ביי אונזערע שכנים. טאקי גאר־נאר ניט שלעכט. עס איז אבער ניט קיין תכלית כסדר זיין ביי יענעם א גאסט. מע באדארף עפים זעהען א טהועכץ, „טרייען א דושאב". אין אמעריקע באדארף יעדער „מאכען א לעבען". אזוי זאגט מיין ברודער אליהו. ער געהט־ארום פארזארגט מעהר פון אלע־מען. ער קומט אלע טאג צו אונז פון זיין שוועהר יונה דעם בעקער און זעצט זיך אווק מיט דער מאמע רעדען וועגען תכלית. ברכה זיצט אויך דערביי. און אונזער חבר פיני איז אויך דא. ער, פיני, האט פלאנען און פראיעקטען אהן א שיעור. נאר אלע זיינע פלאנען טויגען אויף כפרות. דאס הייסט, טויגען טויגען זיי, נאר זיי געפעלען ניט מיין ברודער אליהו. און טאמער גע־פעלט עם אליהו'ן, געפעלט דאס ניט ברכה'ן. למשל, פיני'ן איז געקומען א געראנק, אז ער און אליהו און ברכה און טייבעל זאלען

ה.

זינט איך קען מיין ברודער אליהו האָב איך אים נאָך קיינמאָל ניט געזעהען אזוי לאַבעגדיג, ווי איצט. מיין ברודער אליהו, ווייסט איהר דאָך, איז בכלל א מענטש א פֿארזאָרגטער, א מרה־שחורה'ניק. זעלטען וועט איהר זעהט איהם, ער זאָל לאַבען. און אפילו אז ער לאַבט, איז אויך נאָר מיט א האַלבען מויל. איצטיגם מאָל איז עפּים אָננעפּאַלען אויף איהם אזא געלעבטער, אז מיין מאמע האָט זיך אזש איבערגעשראָקען פּאר איהם. עס איז אָבער טאַקי געווען פון וואָס צו לאַבען. מע האָט באַדאַרפט נאָר א קוק טהון אויף אונזער חבר פּיני'ן, ווי אזוי ער האַלט די הענט אין די קעשענעס פון זיינע שמאָלע הויזען, וואָס קוים זיי חאַפּען ארום די נייע גרויסע אמעריקאַנער שיך, אויפ'ן האַלז־טיכעל, וואָס טייבעל מאַכט איהם אלע מאָל צו־רעכט, ס'זאָל ליגען גלייך, און עס פאַלגט ניט, חאָטש געב דעם א קרענק, און אויף זיין האַרט קליין אמעריקאַנער קאַפּעלישעל, וואָס ווי ניט זיצען אויף איין אָרט, און דער עיקר — אויף זיינע קורצזיכטיגע אויגען מיט זיין שפּיצעביגער נאָז, וואָס קוקט־ארַאָפּ אין מויל אריין.

— רבונו של עולם! אָט דאָס וועט זיין אמאָל א פּרעזידענט?... זייט א בריה און לאַכט ניט!

ו.

גוט אָננעלאַכט זיך, רופט זיך אָן מיין ברודער אליהו צו דער מאמע אזוי:

— מילא, אונז האָט שוין אונזער פּיני באַוואָהרענט. מיר געהען אלע אין שאַפּ און וועלען נייהען קלייד־לעך אויף דער מאַשין. און פּיני אליין איז דאָך אודאי שוין א באַוואָהרענטער מענטש — ער וועט דאָך זיין, אם ירצה השם, א פּרעזידענט... וואָס טהוט מען אָבער מיט אונזער קליינוואַרג?

אמאל א שאפער, איין אנטרייבער? אדער נעמט גאר די גרויסע מענטשען, אשטייגער, א וואשינגטאן, א לינקאלן, א רוזוועלט — זענען זיי דען געבוירען געווארען גרויסע מענטשען, פרעזדענטען? צי אפילו איצטיגער פרעזדענט ווילסאן, זאל ער מיר מוחל זיין, איז ניט נעווען קיין מלמד?...

ד.

דאס קאן שוין מיין ברודער אליהו ניט פארטראגען. ער האקט איבער אונזער חבר פיני'ן סאמע אין מיטען:

— ע, פיני, דו רעדסט שוין על ה' ועל משיחו און אויף „נגתקה"! דו פארגעס נאר נישט, אז דערווייל איז ווילסאן מלך...

נאר פיני, אז ער צעהיצט זיך, איז געפעהרליך. ער לאכט זיך אויס פון מיין ברודער אליהו:

— חא־חא! מלך? וואס מיר מלך? ווער מיר מלך? ניטא קיין מלך אין אמעריקע! א פרייע מדינה! א דעמאקראטישע־סקע!...

— בקיצור, איז ניט קיין מלך, איז ער פרעזדענט, וואס איז די נפקא־מינה? — פרובט זיך אליהו. און פיני האקט איהם אפ:

— ס'א גרויסע נפקא־מינה! פון מלך ביז פרעזדענט איז אזא חילוק, ווי פון „יככה" ביז „יבבה"! א מלך איז א מלך, און א פרעזדענט איז א פרעזדענט! א מלך איז בירושה, און א פרעזדענט קלויבט מען אויס. ווילען מיר — איז ווילסאן פרעזדענט אויף גאך פיער יאהר, ווילען מיר ניט — איז ער צוריק א מלמד. און דאס ווייסט דו, אז אין עטליכע יאהר ארום קאן איך אויך זיין א פרעזדענט?

— דו? א פרעזדענט?...

— איך — א פרעזדענט!...

— דו לערענסט זיך שרייבען? — פרעגט איהם אליהו. נאר פיני ענטפערט איהם ניט. ער לעגט־צונויף דאס אננעשריבענע און באהאלט עס ווייט־ווייט אין די זייט־קעשענעס פון פידושאק פון ביידע זייטען, און ער זעהט אוים ווי נעשוואלען.

ח.

מיר, איך און מיין חבר מענדעל, זיצען אויך ניט לעדינ. ביז מיר וועלען אמאל קרינגען א דושאב, העלפען מיר אוים דער חאלייאסטרע ווי וויט מענליך. איך העלף דעם עלטערען באי קלעצעל, וואס מע רופט איהם איצטער „סעם", ביי'ם צעטראגען די פעקלעך פון די פייפער־באקסעס. און מיין חבר מענדעל רייבט זיך אמאל ארום וועלוולען, וואס היינט הייסט ער „ווילי", אין דער באקאלייענע סטאר, און אמאל ארום פייטלען, וואס מע רופט איהם היינט „פילייפ", דער וואס פערעלט מיט אידישע „פייפערס". פאר אונזער ארבייט באקומען מיר פון זיי ניט קיין שום געצאהלט, א חוץ נאר, וואס זיי נעמען אונז זונטאג אויף זייערע הוצאות אין טהעאטער, איך מיין, אין די מואווינג־פיקטשורס. און אז מיר געהען־ארוים פון די מואווינג־פיקטשורס, זענען זיי אונז מכבד מיט „מארזשענע". הא הייסט עס „אייז־קרים", און מע עסט דאס אדער מיט צוויי שטיקלעך ביסקוויט, וואס זעהט אוים ווי א פורים־דיג פלעדעל, אדער מע טרינקט עס מיט סאדע־וואסער. דערנאך „נעמען מיר א וואק", א שפאציער הייסט עס, אין פארק. און פארקען זענען דא אין ניו־יארק א סך, און אומעטום לאזט מען אייך אריין אומזיסט, אהן געלט. אמעריקע איז שוין איין מאל א לאנד! וואהין איך וויל — אהין געה איך, און וואס איך וויל — דאס טהו איך.

דאָס מיינט ער מיך און מיין חבר מענדעל. ער קאָן ניט לײדען, וואָס מיר געהען ארום בטל. ער איז אין כעס סכנות, למאי מיר דרעהען זיך ארום איבער דער סטריט און שפּיעלען אין „באָל" אָדער אין „טשעקעס" (ביי אונז הייסט עס „מיאָטש" און „קנעפּ־לעך"). ער האָט זיך א פּרוּה געטהאָן מיך אָנצוגעמען ביי׳ם אויהער, געדענקט איהר דאָך, וואָס פּאר א מיאוס׳ען פּסק ער האָט געהאָפּט פון א „וועריגעלעץ", וואָס האָט איהם צוגעשטעלט א קולאָק גלייך אין נאָז אריין — ער זאָל וויסען, אז אין אמעריקע קאָן מען זיך „פּייטען", דאָס הייסט שלאָגען, נאָר מיט א גלייכען.

— וואָלט איהר שוין געהאָט אזא דאגה מיט זיך, וויִ איהר האָט א דאגה מיט די קינדער!... — רופט זיך אָן משה דער אייני־בינדער און דערמיט גיט ער אונז אָנצוהערעניש, אז מיר זענען טאקי זעהר וואויל געסט, נאָר ס׳איז שוין צייט, מיר זאָלען עפּעס טהון, עפּעס אליין פּארדיענען אונזער שטיקעל ברויט...

ז.

הייַנט אונז, מיינט איהר, איז דאָס איינגענעמען צו זיצען ביי יענעם אויף לאָסקאָווע ברויט? מיין מאָמע העלפּטאָוויס פּעסי׳ן אין קיטשען. זי באָקט און קאָכט און וואַשט און רוימט. אונזער חבר פּיני׳ס וויִיב טייבעל פּארבעט די בעטען און קעהרט־אויס די רומס. פּיני אליין העלפּט משה דעם אייניבינדער אויפ׳ן סטענד ביי די ספּרים. חאַטש דעם אמת זאָגען, איז פון פּיני׳ס הילף נישטאָ א סך צו וואַרטען. וואָרום פּיני, אז ער דערזעהט ספּרים, איז איהם ניט אָפּצורייסען. שטעקט ער אריין די נאָז אין א בוך — איז א גוטען טאָג! דאָס אליין וואָלט נאָך אויך ניט אויסגעמאכט. האָט ער א טבע — ער דראָקעט. נאָט האָט איהם צוגעשיקט א פּאָנטאָן־פּען, וואָס די טינט געהט ניט אויס אייביג — אייביג. פּאָפּיער איז דאָ וואָלוועל, וועלוועלער פון באָרשטש, — זיצט ער און דראָקעט.

ברויט. מיר אַרבייטען שוין אין שאַפּ. דאָס הייסט, ניט איך און ניט מיין חבר מענדעל. אונז נעמט מען ניט. מיר זענען נאָך צו יונג. אין שאַפּ געהען אַרבייטען דערוויי? צוויי פון אונזער משפּחה: מיין ברודער אליהו און אונזער חבר פּיני. וואָס הייסט אַרבייטען אין שאַפּ, און ווי אַזוי אַרבייט מען דאָרט? — דאָס גיעה איך אייך דערצעהלען.

ט.

האָב איך צייט, חאָפּ איך זיך אַראָפּ צו מיין אמאָליגען חבר ושתי (היינט הייסט ער שוין הערר). איז אָבער זיין באָסיכע (בעל־הבית'טע) פונ'ם סטענד ניט צופֿריעדען. זי האָט באמערקט, אז ושתי רוקט מיר אונטער אמאָל א באָקסער און אמאָל א פּאָר דאָזינקעם מיט מאַנדלען. „צוויי נאשערס, זאָגט זי, קאָן איהר סטענד ניט פֿארטראָגען"... געה איך שוין מעהר ניט צו ושתי'ן, צו הערר'ן הייסט דאָס. איך וואַרט ביז ער קומט אויף דער נאָכט אהיים, ברענגט ער מיר אלע מאָל צו טראָגען עפּים אין קעשענע אויף צו נעמען אין מויל אריין. דערזעהט ברכה, אז איך קיי, שטעלט זי מיר צו א בענקעלע פּאר מיין ברודער אליהו. פּרעגט מיך אליהו, וואָס איך קיי? זאָג איך: „טשאָינגאָם". אָט דאָס, וואָס אלע קייען אין אמעריקע. זאָגט ברכה, אז עס קעהרט זיך איהר איבער די נאָל פון דעם קייען, וואָס מע קייעט דאָ. זאָגט איהר אליהו: „עלעהיי, לאָז זיך דיר דאָכטען, אז בהמות מעלה־גרה'ן"... קאָן דאָס פּיני ניט ליידען, למאי אליהו פּארגלייכט די אמעריקאַנער צו בהמות. ער זאָגט:

— דו נעמסט א פּאָלק, דאָס ערשטע, דאָס גרעסטע, דאָס קלינסטע און דאָס פּרייסטע פּאָלק אין דער וועלט, און פּארגלייכסט זיי צו, להבדיל, בהמות?!... איך וואָלט א בעלן געווען, זאָלסט מיר זאָגען נאָר איין זאַך — וואָס וואָלט פון אונז געווען, וועז קאָלומבוס זאָל חלילה ניט געווען אנטדעקען אמעריקע?

— וואָלט עס איין אנדערער אנטדעקט! — ענטפֿערט איהם אָפּ מיין ברודער אליהו נאָר פּראָסט און דוקא ניט לאַנג נעטראַכט.

י.

דאַנקען השם יתברך, איך קאָן אייך אָנזאָגען א בשורה — מיר האָבען שוין א דושאָב. מיר'ן שוין ניט דערפּען מעהר ארום־געהן לעדיג. מיר'ן שוין ניט דארפען אָנקומען צו לאַסקאָווע

IX

מיר אַרבייטען אין שאַפּ

IX

מיר אַרבייטען אין שאַפּ

א.

ווי אזוי מע אַרבייט אין שאַפּ — קאָן איך אייך אַקוראַט ניט זאָגען. וואָרום איך וויים אליין ניט. מע לאָזט מיך נאָך אהינצו ניט אַריין. וואָרום איך בין נאָך ניט בר־מצוה. איך וויים נאָר דאָס, וואָס איך הער פון מיין ברודער אליהו און פון אונזער חבר פּיני. אַלע אויפּדערנאכט, אז זיי קומען אהיים פון שאַפּ, דער־צעהלען זיי אונז חדושים ונפלאות. זיי קומען אַלע מאָל אויס־געמאַטערט אוּן הונגעריג. און מיר זעצען זיך עסען וועטשערע. דאָ הייסט עס „סאַפּער". ברכה האָט פיינט אָט דאָס וואָרט, אזוי ווי איין עהרליכער איד האָט פיינט חזיר. נאָך א וואָרט איז פאַר־האַן, וואָס מיין שוועגערין קאָן ניט אריבערטראָגען. דאָס איז א „ווינדע". א ווינדע הייסט דאָ א פענסטער. זאָגט ברכת דערויף: „ווינד און וועה זאָל זיין צו זיי"... הייבט קאָן זי ניט הערען, אז מע זאָגט „סטאָקינגס". איהר וועט קיינמאָל ניט פאַלען דערויף, אז סטאָקינגס זענען זאָקען. אָדער, אַשטייגער, וואָס וועט איהר זאָגען אויפ'ן וואָרט „רישעס"? דאָכט זיך, אז „פּאָסודע", זאָגט ברכה, איז א סך שענער? אָדער וואָס קאָן זיין פּשוט'ער

ג.

ווי אזוי האָט זיך מיין ברודער אליהו אויסגעלערנט שטע־
פּען? — למאי ווי אזוי איז דער דאמסקי שניידער געווארן א
מוהל? איז אליהו נעבאך טאקי גוט אויסגעריסען געווארן. מע
האָט איהם נענעבען איבערגעבליבענע שטיקלעך, ער זאָל זיי איבער־
נעהן מיט דער מאשין. איז ער דורכגענאנגען עטליכע מאל הין
און צוריק און איז געווארן אַלדרייט. אויף מארגען האָט ער
שוין געשטעפט. מאהלט אייך, אז אָך און וועה איז געווען צום
שטעפען. נאָר גוט איז דאָס. למאי פּיני האָט דאָס אויך ניט
נעקאָנט באווייזען? ניט מחמת ער האָט זיך געפּוילט ארבייטען.
חס וחלילה! פּיני וועט אייך נעהן ארבייטען טאטשקע־ארבייט —
אבי מאכען א לעבען אין אמעריקע. איז די צרה, וואָס ער האָט
א נידערינע ראיה און טהוט אלסרינג חאפענדיג. מע האָט איהם
אויך אוועקגעזעצט ביי דער מאשין, ווי מיין ברודער אליהו. מע
האָט איהם אויך נעגעבען איבערגעבליבענע שטיקלעך, ער זאָל זיי
איבערגעהן הין און צוריק מיט דער מאשין. האָט זיך געטראָפען
מיט איהם אַיין אומגליק. דאָ ווערד דאָס אָננערופען: „אַיין
עקסידענץ". אונזער חבר פּיני האָט אין אייליניש פּאַרטשעפּעט
דעם פּידושאָק און האָט צוגעשטעפּט דעם לינקען ארבעל צו דער
מאשין. א גליק חאָטש, וואָס ניט די האַנט. וועה־וועה, וואָס מע
האָט זיך אָננעלאָכט פון איהם! חברה שניידערס האָבען אויפגע־
הויבען א הוררא! „גרינהאָרן" האָבען זיי איהם א נאָמען נענעבען.
גרינהאָרן איז די טייטש א גרינער. און א גרינער הייסט אזעל־
כער, וואָס איז נאָר־וואָס אראָפּגעקומען פון דער היים און ווייסט
ניט, וואו א טיר עפענט זיך. גרינהאָרן איז א בזיון. ערגער פון
א גנב... נאָר דאָס וואָלט נאָך געווען, ווי זאָגט ברכה, א האַלבע
צרה. דאַרף זיך טרעפען — אָט וועט איהר הערען וואָס.

פון א „לעפעל"? ניין. לוינט זיי ניט. ביי זיי קומט אויס, אז א לעפעל איז א „ספון". ניט אומזיסט זאגט ברכה א ווערטעל (זי האט זיך איהרע אייגענע ווערטלעך): „אמעריקע איז א לאנד, סטייק איז א מאכל, פארק איז א נאפעל און איינגעלש איז א שפראך"...

ב.

מיין ברודער אליהו און אונזער חבר פיני ארבייטען אין צוויי באזונדערע שעפער. איינער איז איין „אפרייטער". דאס הייסט, מחילה, א שניידער. דער אנדערער איז א „פרעסער". איין אפ־רייטער דארף ניט נייהען מיט די הענט. ער שטעפט ביי דער מאשין. דאס דארף מען אבער אויך קאנען. עס שטעפט זיך ניט אליין. ווי זשע קומט דאס צו מיין ברודער אליהו, אז אונזער טאטע, און אונזער טאטענ'ס טאטע, און אונזער טאטענ'ס טאטענ'ס טאטע איז קיינמאל קיין שניידער ניט געווען און א מאשין קיינמאל אין די אויגען ניט געזעהען? מיר שטאמען, זאגט די מאמע, פון לויטער חזנים, רבנים און שמשים. איז דאך שלעכט! איז דאס אבער אמעריקע. אין אמעריקע איז ניטא א זאך, וואס א מענטש זאל ניט קאנען. אין אמעריקע לערענט מען זיך אויס. א סימן האט איהר — למאי א רב? זיין א רב דארף מען דאך אודאי קאנען. א רב מוז חאטש קאנען פסק'ענען שאלות. פון דעסט־וועגען זענען פארהאן אין אמעריקע רבנים, דא הייסען זיי „רעוו־רענטען", וואס אין דער היים זענען זיי געווען קצבים. מיין ברודער אליהו האט זיך דא באקענט מיט א מוהל, מיט א רעווערענט, וואס מע נעמט איהם אויף ברית'ען. אין דער היים איז ער געווען א שניידער, און נאך א דאמסקי דערצו!

פרעגט איהם אליהו: „היתכן?"...

ענטפערט ער איהם: „אמעריקע!"...

מיט זיינע קורצזיכטיגע אויגען. וועט איז דער לץ? ער האָט איהם גאָרניט דערקענט. ערשט, אז יענער האָט איהם אָננערופען דעם נאָמען פונ׳ם שיף „פרינץ אלבערט", האָט זיך פיני דערמאַנט וועט דאָס איז. און ס׳איז איהם נעווארען, זאָגט ער, דריי לעבער אין האַרצען! דאַכט זיך, וואָס האָט איהם דער הייסינער שניידער געטהאָן? ער קאָן אָבער, זאָגט פיני, זיין פנים ניט אָנקוקען. ער זאָל וויסען, זאָגט ער, פאַרדינענען טויזענד טאָלער א שעה, וועט ער אין דעם דאָזיגען שאַפּ ניט זיין קיין מינוט אופילו! און דערצו נאָך דער עקסידענץ מיט׳ן צוגעשטעפטען ארבעל...

ו.

בקיצור — פיני שוין ניט זיין קיין אָפּרייטער. ער נעהט אוועק אין איין אנדער שאַפּ און באשטעלט זיך דאָרט פאר א פרעסער. א אונטערפרעסער דערווייל. אז ער וועט זיך אויס־לערנען די ארבייט, וועט ער געהן העכער און העכער. ביז וואוהין?

— מע קאָן ניט וויסען. — זאָגט פיני. — קיינער וויסט ניט וועמענ׳ס מאָרגען ס׳איז. ניט קאַרנעגי, זאָגט ער, ניט וואַנ־דערביל׳ד, ניט ראָקעפעלער האָבען געווואוסט, אז זיי וועלען אמאָל זיין דאָס, וואָס זיי זענען...

דערווייל וועלט נאָך פיני גוט פארשווארצט. און אלץ איבער זיין טבע, וואָס ער האָט ליעב אלסדינג טהון חאַפּענדיג. און דערצו נאָך זיין נידעריגע ראיה. ער קומט אלע טאָג אהיים א צעבריהטער.

איינמאָל איז ער געקומען מיט א סקאַליטשעטער נאָז. וואָס איז די מעשה? ער האָט זיך ביי׳ם פרעסען אָפּגעבריהט די נאָז. ווי קומט דאָס פרעסעל צו זיין נאָז? זאָגט פיני, אז זיין נאָז האָט ניט געווארט, ביז דאָס פרעסעל וועט זיך מטריח זיין צו זיין נאָז. ער קאָן באשטעהן, זאָגט ער, אז זיין נאָז זאָל געהן צום פרעסעל. ווי קומט זי, די נאָז, צום פרעסעל? לאָזט זיך אויס, אז פיני האָט

ד.

פונקט אין דעם שאפּ, וואו מיין ברודער אליהו האָט נעאַרבייט ביי דער מאַשין און אונזער חבר פּיני איז אויך בעפּומען לערנען די ארבייט, האָט זיך נעפּונען אונזערער איין אלטער באַקאַנטער און פּיני׳ס א שונא — דער הייסינער שניידער. אויב איהר האלט קאַפּ, זענען מיר מיט׳ן הייסינער שניידער נעפּאַהרען אינ־איינעם אויף איין שיף, אויפּ׳ן „פּרינץ אלבערט". איהר דאַרפט נעדענקען מסתמא דאָס אויך, אז מיט אונזער חבר איז דער הייסינער שניידער נעווען אויף מעסערשטעך. באַדאַרף נאָט פּיה־רען אזוי, אז פּיני זאָל זיך מיט איהם באַנעמענען אין איין שאפּ. און נאָך ווי אזוי באַנעמענען! אין דעם דאָזיגען שאפּ איז דער הייסינער שניידער א גאַנצער מאַכער. ער איז ניט קיין אָפּרייטער ביי דער מאַשין, נאָר א „קאַטער". דאָס הייסט, ער איז א צו־שניידער. ער שניידט־צו, און די אָפּרייטערס נייהען. איז איהם נאָך ווינציג. ער זאָגט, אז ער וועט לאַנג ניט זיין אין די ביזנעס. ער האָפּט נאָר אין גיכען וועלן א „דעזיינער". דאָס איז שוין נאָר א גרויס שטריימעל. א דעזיינער הייסט אזעלכער, וואָס מאַכט פּאַסאַנען. א דעזיינער פּארדיענט פּופּציג טאָלער א וואָך, און פּינף און זיבעציג טאָלער א וואָך, און הונדערט אויך! אז עס באַגליקט א מענטשען, וויסט ער ניט פון וואַנען! ווי זאָגט ברכה: „איינעם ניט גאָט נאָר, דעם אַנדערען גאָרניט"...

ה.

אז פּיני איז אריינגעקומען אין שאפּ, קומט איהם דער הייסי־נער שניידער אָקענען. ער שטעלט אוועק אויף איהם די שארפע בריללען, ציהט־אויס פּיני׳ן א יד און מאַכט צו איהם: „העללאָו, לאַנדסמאַן! האַו דו יו דו?"... דאָס הייסט: „שלום־עליכם, וואָס מאַכט איהר, רב קרוב?"... קוקט אויף איהם אונזער חבר פּיני

סימן האָט איהר: א קעשענע־זייגערל קלינגט ניט, הייסט עס „וואטש". פרעג איך ביי אליהו'ן: „פֿאר וואָס עפּעס וואטש?" זאָגט ער: „ווי דען זאָל עס הייסען?" זאָג איך: „וואטשעל". פרענט מיך אליהו: „פֿאר וואָס עפּעס „וואטשעל"?" זאָג איך: „אז א זייגער איז א זייגערל, דאַרף זיין וואטש א וואטשעל. עלעהיי, זאָג איך, א „באָי" איז א יונג, איז א יונגל „באיטשיק", און א קליין יונגעלע — א „באיטשיקעל"... וועדר אליהו אין כעס און זאָגט מיר, אז איך האָב זיך אויסגעלערענט פון אונזער חבר פּיני זאָגען אלסדינג פֿארקאהרט. א גליק, וואָס פּיני איז ניטא דערבּיי. פּיני זאָל זיין, וואלטען זיי זיך שוין צעאמפּערט איבער'ן וואָרט „וואטש", אזוי ווי זיי האָבען זיך געאמפּערט און שיער ניט צעשלאָגען זיך איבער'ן וואָרט „בּרעקפּיש" — אָנבייסען. דערפּאַר, זאָגט אליהו, איז אַיין אָנבייסען בּרעקפּיש, וויל צום אָנבייסען עסט מען פּיש, אָדער הערינג. זאָגט פּיני: „ווי באלד אז הערינג, פֿאר וואָס זשע זאָגט מען ניט: „בּרעקהערינג"?" זאָגט איהם אליהו: „בהמה וואָס דו ביזט! און וואָס איז א הערינג — ניט קיין פיש?" פיהלט זיך פּיני, אז ער איז געשלאָגען, זאָגט ער: „ווייסט דו וואָס? לאָמיר פֿרענגען ביי אַיין אמעריקאַנער אידען!" און מע פּוילט זיך ניט און מע שטעלט־אָפּ א נענאלטען אידען אין מיטען גאַס (שבת איז דאָס געווען) און מע טהוט איהם א פּרעג אויף א טשיקאַווע סט: „פּעטער! איהר זענט שוין לאַנג אין אמעריקע?" זאָגט ער: „דרייסיג יאָהר. וואָס איז דען?"... זאָגען זיי: „מיר ווילען אייך עפּעס פּרענגען. גיט אונז צו פּאַרשטעהן, פֿאר וואָס זאָגט מען ביי אייך אויף אַיין אָנבייסען בּרעקפּיש?" קוקט זיי אָן דער איד און זאָגט צו זיי: „וועד האָט דאָס אייך געזאָגט, אז אויף אַיין אָנבייסען זאָגט מען ביי אונז בּרעקפּיש?" „ווי אזוי זשע דען זאָגט מען?"

— בּרעקפּעסט! בּרעקפּעסט! בּרעקפּעסט! — שרייט זיי אוים דרויי מאָל דער איד גלייך אין פּנים אריין און איז זיי מכבר מיט'ן נאָמען „גרינע חיות"...

גאָר געזוכט א שטיקעל ארבייט, און וויל ער האָט א נידעריגע ראיה, האָט ער זיך דעריבער אָנגעבויגען האָרט צום טיש און האָט געטראָפען מיט'ן שפיץ נאָז גלייך אויפ'ן אָנגעגליהטען פּרעסעל.

— א שלים־מזל אז ער פּאָלט אין שניי, טרעפט ער אויך אויף א שטיין...

איך מיין, אז איך וועל אייך ניט דערצעהלען, ווער דאָס האָט געזאָגט, וועט איהר אויך טרעפען, אז דאָס האָט געזאָגט ברכה. מיין שוועגערין קאָן אַרייַנזאָגען...

7.

ברכה איז ניט צופריעדען. מיין מאָמע אויך ניט. טייבעל אויך ניט. איהר האָט אמאל געזעהען, אז וויבער זאָלען זיין צופריעדען? זיי באָווייַנען אונז, מאָנסביליען, וואָס מיר דאַרפען אזוי האָרעווען אין אמעריקע, בכדי צו מאכען א לעבען. א קליניגקייט — ארבייטען אין שאָפּ! אז האָלב נאָך זיעבען אין דער פריה מוז מען שוין זיין אויף דער ארבייט. א שעה נעמט־צו דאָס פּאָהרען אהין. עפּיס איבערחאָפּען דאַרף מען. דאָוונען דאַרף מען דאָך אודאי. היינט רעכענט־אויס, וועט מיר דאַרפען אויפּשטעהן? און פּאַרשפּעטיגען טאָר מען ניט קיין מינוט אפילו. וואָרום טאָמער פּאַרשפּעטיגט איהר, רעכענט מען אייך אראָפּ פּאָר יעדע פּינף מינוט א האָלבען טאָג ארבייט. ווי אזוי וווייסט מען דאָס, צי איהר האָט פּאַרשפּעטיגט, אָדער ניין? דערווייַ איז דאָס אמעריקע. אין אמעריקע האָט יעדער שאָפּ אזא מין זייגער. אז איהר קומט אין שאָפּ, געהט איהר צו צום אָלעם ערשטען און טהוט א קוועטש דעם זייגער. וועדר דאָס אָנגערופען אויף זייער לשון: „פּאָנטשען די קלאָק". „קלאָק" איז א זייגער און נעמט זיך, זאָגט מיין ברודער אליהו, פון גלאָק. א גלאָק קלינגט און א זייגער, זאָגט ער, קלינגט אויך. אָבער נאָר א וואָנט־זייגער. א

מ.

הקיצור, די נעז פון די פּרעסלעך פּאַרהאַקט אזוי רעם קאָפּ, אז די ארבייטער אין שאַפּ פּאַלען חלשות און מוזען סטאַפּען די אַרבייט. רעכענט מען זיי אָפּ פון דער „פּיידע". דאָס הייסט, אז עם קומט צום אָפּנעמען פּאַר דער וואָך, וואָס מע האָט פּאַרדיענט, וועהד א לאָך. דאָ האָט איהר פּאַרשפּעטיגט פּינף מינוט — אַראָפּ א האַלבער טאָג. דאָ זענט איהר צו־פּריה אַוועקגענאַנגען — אַראָפּ א האַלבען טאָג. דאָ זענט איהר געפּאַלען חלשות — פּאַרפּאַלען א טאָג.

ניין. מע קאָן שוין מעהר ניט אַריבערטראָגען. מע וועט מוזען אַרוים אין א סטרייק.

ח.

איך האָב מורא, אז מיר וועלען זיך מיט'ן שאָפּ ניט עלטערען. מיין ברודער אליהו זאָגט, אז די ארבייטער האָבען צרות פון'ם „פּאַרמאַן". יעדער שאָפּ האָט א פּאַרמאַן — איין עלטסטען, איין אויפזעהער. און ניט נאָר איין פּאַרמאַן, יעדער שטאָק האָט זיך זיין פּאַרמאַן. אויף דעם שטאָק, וואו אליהו ארבייט, איז דער פּאַרמאַן א המן, א רשע מרושע. ער איז אליין אמאָל געווען אַיין אָפּרייטער. נאָר ער האָט זיך ארויפגעארבייט און איז געוואָרען א פּאַרמאַן. די ארבייטער זאָגען, אז ער איז ערגער פון'ם „באָס". באָס איז א לשון־קודש־וואָרט און שטאַמט פון'ם וואָרט „בעל־הבית". אזוי זאָגט אליהו, און פּיני מוז אָפּשווייגען. וואָרום אויף לשון־קודש איז אליהו בעל־מצרא. פּאָרט א חזן'ס א זוהן... נאָר מיר קעהרען זיך אום צום פּאַרמאַן. מע האָט ארויסגעלאָזט א קלאָנג אין שאָפּ, אז דער פּאַרמאַן רוקט דעם זייגער. אזוי, אז וען איהר זאָלט ניט קומען, וועט איהר פּארשפּעטיגען — וואָס זאָגט איהר אויף אזא ממזר?... און אונזער חבר פּיני דערצעהלט פון זיין שאָפּ נאָך שענערע מעשיות. זייער פּאַרמאַן, זאָגט ער, לאָזט ניט דעם ארבייטער א קוק טהון אין א פּייפּער אריין. לייענען א צייטונג ביי דער ארבייט — חיות ניט זיבער! רויבערען שמועסט מען ניט. א וואָרט טאָר מען ניט אויסרעדען צווישען זיך. ס'איז אזוי שטיל, זאָגט ער, אז מע קאָן הערען א פליעג! אויסער דעם טראָסק מיט'ן גראָגערען פון די מאשינען. נאָך א מעלה האָט זיין שאָפּ. דאָרט ווערען די פּרעסלעך אָנגעוואָרעמט מיט גאָז. דאָ זאָגט מען ניט גאָז, נאָר „גאָז". דאָס הייסט, שטינקען שטינקט עס אזוי ווי ביי אונז גאָז. נאָר מע טאָר ניט זאָגען גאָז. מע דאַרף זאָגען גאָז. אָקוראָט פּארקעהרט. סע זאָל ביי אונז אין דער היים הייסען גאָז, וואָלט מען דאָ מסתמא גע־זאָגט גאָז.

X

מיר סטרייקען!

מיר סטרייקען!

א.

מיר דאכט, אז ס'איז גאר ניטא קיין בעסערע זאך אויף דער וועלט, ווי אז מע סטרייקט. דאס האט אזא פנים, ווי אז איהר לערנט ביי א רבי'ן, וואס שלאגט זיך צו שטארק, נעמט מען אם ביי איהם די קינדער און מע זוכט איין אנדער מלמד. דערווייל הערט איהר אויף צו געהן אין חדר. מיין ברודער אליהו און אונזער חבר פיני האבען אויפגעהערט צו געהן אין שאפ. אונזער שטוב האט שוין גאר איין אנדער פנים, זינט זיי זענען אין דער היים. אזוי האבען מיר זיי אננעקוקט איין מאל אין וואך — זונטאג. וואהרום, ווי איך האב אייך שוין דערצעהלט, אז מע ארבייט אין שאפ, מוז מען אויפשטעהן כאור, בכדי מע זאל חלילה ניט פארשפעטיגען. און אז זיי זענען געקומען אהיים, פלעג איך שוין שלאפען. פאר וואס? דערפאר, וואס זיי האבען געארבייט „אוועדטיים". דאס הייסט, אז אלע אנדערע ארבייטער זענען געגאנגען אהיים, זענען אונזערע לייט נאך געזעסען אין שאפ ביי דער ארבייט. ניט דערפאר, וואס מע האט זיי נענויט פון קהל. זיי האבען געארבייט אוועדטיים, בכדי זיי זאלען מעהר פארדיענען. אי, אז ס'איז געקומען צום צאהלען, האט מען ביי זיי

ג.

למשל, נעמט מיין ברודער אליהו. ער אליין רעדט ניט קיין וואָרט. ער געהט נאָר צו צו איטליכם רעדעל און שטעקט אריין די נאָז. אָדער ער לעגט־צו איין אויהער. בעת מעשה בייסט ער די נעגעל און איז שטאַרק אויפגערעגט. א פּארגעניגען צו זעהען מיין ברודער, ווי ער שאָקעלט־צו מיט'ן קאָפּ יעדען איינציגען, וואָס ער רעדט. ער איז מיט אַלעמען מרוצה, וואָס יענער זאָל ניט זאָגען. אָט איז צוגעקומען צו איהם א שניידער מיט א גולקע אויף איין זייט קאָפּ — פון דער לינקער זייט. דער שניידער האָט איהם אָנגענומען ביי א לאַץ און טרייסעלט איהם און רעדט אין איהם אריין, אז ס'איז ארויסגעווארפען דער גאנצער טארעראָם. די שניידערס וועלען מיט זייער סטרייק גאָר נישט אויספיהרען. מחמת די „אַסאָציאיישאָן" פון די „מאַנופּעקטשורערס" איז צו שטאַרק פּאר אונז! שאָקעלט איהם מיין ברודער צו מיט'ן קאָפּ. און איך האָב זעהר מורא, אז מיין ברודער אליהו ווייסט אזוי, וואָס באַדייט „אַססאָציאיישאָן" און „מאַנופּעקטשורערס", ווי איך... וואָרום אָט איז צוגעגאַנגען צו אליהו'ן איין אַנדער שניידער מיט א פּנים פון א קאַטשקע. אז ער רעדט, פּאַטשט ער מיט די ליפּען. דער שניידער האָט אָנגענומען מיין ברודער פּאר א קנעפּעל און האָט לאַנג איבער איהם גערעדט, געפּאַטשט מיט די ליפּען. ער האָט אַלע מינוט אויסגערופען: „ניין! מיר מוזען קעמפּען, אויס־קעמפּען ביז'ן סוף!"... האָט איהם מיין ברודער אויך אויסגע־הערט און אויך צוגעשאָקעלט מיט'ן קאָפּ. איין עבירה, וואָס מיין שוועגערין איז דאָ ניטא. זי וואָלט איהם שוין עפּיס אריינגע־זאָגט...

ד.

גאַנץ אַנדערש האָט אויסגעזעהען אונזער חבר פּיני. ווער עס האָט איהם ניט געזעהען און ווער עס האָט איהם ניט געהערט רעדען אויף א מיטינג, — דער האָט גאָר קיין שענס ניט געזעהען

אפנעריסען טעג — וואָס זענען זיי שולדיג? „עלעהיי, נזלנים זענען אונז באפאלען"... אזוי האָט נעזאָגט מיין ברודער אליהו.

— עלעהיי, דו ביזט א לעקיש! — זאָגט צו איהם מיין שוועגערין ברכה. וועז זי, זאָגט זי, זאָל ארבייטען אין א שאָפ, וואָלט זי זיך ניט געלאָזט שפייען אין דער קאשע. זי זאָגט, אז אלע פאַרליים מיט אלע באָסעם וואָלטען ביי איהר נעקייעט די ערד. און איהר מעגט איהר גלויבען. ברכה קאָן!

ב.

דערפאר האָט זי זיך געקיהלט דאָס הארץ, אז אלע שפּעטער האָבען ערקלעהרט א סטרייק. דאָס הייסט, אלע שניידערס, ווי־פיעל ס'איז פאַרהאַן אין ניו־יאָרק, האָבען אוועקגעלעגט שער און אייזען און — גוד באי. וועה־וועה, וואָס סע האָט זיך אפּגע־טהאָן! אין דער היים, און אויף דער סטריט, און אין די האָלס! א „האָל" — איז א זאל, אָדער א טהעאטער. מע קלויבט זיך צונויף אהינצוצו אלע שניידערס פון גאַנץ ניו־יאָרק אויף א מיטינג, און מע רעדט און מע רעדט און מע רעדט. איהר הערט זיך דאָרט אָן אזעלכע ווערטער, וואָס איהר האָט זיי קיינמאָל ניט געהערט: „דזשענעראַל סטרייק"... „יוניאָן"... „אָרגאַניזירט"... „אכט און פערציג שטונדען"... „העכערע ווייזשעס"... „בעסערע באהאנד־לונג"... „סקעבס"... „סטרייק־ברעכערס"... „פיקעטס"... און נאָך כדומה אזעלכע ווערטער, וואָס איהר פאַרשטעהט זיי ניט. מיין חבר מענדעל זאָגט, אז ער פאַרשטעהט זיי יאָ. נאָר געבען מיר צו פאַרשטעהן קאָן ער ניט. „וועס עלטער ווערען, זאָגט ער מיר, וועס דו אליין פאַרשטעהן". עס קאָן זיין. דערווייל קוק איך זיך צו, ווי דער עולם היצט זיך, און עס בייסען זיך מיר די הענט. עס גלוסט זיך מיר זיי אלע אראָפּחאָפּען אויף פאָפיער. אויסמאָהלען איטליכען באזונדער, ווי ער זעהט אויס, וואָס ער טהוט, ווי אזוי ער שטעהט און ווי אזוי ער רעדט.

צאָפּען. איהר קאָנט צוהאַלטען מיט דער האַנט, פֿאַרשטאָפּען מיט א שמאַטע — עס וועט אייך קיין זאַך ניט העלפֿען. ביז דאָס וואַסער וועט ניט אַרויסגעהן ביז'ן לעצטען טראָפּען, איז אַיין עבֿירה אייער טרחה. פֿיני מוז אָפּרעדען זיינס. סיידען מע זאָל איהם אַראָפּשלעפּען פֿון דער ביהנע. דאָ הייסט עס ניט ביהנע. דאָ הייסט עס „סטייזש". איצטינס מאָל האָט מען איהם טאַקי נעמוזט אַזוי טהון. צוויי שניידער־יונגען, פֿרעסערס, האָבען איהם גענומען פֿאר ביידע הענט און מע האָט איהם מיט כבוד אַראָפּ־גענפיהרט פֿונ'ם סטייזש. דאָס האָט איהם אָבער גאָרניט געשטערט אויסצופֿיהרען דאָס, וואָס ער האָט געוואָלט אויספֿיהרען. ער האָט דאָס איבעריגע דערציילט, שוין געהענדיג מיט אונז אַהיים. און אז מיר זענען געקומען אַהיים, האָט ער נאָך לאַנג גערעדט פֿאר מיין מאַמען און פֿאר מיין שוועגערין ברכה און פֿאר זיין ווייב טייבעלע. איך און מיין חבר מענדעל זענען אויך געווען צווישען די צוהערער. און מיר דאַכט, אז וועדליג פֿיני האָט גע'טענה'ט, איז ער גערעכט. נאָר געהט רעדט מיט ווייבער. אז פֿיני האָט זיך נוט אָנגערעדט, רופט זיך אָן מיין שוועגערין ברכה מיט א משל, ווי איהר שטייגער איז:

— וואָס איז דעם אינדיק פֿאר א חילוק, צי מע קוילעט איהם פֿורים צו דער סעודה, צי פּסח צום סדר?...

טאַמער ווייסט איהר, וואָס מיינט דערמיט ברכה?...

ו.

דערווייל גענהט אוועק א טאָג און א טאָג. דער סטרייק איז א סטרייק. די אַרבייטער זענען שטאַהל און אייזען. מיטינגען מאַכט מען אַלע טאָג. און אַלע מאָל אויף א נייעם פּלאַץ. די מאַנופֿעקטשורערס, הער איך זאָגען, האַלטען זיך אויך שטאַרק. זיי ווילען ניט נאָכגעבען. זיי וועלען אָבער מוזען נאָכגעבען. אַווי זאָגען אַלע. ניטא א זאַך, וואָס די אַרבייטער זאָלען ניט אויס־

אויף זיין לעבען. אונזער פּיני׳ס פּיגור דאַרף אייך זיין באקאַנט נאָך פון מיינע פּריהעריגע מעשׂיות. זיינע קורצזיכטיגע אויגען מיט זיין לאַנגער שפּיצעכיגער נאָז, וואָס קוקט אַראָפּ אין מויל אריין, נעדענקט איהר מסתמא. זיינע לאַנגע שמאָלע הויזען, איין הויז אַראָפּ, איין הויז ארויף, און זיין שניפּס אויף דער צעשפּילע־טער מאַנישקע — האָט איהר אודאי אויך ניט פאַרגעסען. הייַנט זיין רעדען, זיין פּינען מיט דער נשמה און זיין שיטען פון׳ם אַרבעל מיט הויכע שענע ווערטער און מיט קלינגענדיגע נעמען פון גרויסע לייט? אַצינד שטעלט אייך פאָר, אז פּיני צעהיצט זיך און רעדט פאר איין עולם פון טויזענדער מענטשען, וואָס ווילען איהם דוקא ניט הערען. אַנגעהויבען האָט ער אזש פון קאָלומבוסען, ווי אזוי ער האָט אַנטרעקט אמעריקע, און איז באלד ארויף אויף די פאַראייניגטע שטאַטען, און האָט זיך פאַרמאַסטען צו רעדען און צו רעדען. האָט מען איהם ניט געלאָזט.

— ווער איז דער ספּיקער? — פּרעגט איין שניידער ביי׳ם אַנדערען.

— א גרינהאָרן! — ענטפערט איהם יענער.

— וואָס ווייל ער?

— וואָס באדערט ער?

— וואָס האקט ער א טשייניק?

— שאַראַפּ! — שרייט אוים אייגער, און א סך אַנדערע חאַפּען איהם אונטער:

— שאַראַפּ!...

ה.

„שאַראַפּ" איז אפילו א מיאוס וואָרט. די טייטש פּוני׳ם וואָרט איז „אַראָפּ פּוני׳ם מאַרק!" נאָר אונזער חבר פּיני שרעקט זיך ניט פאַר קיין ווערטער. פּיני, אז ער צערעדט זיך, איז ווי א פּאַס וואַסער, וואָס מע האָט אָפּגעשטעקט און פאַרוואַרפען דעם

פרעגט איהם די מאמע: „א גזלן?" זאגט פיני: „ערגער פון א גזלן!" פרעגט די מאמע: „וואס קאן זיין ערגער פון א גזלן?" זאגט פיני: „א ענגנסטער איז ערגער פון א גזלן. וואָרום א גזלן איז א גזלן, און א ענגנסטער איז א נעדונגענער גזלן. דעם מענטשען האט מען נעדונגען, ער זאל שלאגען די סטרייקערס. איז ער באפאלען א מיידעל א סטרייקערין און האט זיך פארמאסטען זי צו שלאגען. האט זי געמאכט א גוואלד, זענע, זיך צונויפגעלאפען מענטשען און ס'איז ארויס א געשלעג... מעהר האט מען פון פיני'ן ניט געקאנט ארויסבאקומען נאָרניט. ער האט ארומגעשפאנט מיט זייגע לאנגע פיס הין און צוריק. ער האט געפינעט מיט דער נשמה. ער האט געשפריצט מיט פייער. ער האט זיך געריסען ביי די האָר און געשאטען מיט ווערטער און מיט נעמען:

— אי־אי, קאלומבוס! אי־אי, וואשינגטאן! אי־אי, לינקאלן!

דער סוף איז געווען — פיני האט זיך אויפגעהויבען און איז אנטלאפען!

ח.

ביז עפים וואס, דערווייל האט דאס אונז געטראפען. מיך און מיין חבר מענדעל. די מאמע האט זיך געשווארען ביי איהר נעזונט און ביי איהר לעבען, אז זי וועט אונז ניט ארויסלאזען אויף דער סטריט פאר קיין געלט אין דער וועלט! ניט מיך, ניט מענדלען, ניט אליהו'ן, ניט ברכה'ן און ניט טייבלען. וואָרום ווי־באלד אז עס האלט שוין, זאגט זי, אזוי ווייט, אז מע הרג'עט מענטשען אין סטריט — איז שוין עק וועלט! זי האט אנגעווארפען אויף אונז אלעמען אזא פחד, אז טייבעל האט זיך צעווויינט, ווי א קליין קינד. נאט וויסט, וואו איהר פיני איז אצינד!... האט די מאמע שוין פארגעסען אן אונז און האט גענומען אויסרעדען דאס הארץ נעבאך טייבלען: אז מיר האבען א שטארקען נאט. און אז עס וועט איהר פיני'ן נאָר ניט געשעהן. און אז ער וועט מיט

פיהרען. ס׳איז אמעריקע! עס האלט שוין ביי׳ם לעצטען מיטעל. אז דאס וועט ניט העלפען, איז עק וועלט! אזוי זאגען אונזערע לייט. וואס איז דאס פאר א מיטעל? מיר וועלען זיך צונויפ־זאמלען אלע סטרייקער פון גאנץ ניו־יארק און מיר וועלען דורכ־געהן איבער די סטריטען מיט א מארטש. דאס הייסט, טויזענדער און טויזענדער שניידערס וועלען זיך דורכשפאציערען מיט די פאהנען איבער דער שטאדט. מיר און מיין חבר מענדעל איז דאס דוקא געפעלען. מיר וועלען זיין די ערשטע. רעדט זשע אבער מיט אזא אידינע, ווי מיין שוועגערין ברכה, זאגט זי, אז ביי איהר זעהט דאס אוים, ווי קינדער שפיעלען זיך אין סאל־דאטלעך... זי זאגט: „איין עבירה אייערע שיך"... האט איהר באראפט אנקוקען אונזער פיני׳ן און הערען, וואס ער האט איהר געזאגט דערויף!

ז.

מיר האבען שוין געהאלטען מיט׳ן סטרייק נאנץ ווייט. איך און מיין חבר מענדעל האבען זיך שוין צוגעגרייט, ווי מע גרייט זיך צו צו דעם פערטען דזשולאי. דעמאלט איז א יום טוב אין אמעריקע. מע שיסט אויף דער סטריט מיט די פייער־קרעקערס און עס טרעפט זיך, זאגט מען, אז מע דער׳הרג׳עט א מענטשען. א קלייניגקייט — דער פערטער דזשולאי? דאס איז דאך דער טאג, וואס די פאראיניגטע שטאטען האבען זיך באפרייט פון די שונאים...

איך און מענדעל זענען שוין געווען יום־טוב׳דיג. איז אונז פארשטעהרט געווארען די שמחה. אויף קאנעל סטריט האט מען ג׳הרג׳עט א מענטשען. די ידיעה האט אונז נעבראכט פיני. ער איז געווען אויפ׳ן ארט און האט געזעהען דעם ג׳הרג׳עטען. ער זאגט, אז דער מענטש האט פאהריענט דעם טוידט. ער איז נע־וועז, זאגט ער, א געננסטער. פרענט איהם די מאמע: „וואס־הייסט א געננסטער? א גנב?" זאגט פיני: „ערגער פון א גנב!"

האָט אונז געבראכט קיין אמעריקע, וועט אונז מסתמא ניט פאר־
לאָזען. אונזער מחותן יונה דער בעקער און אונזערע נוטע פרייַנד
פעסי די גראָבע און איהר מאן משה דער איינבינדער און די איבע־
ריגע פרייַנד און נוטע פרייַנד קומען אלע טאָג און טרייסטען אונז
מיט נוטע ווערטער. זיי זאָגען, אז דער הימעל איז צו דער ערד
ניט געפאלען. וואו שטעהט דאָס געשריבען, אז מע מוז לעבען
אין אמעריקע נאָר פון שניידערייַ? מע קאָן מאכען א לעבען אָהן
שניידערייַ אויך. והראיה? אָט וועל איך אייך דערצעהלען, ווי
אזוי מיר מאכען א לעבען אין אמעריקע.

גאָט'ס הילף קומען בשלום אהיים. און אז ער וועט זיין א מאן צו זיין ווייב און א טאטע צו זיינע קינדערלעך, וואָס וועלען, אם ירצה שם, אמאל זיין. וואָרום דערווייל האָט נאָך טייבעל סיין קינד און קיין רינד. זי דאָקטערט זיך און האָפט, אז זי וועט נאָך אמאל האָבען קינדער.

— און א סך קינדער! — זאָגט די מאמע.

— אָמן הלואי! — זאָג איך און חאַפ א פאטש פון מיין ברודער אליהו, איך זאָל ניט זיין קיין שייגעץ און זאָל ניט שטופען די צונג אהין, ווואו מע דארף ניט...

ט.

נעלויבט איז גאָט — געקומען פיניי. און נעקומען איז ער מיט א שמחה, א גדולה: דער מענטש דער נעננסטער, וואָס מע האָט איהם גע'הרגעט, לעבט און וועט לעבען. נאָר א קאַליקע וועט ער שוין בלייבען אויף אייביג. מע האָט איהם ניט דער־הרג'עט אויף טוידט. מע האָט איהם נאָר אזוי גוט אָננע'הרג'עט. מע האָט איהם אויסגעזעצט איין אויג און איבערגעבראָכען א האַנט. „א מצוה — לאָז ער ניט זיין קיין נעננסטער!" האָט אָבער די מאמע אויף איהם רחמנות: „לאָז ער זיך זיין, זאָגט זי, וואָס ער איז. פארהאַן א גאָט אין הימעל, לאָז ער זיך, זאָגט זי, מיט איהם רעכענען. פאר וואָס, זאָגט זי, קומט איהם, מע זאָל איהם איבער־ברעכען א האַנט און אויסזעצען איין אויג? וואָס זענען שולדיג זיין ווייב און קינדער נעבאָך, זיי זאָלען האָבען א טאטען א קאַליקע?"...

י.

דער סטרייק האָט זיך פארצויגען, און מיר געהען ארום אָהן א שטאָך ארבייט. מיין ברודער אליהו איז אוים מענטש. די מאמע רעדט איהם אוים דאָס הארץ. זי זאָגט, אז דער גאָט, וואָס

XI

כתרילעווקע אין ניו־יאָרק

XI

כתריל־עווקע אין ניו־יאָרק

א.

אַיידער אַיך גיע אַייך דערצעהלען, ווי אַזוי מיר מאַכען א לעבען אין דעם נייעם לאַנד, מוז איך אַייך פֿריהער אויסרעכענען ביי די נעמען, ווער איז דאָ אין אַמעריקע פֿון אונזערע פֿרײַנד און באַקאַנטע, ווײַל נאָר זיי צו דאַנקען האָבען מיר זיך בײַם לעבווייז אַרויפֿגעאַרבייט און אָנגעהויבען צו מאַכען א לעבען. לאָזט זיך אויס, אַז מיר האָבען דאָ פֿרײַנד און באַקאַנטע — קיין עין־הרע, קיין בייז אויג! נאָנץ כתריל־עווקע האָט זיך אַריבערגעפֿעקעלט אַהער, קיין אַמעריקע. נאָך אונזער אַוועקפֿאָהרען פֿון דער היים איז געווארען, זאָגען זיי, דאָרטען א בהלה, א מהומה, א לויפֿענײש. עס האָט אויסגעבראָכען, זאָגען זיי, א מורא'דינער פֿאַראָם, א שחיטה און א שרפה — נאָנץ שטאָרט איז אַוועק מיט'ן פֿייער! ווער האָט אונז געבראָכט די נייעס — די מאַמע. וואו ערגיץ א צרה, וועלט פֿריהער פֿון אַלע געוואָוירע די מאַמע. פֿון וואַנען? פֿון בית־המדרש. פֿון דער כתריל־עווקער שוהל. ס'איז פֿאַרהאַן אַזא שוהל אין ניו־יאָרק.

און די פֿאות אונטערגעהאקט. נאָר די באָרד טשעפּעט ער ניט. טשעפּען איהם אָבער אַנדערע די באָרד. דאָ, אין אַמעריקע, האָט מען פּיינט א באָרד. ערגער ווי איין עהרליכער איד האָט פּיינט חזיר. אַנומעלטען האָבען איהם דערטאָפּט אין מיטען סטריט שקצים׳לעך — „לויפערס" הייסען זיי דאָ — און האָבען איהם נאָר געוואָלט אָפּשערען די באָרד. א גליק, וואָס אידען זענען אַנגעקומען און האָבען איהם אַרויסגעראַטעוועט פון די „לויפערס" הענט. פון דעמאָלט אָן, אז ער געהט אין סטריט, באהאלט ער די באָרד אינ׳ם אויבערשטן.

ג.

בערע דער שוסטער איז אויך דאָ. דאָס איז דער בערע, וואָס מיין ברודער אליהו האָט זיך געהאט אונטערגענומען אמאל ארויס־צוטרייבען ביי איהם די מיוז. אויב איהר געדענקט, האָט בערע דער שוסטער ליעב צו דערצעהלען גוזמאות. אויסטראכטען זאכען, וואָס ניט געשטויגען, ניט געפּלויגען. דאָס הייסט, ער איז א איד א ליגנער. דאָ ווערד עס אַנגערופען א „בלאָפער". ער איז דאָ אויך דערזעלבער שוסטער, וואָס אין דער היים. ער דערצעהלט פון זיין שוסטעריי אזעלכע גליקען, אז ווען ס׳זאל זיין חאטש א דריטעל אמת, וואָלט אויך נעווען גוט. ער זאָגט, אז ער איז דאָ דער גרעסטער שוסטער אין אַמעריקע. מיט זיינע שטיוועל, זאָגט ער, טראָגט מען זיך ארום איבער׳ן גאנצען לאנד. ער שווערט מיט אזעלכע שבועות, וואָס מע מעג גלויבען א משומד, אז דער פּרעזידענט אליין האָט זיך באשטעלט ביי איהם א פּאָר שטיוועל. זאָגט מיין ברודער אליהו, אז די מעשה מיט׳ן פּרעזידענט׳ס שטי־וועל איז פּונקט אזוי אמת, ווי די מעשה, וואָס בערע דער שוסטער האָט אונז אמאל נעהאט דערצעהלט, ווי אזוי די מייז האָבען ביי איהם אויפגענעסען א קאץ... דאָ, אז עמיצער דערצעהלט אזעלכע מעשיות, זאָגט מען אויף איהם, אז ער „האקט א טשיניק", אדער

ב.

די ערשטע וואָך, אז מיר זענען געקומען אין שטאָדט אריין, האָט די מאַמע קודם־כל זיך צעפרענט אויף א שוהל, וואוהין צו גיין שבת דאַוונען. זענען אין ניו־יאָרק, ברוך השם, פארהאַן שוהלען כמעט אויף יעדער סטריט. האָט אונז אונזער שכנה פעסי אַפּנעפיהרט דעם ערשטען שבת אין שוהל אריין. די שוהל איז טאַקי אונזער שוהל. דאָס הייסט, די אידען, וואָס דאַוונען דאָר־טען, זענען אַלע פון אונזער שטעדטל. זי הייסט מיט'ן נאָמען „כל ישראל אנשי כתרילעווקע". אָדער „די כתרילעווקער שוהל". האָבען מיר זיך דאָרט דער־זעהען מיט א סך באַקאַנטע פון אונזער שטאָדט. טרעפט, וועמען האָבען מיר געזעהען? אז איהר וועט זיין מיט אַכ־צעהן קעפּ, וועט איהר אויך ניט טרעפען. ערשטענס — דעם חזן. אונזער הערש־בער דעם חזן מיט דער גרויסער בּאָרד. אָט דער, וואָס איך בין ביי איהם געווען אמאל א זינגערל, אויב איהר געדענקט, און האָב זיך אַרומגעטראָגען מיט זיין דאַבצי'ן. א קינד א קאַליקע. דאָס קינד איז געשטאָרבען נאָך דאָרטען, אין דער היים, בשעת פּאָגראָם. און הערש־בער דער חזן מיט דער חזנ'טע מיט די עלטערע קינדער זענען אַלע דאָ אין אמעריקע און מאַכען א לעבען. הערש־בער איז דאָ א חזן און א מוהל און א מלמד אויך. דאָ הייסט דאָס ניט מלמד. דאָ הייסט דאָס „טיטשער". פאַר וואָס טיטשער? וויל ער טיטשט די קינדער. דאָס הייסט, ער קנייפּט זיי שטילערהייד, קיינער זאל ניט זעהען. מחמת שלאָגען א קינד טאָר מען דאָ ניט, ווי איך האָב אייך שוין געזאָגט. הערש־בער האָט, זאָגט מען, דאָ גאָנץ פיין פּרנסה. נאָר ער האָט זיך שטאַרק איבערגעאַנדערשט. דאָס הייסט, איזען איז ער דער איינענער, וואָס געווען, נאָר ער נעהט אַנדערש אָנגעטהאָן. אין דער היים ווען ער טהוט אָן אזא קאַפּעליש ווי דאָ, וואָלט מען איהם נאָכגעלאָפען. די קאַפּאָטע איז ביי איהם אויך פאַרקירצט.

שלעפט ער זיך ארום דאָ איבער די סטריטען. אז ער דערזעהט מיך, אנטלויפט ער. עס שטעהט איהם נאָך היינט אויך ניט אָן צו רעדען מיט מיר. המנ׳ס גדלות! מיין חבר מענדעל זאָגט, אז ער מוז איהם מאכען בלוי דאָס אנדערע אויגעל. מענדעל האָט פיינט, אז מע נעמט זיך איבער, אָדער אז מע בלאָזט פון זיך.

ה.

שענער פון אלץ איז, וואָס מנשה דער רופא און מנשה׳כע די רופא׳טע זענען אויך דאָ. איהר געדענקט דאָך מן הסתם זייער גאָרטען מיט זייערע פערשקעס, מיט זייערע וויינשעל, מיט זייערע עפעל און מיט זייערע בארען? איז דאָס אלסדינג אַוועק מיט׳ן רויך און מיט׳ן פייער. מע האָט זיי פארברענט זייער שטוב מיט זייער גאָרטען, נעמאכט פון אלסדינג אש. איהר זאָלט זיי אָנקוקען, וואָלט איהר זיי ניט דערקענט. ביידע זענען זיי געוואָרען גרוי און אלט. ער שטופט א פושקארט מיט עפעל און מיט אָראַנדזשעס, און זי פערקויפט מיט וויסאָצקי׳ס טיי. „אז אָך און וועה — זאָגט די מאַמע מיינע מיט טרערען אויף די אויגען — אויף וואָס זיי זענען איבערגעקומען"...

— א שענע ריינע כפרה! — זאָגט מיין ברודער אליהו, און איך האַלט מיט איהם. א מצוה אויף מנשה׳כע די רופא׳טע. זי איז געווען א רשע׳טע. געזשאַלעווען איין אָרעמאַן א פארפוילטען עפעל, וואָס איז אראָפגעפאַלען פונ׳ם בוים. זי מיינט, אז איך האָב שוין פארגעסען די מעשה, ווי אזוי מע האָט מיך אמאָל גע־פאקט ביי איהר אין גאָרטען... איך וועל עס נעדענקען וויל איך וועל לעבען!

ו.

אין דער צייט, וואָס מיר האָבען זיך אָרומגעשלעפט איבער אויסלאַנד, האָט מען דאָרט אין דער היים געפאָגראָמעווען אונזערע כתריליעווקער אידען, נעראָבירט די קלייטען און געברענט די הייזער.

אז ער „בלאָפט". מיר נעפּעלט בעסער די ווערטער „ער האָקט א טשייניק". עס איז מיר אזוי שטאַרק געפּעלען, אז איך האָב עס ארויפגעחאַפּט אויף פּאַפּיער. דאָס הייסט, איך האָב אויסנעמאַלט בערע דעם שוסטער, ווי ער האָלט א האָמער. אויפ'ן טיש שטעהט א גרויסער טשייניק, און ער האָקט איהם... אָלע די, וואָס האָבען געזעהען דאָס בילד, האָבער זיך געקאָטשעט פּאר געלעכטער. אפילו מיין ברודער אליהו האָט אויך געשענקט א האָלבען שמייכעל. ער שלאָגט מיך שוין מעהר ניט דערפּאר, וואָס איך מאַך מענטשעלעך. ער בורטשעט נאָר און זאָגט: „אז ס'איז ניטא וואָס צו טהון, איז דאָס אויך איין עסק"...

ד.

וואָס דאַרפט איהר מעהר? רב יאָסי דער נגיד, וואָס אָלע האָבען זיך געוואונשען ביי אונז, חוץ זיין שאַרען, חאָטש א דריט־חלק, — איז ער אויך דאָ, אין אמעריקע. ער איז שוין אָבער אוים נגיד. וואָס איז די מעשה? איהם האָט אוועקגע'הרג'עט דער פּאָנראָם. דאָס הייסט, פּונ'ם פּאָגראָם גופּא האָט ער אָליין ניט אזוי שטאַרק געליטען. דאָס הייסט, געראַבירט האָט מען איהם. דאָס מעבעל צעבראָכען. דאָס בעטגעוואַנט צעריסען. די סחורה פון קלייט צעגומען. נאָר געשלאָגען האָט מען זיי ניט. מחמת זיי זענען געלעגען אָלע אין א קעלער דריי טעג מיט דריי נעכט. שיער ניט אויסגעאָנגען פון הונגער. דאָס אָלסדינג וואָלט געווען א האָלבע צרה. דאָס אומגליק איז געווען דאָס, וואָס אָלע זיינע בעלי־חובות האָבען איהם אָנגעזעצט. האָט ער אויך געמוזט אָנזעצען. ווער וואָלט זיך גערעכט, אשטייגער, אז אזא איש בטוח, ווי רב יאָסי, זאָל דאַרפען אָנזעצען און אנטלויפען פון כתריל־עווקע? אין מיטען ביינאכט איז ער אנטלאָפען. וואוהין — קיין אמעריקע. זיין וווהנדעל העניך מיט'ן אויגעל, געדענקט איהר, ווי אזוי ער האָט געלאָכט פון מיר, וואָס איך פּאָהר קיין אמעריקע? איצט

— איהר ווייסט בייזע מעהר פון א טוידטען! — מישט זיך אריין מיין שוועגערין ברכה און שטעלט זיך איין פאר איהר מאן.

ז.

דערווייל האָב איך מיך פארדעדט פון זייטיגע זאכען און האָב פארגעסען, אז איך האָב נענומען אויסרעבענען, ווער פון אונזערע באקאנטע זענען דאָ, אין אמעריקע. א חוץ אונזער חבר פיני'ס משפחה, איז נאָענט כתריליעווקע אצינד אין אמעריקע. און ס'איז א סברה, אז פיני'ס משפחה קלויבט זיך אויף אהערצוצו. פיני'ס פאטער, הערש־לייב מעכאניק, און זיין פעטער שניאור דער זייגער־מאכער שרייבען צו פיני'ן, אז זיי וואלטען שוין לאנג ארויסגע־פאהרען, האבען זיי ניט מיט וואס. בעטען זיי, מע זאל זיי ארויס־שיקען שיפסקארטען. קלויבען מיר איצטער א פעני צו א פעני. אז מיר וועלען צונויפקלויבען די ערשטע עטליכע טאלער אויף אייגנצוצאהלען אין אויפגאב, וועלען מיר זיי ארויסשיקען שיפס־קארטען אויף אויסצוצאהלען. און זיי וועלען מיט נאט'ס הילף נעווינס אויסצאהלען. ווארום זיי קומען אהער ניט מיט לעדיגע הענט. הערש־לייב דער מעכאניק שרייבט, אז ער האט צוגעטראכט א נייעם אויוועג. אזא מין אויוועג, וואס מע דארף צו איהם האבען זעהר וויניג האלע. כמעט גאלע נאר ניט. ווי אזוי? דאס איז זיין סוד... און שניאור דער זייגערמאכער האט אויסגעקלעהרט א זיינער, וואס נאָענט אמעריקע וועט לויפען קוקען אויף חדושים. וואס זשע איז דאס פאר א מין זייגער? וועט איהר הערען, וואס מע שרייבט צו פיני'ן פון דער היים.

ח.

דער זייגער אליין איז א נעוועהנליכער וואנט־זייגער מיט א נעוועהנליכען ציפערבלאט. נאר וואס דען? אז איהר קוקט זיך נוט צו צום ציפערבלאט, דערזעהט איהר אויסנעמאהלט די זון

א סברה, אז אונזער האלבע שטוב, וואס מיר האבען פארקויפט צו זילי דעם שניידער, איז אויך אפגעברענט געוואָרען, און זילי דער שניידער איז איצטערט היע. ער איז א שניידער ווי געווען. דער חילוק איז, וואס דאָרט, אין דער היים, איז ער געווען א בעל־הבית פאר זיך, און דא, אין אמעריקע, ארבייט ער ביי יענעם. אמאל איז ער א „אונטערפרעסער" ביי הויזען, און אמאל איז ער איין „אפרייטער" ביי דער מאשין. ער פארדיענט, זאגט ער, זיינע זיעבען־אכט טאלער א וואָך. עס וואלט אים נעווען, זאגט ער, ווינציגליך אויף צו מאכען א לעבען, ברענגען אים אריין זיינע קינדער — דריי קינדער האט ער, און אלע מיידלעך — דריי מאל אזוי פיעל. זיי ארבייטען ביי „שוירטס". העמדער הייסען דא „שוירטס". פרעג איך ביי מיין ברודער אליהו, פאר וואס הייסען העמדער „שוירטס"? זאגט מיין ברודער אליהו, אז ער ווייסט ניט, פון וואָסער א שורש עס נעמט זיך דאָס וואָרט „שוירטס". זאגט צו אים אונזער חבר פיני, למאי ער ווייסט ניט דעם שורש פון נאָך א סך אנדערע ווערטער? זאגט אליהו, אז פון אנדערע ווערטער ווייסט ער יא דעם שורש. פרעגט אים פיני: „פון וואנען זשע נעמט זיך דאָס וואָרט „בוטשער", און פאר וואס איז בוטשער א קצב?" זאגט אים אליהו: „דערפאר, וואס א קצב צעבוטשערט דאס פלייש אויף שטיקלעך"... פרעגט אים פיני: „פון וואנען זשע נעמט זיך עס, וואס א שניידער הייסט דא „אפ־רייטער"?" זאגט אליהו: „דאס נעמט זיך דערפון, וואס... וואס... וואס האסט דו זיך צוגעטשעפעט צו מיר? וואס בין איך מחויב דיר צו פארטייטשען אלע ווערטער, וואס מע זאגט דא אין אמע־ריקע?"

— ששא! שריי ניט! מע ווערד פון דיר ניט גליקליך! — זאגט פיני און דרעהט זיך אוים צו מיר מיט'ן פנים. — קום נאר אהער, קטנתי. אז דו ווילסט וויסען עפעס א זאך, זאלסט דו קיינמאל ניט פרעגען ביי דיין ברודער אליהו, וואָרום ער ווייסט ניט.

XII

מיר מאַכען אַ לעבעדיקן

מיט דער לבנה מיט אַלע צוועלף שטערען. בייטאָג זעהט מען מעהר אַרויס די זון. און ביינאַכט — די לבנה מיט די שטערען. זענט איהר פֿאַרטיג? האָט צייט! אַלע מאָל, וועז דער זייגער שלאָגט־אויס צוועלף, עפענט זיך אויף פֿאַר אייערע אויגען אַ קליין טירעלע און עס קומט אַרויס פריהער אייז אָפּיציער מיט אַ שפּאַנע. דערנאָך צוועלף סאָלדאַטען־מוזיקאַנטען. דער אָפּיציער טהוט אַ מאָך מיט דער שפּאַנע, און די צוועלף סאָלדאַטען שפּיעלען אָפּ אַ מאַרש און געהען אַוועק. מאַכט זיך צו דאָס טירעלע — און שוין! ווי מיינט איהר, קאָן מען מיט אַזאַ זייגער פֿאַרדיענען געלט אין אַמעריקע? אויף דעם זייגער האָט פּיני׳ס פעטער פֿאַרבראַכט היב־שע עטליכע יאָהר. ער איז שוין נעווען ביי איהם כמעט אינ־גאַנצען פֿאַרטיג. האָט מען איהם בעת פֿאָגראָם צעריבען אויף שטיקלעך. נאָר עס מאַכט ניט אויס. אַבי דער שכל פּונ׳ם זייגער איז געבליבען ביי איהם. לאָז ער נאָר קומען קיין אַמעריקע, וועט שוין זיין, ווי מע זאָגט דאָ, אַלל־רייט.

ט.

און ווי אַזוי מיר מאַכען אַ לעבען — האָב איך אייך נאָך אַלץ ניט געזאָגט. נאָר דאָס לאָז שוין זיין אויף מאָרגען.

XII

מיר מאַכען אַ לעבען

א.

דער ערשטער האָט זיך אַרויפגעשלאָגען אויף א וועג און נעגומען מאַכען א לעבען מיין ברודער אליהו. און וועמען האָט ער צו פֿאַרדאַנקען? דער מאַמען. זי נעהט אַלע שבת דאוונען אין כתרי'לעווקער בית־המדרש, באַגעגענט זי זיך מיט מענטשען. האָט זי זיך באַקענט מיט דער פֿרעזידענטיכע, דאָס מיינט מיט דער גבאי'טע פון שוהל. זואָרום א גבאי אין א שוהל הייסט דאָ „פֿרעזידענט". די פֿרעזידענטיכע איז א וואויל'ע אידינע און האַלט פון מיין מאַמע. דערפֿאַר, וואָס מיין מאַמע וויסט אַלע מאָל, וואו דער חזן האַלט און וואָס דער חזן זאָגט. און די הינע וויבער וויסען ניט ווער עס האָט זיי נעשלייערט. אַזוי זאָגט מיין ברודער אליהו'ס ווייב ברכה. מיין שוועגערין ברכה זאָגט, אז די היגע וויבער נעהען אין שוהל אַריין נאָר צו באַווייזען זייערע באַרליאַנטען. דאָ הייסט דאָס „דיימאַנטס". און אז זיי זענען מחילה גרויסע בהמות. אַזוי זאָגט ברכה. און אז זיי וויסען ניט קיין צלם פֿאַר קיין אלף. און אז זיי קאָנען נאָר גוט פֿרעסען און רעדען לשון־הרע... האָקט איהר איבער די מאַמע און זאָגט, אז „אָט דאָס

פֿאַרקויפֿער. און ניט נאָר א פֿאַרקויפֿער אַליין, נאָר מאַקי ס „ווייטער" אויך. דאָס הייסט, אז איינער קומט אַריין און הייסט זיך דערלאַנגען הייסע קישקעלעך — דאַרף מען זיך ניט שעמען און דערלאַנגען. האָט זיך אפילו מיין ברודער די ערשטע צייט נעבערעקעלט: „סטייטש, א יונגערמאַן מיט א בערדעל, פֿייסי דעם חזנ׳ס א זוהן און יונה דעם בעקער׳ס איין איידעם, זאָל זיין א משרת!"... האָט איהם אונזער חבר פֿיני אַוועקגענעבען א נאָב. „וואָס מיינסט דו? — האָט איהם פֿיני נעריבען די ביינער. — דו מיינסט, אז דו ביזט אינ׳ם פֿארשאָלטענעם כתרילעווקע? דו ביזט אין אַמעריקע ביזט דו! אין אַמעריקע האָבען אַזעלבע פֿיינע מענטשען ווי דו, למשל, א קאַרנעגי, א ראָקעפעלער, א ווּאַנדערבילד, נעפֿערעלט מיט גאַזעטען, ארומגעטראָגען שוועבעלעך (דאָ הייסט עס „מעטשעס") און געפֿוצט שטיוועל אויף דער סטריט! לייגן די געשיכטע פון א דושאַרדזש וואשינגטאָן, פון א אייבראָם לינקאָלן, אַדער פון אַנדערע גרויסע לייט, וועסט דו זעהען, אז פֿייסי דעם חזנ׳ס זוהן מעג אָנשטעהן פֿארקויפֿען קישקעלעך"...

ד.

דאָ האָט אָבער אונזער חבר פֿיני נעחאַפּט א מיאוסען פּסק פון מיין מאַמע. וואָרום כל זמן פֿיני האָט נעשאָטען מיט נעמען: קאַרנעגי, ראָקעפעלער, ווּאַנדערבילד, — האָט איהר ניט נעהערט. נאָר אז ער האָט דערמאָנט דושאַרדזש וואשינגטאָן און אייבראָם לינקאָלן אינאייניעם מיט מיין טאַטען פֿייסי דעם חזן — האָט דאָס איהר פֿאַרדראָסען. זי האָט געזאָגט, אז זי קען ניט וואשינגטאָנען און וויים ניט ווער אברהם לינקאָלן איז נעווען. עס קאָן זעהר זיין, אז דאָס זענען געווען גאַנץ לייטישע מענטשען און גאַנץ שענע אירען. נאָר זי וויל ניט, מע זאָל איהר מאַנ׳ס יאָמען באַציהען אהער קיין אַמעריקע. לאָז ער זיך זיין, זאָגט זי, דאָרטען אין גן־עדן א גוטער מליץ פֿאר איהר און פֿאר אייך און פֿאר כל ישראל.

אליין, טאכטער לעבען, איז דאָך אויך לשון־הרע"... פּארענטפערט זיך ברכה, אז זי מעג, ווארום זי זאָגט דאָס פּאר איינעם, ניט פּאר פּרעמדע... נאָר מיר קעהרען זיך אום צוריק צו דער פּרעזידענטיכע און צו איהר מאן, דעם פּרעזידענט פון דער כתרי"עווקער שוהל.

ב.

האָט איהר וועג נעהערט פון דער „היברו ניישאָנאל ווארשט קאָמפּאניע"? דאָרט פּארקויפט מען אידישע כשר'ע קאָלבאסעס. דאָרע קישקע, נעבראָטענע צונגען און נערויכערטע פּליישען. אין אלע עקען שטאָדט האָבען זיי „סטאָרס", וואו איהר קומט אריין קויפען כשר ווארשט. אויב איהר זעגט הונגעריג און האָט צייט, הייסט איהר אייך דערלאָנגען הייסע קישקעלעך, נאָר־וואָס פון דער זאָד, און איהר עסט דאָס מיט חריין, אדער מיט זענעפט. ווי אזוי איהר ווילט. אויב איהר זעגט ניט קורץ אין געלט, קאָגט איהר זיך הייסען דערלאָנגען נאָך א פּאָרציע. איך און מיין חבר מענדעל האָבען אמאל אריינגעשטעלט דריי פּאָרציעס און האָבען געפיהלט, אז מיר וואָלטען בייגעקומען נאָך צוויי פּאָרציעס — איז ביי אונז אָבער אויסגענאָנגען פּאָדעם... נאָר ניט דאָס האָב איך אייך געוואָלט דערצעהלען.

ג.

וואָס איך האָב אייך געוואָלט דערצעהלען איז אָט וואָס. דער פּרעזידענט פון אונזער שוהל איז איינער פון די בעלי־בתים אין דער „היברו ניישאָנאל ווארשט קאָמפּאניע". האָט די מאמע דורך דער פּרעזידענטיכע ג'פּועל'ט ביי'ם פּרעזידענט, אז מע זאָל אריינגענעמען מיין ברודער אליהו אין דער „היברו ניישאָנאל ווארשט קאָמפּאניע" פּאר א מענטשען. דאָ הייסט עס א סיילעסמאן, א

ניט. ער האָט איהם, זאָגט ער, נאָר אָנגעזייפט גוט דאָס גאַנצע פּנים און איז זיך דורכגענאַנגען מיט א גאָל־מעסער מעהר ניט אז צוויי מאָל, און האָט איהם געהייסען אויפשטעהן. און אז ער איז אויפגעשטאַנען, אזוי דערצעהלט פּיני, און האָט געגעבען א קוק אין שפּיגעל, האָט ער זיך אַליין ניט דערקענט. אויף זיין פּנים איז ניט געבליבען, איהר זאָלט זאָגען, א סימן פון א באָרד, אָדער פון וואָנסעם. גלאָט, ווי א לאָקשענברעט. עס האָט זיך איהם, זאָגט ער, אויסגעוויזען, אז ער שמייכעלט... וועה־וועה, וואָס ער האָט געהאָט פון זיין ווייב טייבעל! זי האָט טעבאַך נע'חלש'ט צווישן מאָל און איז אזוי קראַנק געוואָרען פון צרות און פּאַר בזיון. דאָס איז אָבער נאָר געווען די ערשטע צייט. איצט האָט זי זיך שוין צוגעוואָהנט. איהר פּיוי נאָלט זיך אַלע וואָך דאָס גאַנצע פּנים און זעהט־אויס, ווי אין ערטער אמעריקאַנער. ער רעדט שוין גאָר איינגעלש און קייעט שוין כסדר „טשואינגאָם". ער שלינגט דאָס שוין אָבער מעהר ניט אַראָפּ... דערצו, וועז ער זאָל נאָך וועלען אכטונג געבען, די מא־נישקע זאָל זיך ביי איהם ניט צעשפּילען, דאָס האָלזטיכעל זאָל זיין אויף אַיין אָרט, און ביידע הויזען זאָלען זיין נלייך, ניט איינער אַראָפּ, דער אנדערער אַרויף, — וואָלט ער שוין געווען א גאַנצער דזשענטעלמען, א ספּאָרט.

ו.

פּיני זאָל ניט האָבען אויף זיך קיין דרעהקאָפּ (ער שטאַמט דאָך פון א משפּחה פון „קעפּמענשען"), און דער קאָפּ זיינער זאָל איהם ניט מראָגען אין די גרויסע נעשעפּטען, וואָס דא היימט עס „ביזנעס", וואָלט ער נעקאָנט מאכען א לעבען. ער מאכט אזוי אויך א לעבען. נאָר דער חסרון איז, וואָס ער וואַרפט זיך אָלע מאָל אויף אַיין אנדער דזשאָב. דערפאַר האָט ער א מעלה, וואָס ער שעמט זיך ניט מיט קיין ארבייט אין דער וועלט. ער

— אָמן! — זאָג איד, אז. חאָפּ א פּאָטש פֿון מיין ברודער אליהו — איך זאָל ניט זיין קיין שיות־פֿנים.

ה.

בקיצור — מיין ברודער אליהו האָט א דושאָך אוו שאָכט א לעבן. ער פֿארקויפֿט קישקעלעך און דערלאָויט צום טיש אוו באָקומט דערפֿאר, ערשטענס. פֿינף טאָלער א יוצד, אין א ח ץ לזה, צווייי מאָל אין טאָג עסטן — איז אויך עפּעס יוערטה. היינט וואָס איז ווערטה דאָס. וואָס עס קומען אריין אין „סטאָר" קויבען פֿלייש א וועלט מיט מענטשען? אלע טאָג מאכט ער נייע באקאנטשאפטן מיט די פיינסטע לייט פֿון ויר־ויארק. עס איז דאָ א האפענונג, אז מיין ברודער זאָל נעהן העכער אין העכער. מחמת ער איז באַליעבט פֿון די בעלי־בתים און זעהר בכבוד'יג בייַ די קאָסטאָמערס. א קאָסטאָמער האָט הנאה, אז איהם באַדיענט א מאַטע'ס א קינד. ניט קיין נעבוירענער משרת... איין שטיקעלע חסרון האָט מיין ברודער — דאָס וואָס עס וואַכסט איהם, ניט פֿאר אייך געדאַכט, א בארד. ער זאָל ניט האָבען קיין בארד, וואָלט ער נעוואָן גאָר גאָר אַלע־דייט. איז אָבער, ווי אויף צו־להכעיס, האָט זיך זיין בארד אין אמעריקע בייַ איהם צעוואַכסען אין דער בריט און אין דער לענג. דאָס היסט, מעהר אין דער בריט ווי אין דער לענג. זאָגט איהם פֿיני, אז ער וואָלט געמעגט דאָס בערדעל, אויף אמעריקאַנער לשון נערעדט, אביסעל „צופּיקסען". אזוי ווי ער, פֿיני, האָט געטהאָן. ער האָט זיך אריינגעהאַפּט צו א שערער (דאָ היסט עס א „בארבער־שאָפּ") און האָט זיך אוועקגעזעצט, זאָגט ער, אויפֿן „טשער" (אזא שטוהל) און פֿארוואַרפען דעם קאָפּ און ניט געזאָגט קיין וואָרט. מחמת ער האָט נאָך דעמאָלט ניט נעקאַנט רערען קיין איינגעלש. איז צוגענאַנגען דער שערער, דער „בארבער" היסט עס, און האָט אידם, זאָגט ער, אַנגענומען בייַ דער נאָז — אזוי זאָגט פֿיני — און האָט נישט געטהאָן גאָר־

פון זיין פענדעל. און אַז דער מאַן הייסט לייזער, איז אַ רוח איהם אין טאַטען... פרעגט די וועלט אַ קשיא: וואו איז דאָ דער גראָם? איז דער תירוץ: אַ רוח איהם אין טאַטען אָהן אַ גראָם"...

ז.

איהר מיינט, אַז אונזערע ווייבער מאַכען ניט קיין לעבען? איך מיין דאָס מיין ברודער אליהו'ס ווייב ברכה און אונזער חבה פּיני'ס וויבעל טייבעל. זיי ארבייטען ביי „נעק־טייס" (מענערשע שניפּסען). און וועמען האָבען זיי צו פּאַרדאַנקען? וויעדער אַ מאָל מיין מאַמען, און וויעדער אַ מאָל צוליעב דעם, וואָס זי נעהט אַלע שבת אין שוהל ארויין. דאָרט האָט זי זיך באַקענט מיט איין אַלרייטניטשקע, אַ נגידית הייסט עס (אַ נגיד הייסט דאָ איין „אַל־רייטניק"). די דאָזיגע אַלרייטניטשקע איז אַמאָל נעווען, ניט אויסגערעדט זאָל זיין, אַ דיענסטמיידעל ביי אונז אין כתריעלעווקע, טאַקי ביי רב יאָסי דעם נגיד. איהר נאָמען איז קריינדעל. מיט דער קריינדעלען איז אַ גאַנצע געשיכטע, וואָס קאָן דערצעהלט ווערען אין קורצען.

ח.

ביי אונז, אין כתריעלעווקע, איז אַמאָל נעווען אַ קצב מיט'ן נאָמען מלך. מלך דער קצב. האָט דער מלך נעהאַט אַ יונג מיט'ן נאָמען נחמיה. האָט ער זיך פּאַרליעבט, אָט דער נחמיה הייסט עס, אין דער מויד, אין קריינדלען, און נעוואָלט מיט איהר חתונה האָבען. האָט ער ניט נעהאַט מיט וואָס. האָט ער זיך מיישב נעווען איינמאָל, — מלך דער קצב האָט איהם נענעבען נעלט, ער זאָל פאָהרען אויפ'ן יריד קויפען אַ בהמה, — האָט ער נענומען דאָס נעלט, נחמיה הייסט עס, און איז אַוועק מיט דער מויד, מיט קריינדלען הייסט עס, קיין אמעריקע. האָט דאָס איהם באַליקט

וועט אייך טהון וואָס איהר וועט איהם הייסען, אבי מאכען א טאָלער. קעהרען די סטריט — איז קעהרען די סטריט. שארען קויהלען — איז שארען קויהלען. פערלען מיט גאָזעטען — איז אודאי גוט. אמעריקע, זאָגט ער, איז א פרייע מדינה און א בזיון איז, זאָגט ער, נאָר גנבה'נען. דערפאָר, זאָגט ער, ארבייטען דאָ אלע און קיינער גנבה'ט ניט. גנבה'נען, זאָגט ער, גנבה'נען דאָ נאָר די איטאַליענער. א נעבאָרענער איין אמעריקאַנער, זאָגט ער, וועט ניט גנבה'נען, עס מעג ליגען גאָלד. איין אמעריקאַנער וועט אייך קיינמאָל ניט אָפּנארען. און קיין ליגען וועט אייך קיינמאָל איין אמעריקאַנער ניט זאָגען. אזוי דרינגט פיני. ער האָט שוין אפילו געמאכט א ליעד אויף אמעריקע. דאָס גאַנצע ליעד נעדענק איך ניט. עטליכע שורות פון דעם קאָן איך זאָגען אויף אויסוועניג. אָט אזוי הויבט זיך עס אָן ביי איהם:

„קאָלומבום'עס מדינה
איז א לאַנד פאָר גרינע.
דאָס איינציגע נעבליבען,
וואָס א איד מאכט דאָ א לעבען...
דאָס לאַנד איז גרוים
נאָר אָהן א סוף.
דאָ האָקט מען ניט קיין טשייניק,
דאָ וווייסט מען ניט פון בלאָף..."

הערנאָך זינגט זיך ביי איהם ווייטער און ווייטער, און לאָזען לאָזט ער אויס מיט אזא מין גראָם:

„אמעריקע איז דאָס לאַנד פון יושר,
האָט א פרעזידענט און ניט קיין קייסער"...

לאכט פון איהם מיין ברודער אליהו. ער זאָגט, אז „יושר" גראָמט זיך עפים ניט אזוי גוט מיט „קייסער". ענטפערט איהם פיני מיט א משל: „אז דער מאן הייסט מענדעל, מעג מען עסען

אמעגען וואָס זאָגט זי דאָס? — וועט איהר באַלד הערען. נאָר לאָמיר זיך אביסעל אָפרוהען, כדי איך זאָל כח האָבען דערצעהלען וויטער.

און ער איז נעווארען איין אלרייטניק, און קריינדעל איז נעווארען איין אלרייטניטשקע. איצט האבען זיי א פאברין, דא היימט עס א פעקטארי, פון נעק־טיים, דאס היימט פון האלזטיכלעך. האט זיך געטראפען א מעשה, די אלרייטניטשקע, קריינדעל היימט דאס, האט געהאט יאהרצייט נאך איהר מאמע. איז זי געקומען אין שוהל און האט זיך צערעדט מיט דער מאמע און זיך געלאזט דערקענען. דערהערט פון דער מאמע, אז מיין טאטע איז נעווען פיימי דער חזן, האט זי זיך נאך מעהר צוגעלאזט צו מיין מאמע און צוגעזאגט אונז באהילפיג זיין מיט וואס נאר מעגליך. האט איהר די מאמע געוואגט, אז קיין הילף וויל זי ניט. זי פארלאנגט נאר ארבייט פאר איהרע קינדער. א ווארט און א ווארט — די אלרייטניטשקע האט אויסגע'פועל'ט ביי איהר מאן דעם אלרייטניק, ער זאל געבען איין ארט ביי זיך אין דער פעקטארי פאר מיין שוועגערין ברכה און פאר אונזער פיני'ם ווייבעל טייבעל. זענען זיי א פאר וואכען געגאנגען אויף בראדווויי ארבייטען אין דער פעקטארי. און דערנאך האט די מאמע ג'פועל'ט, מע זאל זיי געבען ארבייט אהיים, ניט זיצען א גאנצען טאג אין שאפ.

ט.

עס האט אבער לאנג נישט אנגעהאלטען: כל זמן דער „סיזען" האט זיך געהאלטען, איז מען געווען „ביזי", דאס היימט, מע האט געהאט ארבייט. שפעטער, אז ס'איז געווארען „סלעקטיים", דאס היימט, ס'איז קיין ארבייט ניט געווען, זענען אונזערע ווייבער געבליבען אהן ארבייט. מיר האבען זיך אבער שטארק ניט נענומען צום הארצען. ווארום „גאט איז א פאטער — מיט איין האנט שטראפט ער, מיט דער אנדערער היילט ער". אזוי זאגט די מאמע. איך פארשטעה דאס ניט מיט'ן שכל: צו וואס דארף גאט שטראפען און דערנאך היילען? אמאהר, לאז ער ניט שטראפען, וועט ער פארשפארען היילען... און וויעדער זאגט די מאמע, „אז גאט שיקט צו די רפואה פאר דער מכה"...

XIII

די רפואה פאַר דער מכה

XIII

די רפואה פאַר דער מכה

א.

איך האָב אייך צוגעזאָגט דערצעהלען, וואָס מיין מאמע האָט געמיינט מיט דעם, וואָס זי זאָגט, אז „גאָט שיקט צו די רפואה פאַר דער מכה"? אזוי איז געווען די מעשה:

מיין ברודער אליהו'ן איז נמאס געוואָרען צו דיענען אין דער „אידישער ניישאָנאל וואורשט קאָמפּאניע". ס'איז ניט פאַר איהם קיין דזשאָב. פּאַרגעסט ניט, אז מיין ברודער אליהו איז פּייסי דעם חזנ'ס א זוהן. ער איז א יונגערמאַן אַיין איידעלער. ער האָט א קול־נגינה. קאָן גאָנץ פּיין דאַוונען פּאַר'ן עמוד. ווי פּאַסט דאָס פּאַר אזא יונגעמאַן צו דערלאַנגען קישקעלעך צום טיש? דאָס דערלאַנגען אַליין וואָלט נאָך אפשר ניט אויסגעמאַכט, זענען אָבער פּאַרהאַן אַלערליי מענטשען. פּאַרהאַן מענטשען אַיי־דעלע. אַיין איידעלמאַן, א טאַטע'ס א קינד, קומט־אַריין און הייסט זיך דערלאַנגען א פּאָרציע וואורשטלעך און זעצט זיך אַוועק, עסט־אויף די וואורשטלעך, באַצאָהלט און גוד באי.

פֿיני שטימט מיט איהם ניט אײן. פֿיני געהט מיט דעם גאנג, אז אמעריקע איז א פֿרייע מדינה. אז אין אמעריקע באדאַרף אלסדינג אנשטעהן. און טאַמער ווילט איהר איהם איבערשפֿאַרען, הויבט ער באלד אָן מיט זיינע מילִיאָנערען: „קאַרנעגי... וואַנדערבילד... ראָקעפעלער... פֿרעגט איהם אליהו:

— פון וואַנען קענסט דו זיך מיט די דאָזיגע לייט?

ענטפֿערט איהם פיני אָפּ:

— למאי פון וואַנען וויים איך, וואָס אין דעם רוסישען „חויף" טהוט זיך?

פֿרעגט איהם וויעדער אליהו:

— נו־איָ, פון וואַנען וויסט דו דאָס?

ענטפֿערט איהם פיני אָפּ:

— זאָלסט לייענען אזוי פיעל ראָמאַנען, ווי איך, וואָלסט דו אפשר אויך געוואוסט...

ד.

דאָס מיינט פיני די ביכער, וואָס ער לייענט ביי אונזער משה דעם איינבינדער. זיי זענען געדרוקט אויף פֿראָסט אידיש. און גראָב זענען זיי. און שוועך. שווערער פון דער מאַמע'ס טייטש־חומש. משה דער איינבינדער גיט זיי אויף איבערלייענען. ער מאַכט דערפון א לעבען. וואָרום איין בוך לייענען אפשר הונדערט מענטשען. צום מיינסטען, וויבער. וויבער האָבען ליעב ראָמאַ־נען. מיין שוועגערין ברכה לייענט זיי אלע שבת בייטאָג, ווי א וואסער. מיין מאַמע און פֿיני'ס וויב טייבעל האָבען ליעב צו הערען, ווי ברכה לייענט. די מאַמע וועהד באלד אנשלאָפען. נאָר טייבעל הערט און זיפצט. אמאָל וויינט זי. זי האָט א וויך האַרץ. ס'וואָלט ניט זיין שבת און מע זאָל מענען, וואָלט איך אויס־געמאַהלט מיט א פֿענסעל אויף פֿאפֿיער, ווי אזוי ברכה לייענט, און ווי אזוי די מאַמע שלאָפט, און ווי אזוי טייבעל וויינט...

ב.

פֿארהאן אבער אזעלכער, וואָס איז ניט קיין איידעלמאן. עס מאכט זיך אמאל א גראבער נפש. קאָכט ער אויס דאָס וואסער. דאָס זענען איהם די קישקעלעך ניט געגונג היים. דאָס פעהלט איהם זענעפט. און אז ער רעדט, זאָגט ער ניט, ווי א מענטש: „זייט־זשע מוהל, גיט מיר נאָך א פֿאַרציע". נאָר ער טהוט א פייף, אַדער א קנאק מיט די פינגער און א הוק: „סעי, וועיטער! גיוו מי נאָך א פֿאַרציע!" און מיין ברודער אליהו איז ניט געוואוינט געוואָרן, מע זאָל צו איהם אזוי רעדן. וועדד ער אָנגעצונדן. ער ענטפערט ניט אזא גראביאן. וועדד דער גראביאן אין כעס און שרייט נאָך העכער: „סעי, פראָפעסאָר! קאָם היער!" ענט־פערט איהם דעמאָלט אליהו: „וואָס פאר א פראָפעסאָר בין איך איך?"... וועדד יענער נאָך מעהר אין כעס און צעשרייט זיך. דערהערט דער בעל־הבית. קומט ער צו מיין ברודער און פרעגט איהם: „וואָט איז די מערדער וויט יו?" דאָס הייסט: וואָס טהוט זיך עס מיט דיר?... ענטפערט איהם ניט אליהו. פרעגט איהם דער בעל־הבית: „פאר וואָס ענטפערסט דו ניט, אז מע פרעגט דיך?" זאָגט איהם אליהו: „פרעגט מיך וויי א מענטש, וועל איך אייך ענטפערען". פרעגט איהם דער בעל־הבית: „וועלכס הייסט וויי א מענטש?" ענטפערט איהם אליהו: „א מענטש רעדט אויף אידיש"... פרעגט איהם וויעדער דער באָס: „און אז איך רעד אויף איינגעלש, בין איך א פיפערנאָטער?"... ענטפערט איהם אליהו: „עס קאָן זיין"...

— אויב אזוי, — זאָגט צו איהם דער באָס — קריגסט דו די סעק. דאָס הייסט, דו קאָנסט מאָרגען זיצען אין דער היים...

ג.

„דעם דריטען טאָג א שטיקעל ברויט, אבי ניט פֿארקויפען קיין קישקעלעך". אזוי זאָגט מיין ברודער אליהו. אונזער חבר

צעבראָכען. דאָס איבעריגע האָט מען אונטערגעצונדען און פאר־ברענט. מילא, פון אַרעמע לייט שמועסט מען ניט. אָבער די עטלעכע קישעלעך האָבען זיי ניט געהאט וואָס צו פאַרלירען. זיי האָבען געראַנקט גאָט, וואָס זיי זענען חאָטש ארויס מיט'ן לעבען. ווּאַרום עס זענען געווען אויך, וואָס האָבען געחאַפט קלעפ, און אויך, וואָס זענען פון די קלעפ געשטאַרבען. אַרעמע עופה'לעך נעבאך זענען א טייל צעריסען געוואָרען פון די חוליגאַנעס און א טייל זענען אויסגענאַנגען פון הונגער. נאָר פון די רערט מען ניט. רערען רערט מען פון יענע, וואָס ערשט נעכטען זענען זיי געווען נגידים, גבירים, אדירים, און היינט זענען זיי געבליבען קבצנים, דלפנים, עניים ואביונים, אָהן א העמד אויפ'ן לייב און אָהן א שטיקעל ברויט. אָט פון די דאָזיגע געפאַלענע, אז מע טהוט א טראַכט, — אזוי זאָגען אונזערע לייט — נעהט איבער א פראָסט איבער'ן לייב! פאר וואָס נעהט ניט איבער קיין פראָסט איבער'ן לייב, אז מע טהוט א טראַכט וועגען די אַרעמע לייט און וועגען זייערע אַרעמע עופה'לעך, וואָס זענען צעריסען געוואָרען פון די חוליגאַנעס און וואָס זענען אויסגענאַנגען פאר הונגער? — דאָס קאָן איך ניט פאַרשטהן. מיין חבר מענדעל אויך ניט. ער זאָגט, אז די כתרי'לעווקער אידען האָבען שוין אזא טבע: איין אַרעמאַן, אז ער גענהט אויס פון הונגער, איז ביי זיי נאָר ניט. און א נגיד, אז ער ווערד א קבצן — חאפט זיי אַוועק דער רוח!...

ז.

בקיצור — צווישען אונזערע כתרי'לעווקער נגידים, גבירים, אדירים איז געווען אייגער מיט'ן נאָמען משה־נח. אָבער וואָס ער האָט געהאט איין אייגענע שטוב מיט א הויף, מיט א גאַרטען, איז ער נלאָט געווען א גביר. א סימן: זומער פלעגט ער ארומ־גהען אין די גאטקעס. דאָס היסט, אין די אונטערהויזען. און אויף די אונטערהויזען — א חאלאט. א איד איין אַרעמאַן וועט

נאָר מיר האָבען זיך א ביסעל פאַרעדט, און מיר ווייסען נאָך אַלץ ניט, ווי אַזוי גאָט שיקט צו די רפואה פאַר דער מכה.

ה.

פריהער — וועגען דער מכה. געווים איז דאָס א מכה, אז א יונגערמאַן, ווי מיין ברודער אליהו, געהט־אַרום אָהן א שטאָך אַר־בייט. ער קאָן ניט טהון דאָס, וואָס אונזער חבר פּיני טהוט. פּיני'ן, למשל, שטעהט אָן נעמען א לאָפּעטע ווינטער און רייניגען דעם שניי פון דער סטריט. אליהו זאָגט, אז ער וואָלט אויך גע־נאָנגען רייניגען דעם שניי, נאָר ניט אין סטריט. זאָגט צו איהם פּיני: „וואָס דען האָסט דו געוואָלט? מע זאָל דיר אַריינטראָגען דיין פּאַרציע שניי אין שטוב אַריין?" ברענט דאָס אליהו'ן, וואָס פּיני איז אויפּגעלעגט.

— אָפּנים, ס'איז דיר גוט, וואָס דו זאָגסט ווערטלעך? — טהוט איהם אליהו א זאָג און באַקומט פון איהם איין ענטפער:

— שור איז מיר גוט, אז איך דערמאָן זיך, אז איך בין אין אמעריקע, ניט אין פּאָגראָמענלאַנד.

— א גדולה אויף דיין באָבען! — זאָגט אליהו, און פּאַר האַרצוועהטיג געהט ער אַוועק נאָר אין שוהל אַריין, אין כתריל־עוו־קער בית־המדרש. און דאָ, אין כתריל־עוקער בית־המדרש, קומט די רפואה צו דער מכה. ווי אַזוי? וועט איהר חערען א שענס.

ו.

מיר דאַכט, איך האָב אייך שוין אמאָל דערצעהלט, אז אין דעם זומער, וואָס מיר האָבען זיך אַרומגעשלעפּט איבער'ן לאַנדאָנער וווהייטשעפּעל, איז דערווייל אין דער אַלטער הויים, אין אונזער ליעבען כתריל־עוקע, אויסגעבראָכען א כפול־שמונה'דיגער פּאָגראָם מיט א שרפה א צוגאָב. וואָס מע האָט געקאָנט ראָבעווען, האָט מען גערָאבעווט. וואָס מע האָט געקאָנט צעברעכען, האָט מען

צייט איז נעלט. אזוי געהט דאָ דאָס לשון. נאָר אז איינער האָט יאָהרצייט — וואַרפט ער אַוועק אלע ביזנעס און לויפט אין שוהל אַריין. און פון שוהל לויפט ער אַוועק אין א אידישען רעסטאָראַנט און הייסט זיך נעבען א כשר'ען אָנבייסען, וואָרום ער האָט יאָהרצייט. און וויבאלד ער האָט יאָהרצייט, לעקט אָפּ דער שמש א ביינדעל. און ווער שמועסט א בר־מצוה — דעמאָלט פאלט שוין אַריין דעם שמש נאָר א נראָבס. ביי אונז, אין דער אלטער היים, אז א יונגעל ווערד בר־מצוה, טהוט מען איהם אָן תפילין און ער מוז שוין געהן אלע טאָג דאוונען. דאָ, אין אמעריקע, א בר־מצוה — איז א יום־טוב. מע טהוט אָן דעם בחור'על א טלית'על. מע רופט איהם אויף, ווי א חתן, צו דער תורה. ער קוויטשעט־אוים, ווי א יונג האָהנעבעל, די הפטורה. דערנאָך הויבט ער אויף די הענטלעך און בעלעבעטשעט עפּיס א דרשה, אויסגע'חזר'ט אויף אויסוועניג, און דוקא אויף איינגעלש. חס־וחלילה ניט אויף אידיש. דערנאָך געהט־צו דער ראבינער (דאָ הייסט ער „ראבי", און געהט געגאָלט דאָס נאנצע פּנים, און זעהט־אוים ווי ביי אונז א פּוילישער קסיאָנדז). ער לענט ארויף די בריטע ארבעל אויפ'ן בר־מצוה און בענטשט איהם „יברכך"...

ט.

קורץ, משה־נח האָט א נוטען דושאָב. איין זאָך נאָר, וואָס ער מוז נעבאָך אליין געהן צו די בעלי־בתים קאָלעקטען. דאָס הייסט, איינמאָהנען די „בעבור־שנדרם" מיט די דיוס. דאָס הייסט, דאָס חודש־געלד פון די בעלי־בתים. נו, פאסט דאָס פאר א אידען, וואָס איז ערשט ניט לאַנג נעווען א נגיד, — זאָל נעהן קאָלעקטען? זיין ווייב „רחבה־בירעל" האָט אזש געווויינט פאר מיין מאמען, אויסגענאָסען איהר גאנץ ביטער האַרץ פאר איהר. זי האָט נע־זאָגט: „איהר בענט ביר גלויבען בראבות, אז איטליכם באָל, וואָס בייד באָד דארף געהד באָהדער בעבור־שהדרם, זעהט ער זיך ביט'ד

ניט וואגען באווייזען זיך אין די אונטערהויזען. מסתמא, דארף מען רעכענען, איז ער תקיף, א איד א גביר — וועמען הערט ער?... היינט ווייסט די גאנצע וועלט, אז פון זיין מאמע איז איהם נעבליבען בירושה דריי קלייטען אין מיטען מארק. און א בהמה האָט ער נעהאַט אלע מאל א מעלקערינע. די דריי קלייטען האָבען איהם נענוג ארויסגעטראָגען צום לעבען. נאָך איבער גענוג. פון דעסטוועגען האָט זיין ווייב נחמה־מירעל (מע האָט זי נערופען „דחמה־בירעל", דערפאר וואָס זי האָט א פארלעגטע נאָז) געשלעפט פון דער מעלקערייגער בהמה כמעט די גאנצע הוצאה פון דער שטוב. און בכדי מע זאל איהר ניט געבען קיין עין־הרע, האָט „דחבה־בירעל" ליעב געהאַט זיך קלאָגען, אז איהר „בהבה" האָט זיך אויפגעהערט צו „בעלקען" און זי ניט קיין „בילך"... נאָר כתריעלעווקע נארט מען ניט אפּ. אלע האָבען געוואוסט, אז ס'א ליגען — די בהמה האָט זיך ניט אויפגעהערט צו מעלקען און זי גיט מילך... היינט שטעלט אייך פאָר, אז אזא איד, ווי משה־נח, אנטלויפט קיין אמעריקע, א נאקעטער, א בארוויסער, ווי די מאמע האָט איהם נעהאַט, — זאל מען אויף איהם ניט האָבען קיין רחמנות? נאָר וואָס קאָן טהון משה־נח אין אמעריקע? ער וועט דאָך ניט נעהן ארבייטען אין א שאפּ. זיינע קינדער אויך ניט. האָבען זיך די חברה „אנשי כתריעלעווקע" אויף איהם ארומנעקוקט און האָבען איהם נעמאַכט פאר א שמש אינ'ם כתריעלעווקער בית־המדרש.

ח.

אין אמעריקע א שמש זאלט איהר ניט אוועקמאַכען מיט דער האַנט. אין אמעריקע א שמש לעבט שענער ווי אין כתריעלעווקע א בעל־הבית. פון יאָהרציייטען אליין קאָן מען דאָ נתעשר ווערען. מע האלט דאָ זעהר שטארק פון יאָהרציייטען. א נאנץ יאָהר דאָ־ווענט מען דאָ ניט. מע האָט קיין צייט ניט. „טיים איז מאני" —

XIV

מיר קאָלעקטען

בלי־דך־הבות..." איך האָב מורא, אַ קיינער פון אייך וועט ניט פארשטעהן אזא לשון. עפּים קומט דאָס אויס תרנום. מוז מען אייך איבערזעצען: „איהר מעגט מיר גלויבען בנאמנות, אז איט־ליכם מאָל, וואָס מיין מאן נעהט מאהנען בעבור־שנדרס, זעהט ער זיך מיט'ן מלאך־המות"... אויסנעהערט פון נחמה־טירלען איהר ביטער האַרץ, גיט איהר מיין מאמע א גלייכע עצה, אז איהר משה־נח זאָל נעמען מיין ברודער אליהו פאר א קאָלעקטאָר. איהם וועט דאָס זיין א הילף, און מיין ברודער וועט מאכען א לעבען... פאר־שטעהט זיך, אז משה־נח האָט זיך אָנגענאפט אין דעם פלאן מיט בוידע הענט. מיין ברודער אליהו האָט זיך אפילו צום אָנהויב א ביסעל נעקווייטנקעלט. ס'איז איהם נאָך נעווען א ביסעל פריקרע. איז אונזער חבר פיני איהם נעקומען צו־הילף. ער האָט זיך צע־לאָזט מיט זיין לשון, ווי ער קאָן. ער האָט אוועקגענעבען אליהו'ן א רעכטע פּאַרציע:

— איך פארשטעה ניט, וואָס איז מיט דיר די ברויסקייט? מיט וואָס ביזט דו מעהר מיוחס פון קארנעני, ראָקענפעלער, וואַנ־דערבילד?... און — פאשאָל!

פיני, אז ער וויל, קאָן ער!

*

וויר וואָלט זיך עס, אשטייגער, נעריבט, אז פון אזא קליינעם דזשאָב, ווי זיין א קאָלעקטאָר ביי א שמש פון א שוהל, זאָל זיך אויספיקען מיט דער צייט א סך א גרעסערער דזשאָב? און ניט איין דזשאָב, נאָר צוויי דזשאָבען. איין דזשאָב אלס קאָלעקטאָר פון א פוירניטשור־ביזנעס פאר מיין ברודער אליהו. און דער אנ־דערער דזשאָב אלס קאָלעקטאָר פון א אינשורענס קאָמפּאניע — פאר אונזער חבר פיני. נאָר איך זעה נאָך אייערע פנימ'ער, אז איהר הויבט ניט אָן צו פארשטעהן, וואָס איז אזעלכס „פוירני־טשור" און וואָס איז „אינשורענס". וואָרט מיר צו א ווייל — איך וועל אייך אלסדינג דערקלערען.

XIV

מיר קאָלעקטען

א.

דערפאר איז גוט אין אמעריקע, וואָס אלסדינג טראָגט מען אריין אין שטוב אריין. און אלסדינג גיט מען אייך דאָ אויף אויסצאָהלען. פאר איין טאָלער א וואָך קאָנט איהר אייך אויסמעבלירען אייער שטוב, ווי א גראָף. דאָ זאָגט מען ניט „אויסמעבלירען". דאָ זאָגט מען: „אויספוירנישען". וואָרום מעבלירט הייסט דאָ „פוירניטשור". פון וואַנען שטאַמט דאָס וואָרט „פוירניטשור" — וויים איך ניט. מיין ברודער אליהו דענקט, אז דאָס וואכסען פון צוויי וועדטער: „פאַרניט" — פון פאַרניטן, און „טשער" — א בענקעל, א שטוהל. זאָגט אבער אונזער חבר פיני, אז עס הויבט זיך נאָר ניט אָן. ערשטענס, וואָס עפּים פון פאַרניטן, פאר וואָס ניט פון הינטען? און פאר וואָס עפּים נראָף א שטוהל, פאר וואָס ניט קיין שפּיענעל? און צווייטענס, זאָגט מען דען פאַרניטשער? מע זאָגט דאָך נאָר „פוירניטשער". און דריטענס, מע זאָגט ניט „פוירניטשער", נאָר „פוירניטשיר" — מיט א חירוק. זאָגט איהם אליהו, אז נאָר א משוגענער וועט זאָגען פוירניטשיר, מיט א חירוק. א קלאָרער מענטש וועט אלע

— און אז שיף זאָל זיין דריי מאָל א איר, דעריבער זאָל איך זאָגען א ליגען? דו פֿארגעסט זיך, אליהו, צו אָפּט, אז מיר זענען אין אמעריקע, און אז אמעריקע האָט פיינט בלאָפּ!

— אזוי פיעל מכות זאָל זיך זעצען אונזערע שונאים אויף אזא איין אָרט, וואו איך וויים, און אזוי פיעל גוטע יאָהר זאָלען מיר אלע האָבען, וויפיעל ליגינים עם וועלט אויסגערעדט א טאָג נאָר אין ניו־יאָרק אליין, א חוץ ברוקלין און א חוץ בראָנזוויל און א חוץ די בראָנקס!

אזוי זאָגט מיין שוועגערין ברכה, און זייער שפּאָרען זיך נעמט א סוף.

ג.

וויבאלד, אז מע גיט פּוירניטשור (נערענקט זשע, אז מע דארף זאָגען „פּוירניטשור") אויף אויסצאָהלען צו טאָלער א וואָך, דארף מען דאָך האָבען מענטשען, וואָס זאָלען ארומנעהן פון שטוב צו שטוב איינמאָהנען די טאָלערס. איז דערויף נעשטעלט געוואָרען קאָלעקטאָרס, וואָס נעהען ארום קאָלעקטען די טאָלערס. קאָלעקטאָרס זענען דאָ א סך. יעדער קאָלעקטאָר האָט זיך זיין „ראוט", זיינע הייזער, וואו ער נעהט־ארום קאָלעקטען. זיין ארבייט איז אָנקלאָפּען אין דער טיר. דערנאָך קומט ער אריין און זאָגט: „גוד מאָרנינג!" — דאָס הייסט: א גוט מאָרגען. דערנאָך זאָגט ער: „וועריי נייס דעי" — דאָס הייסט: זעהר א שענער טאָג!... דערנאָך גיט ער אייך ארויס א קוויטאַנציע, נעמט אָפּ דעם טאָלער און זאָגט: „גוד באי". מעהר דארף ער ניט רעדען. און דאָס היטעל אראָפּגעמען איז אויך ניט נויטיג. דאָ איז עס ניט קיין מאָדע. איהר קאָנט אריינגעהן אינ'ס רייכסטען הויז אין א היטעל, און מיט די קאָלאָשען אויף די שטיוועל, און איהר קאָנט אייך בעת מעשה פּיפּקען א סיגארעט, אָדער פּייפען א ניגון, אָדער קיינען אייער טשואינגאָם. קיינער וועט אייך ניט זאָגען קיין קרום וואָרט. ס'איז אמעריקע.

מאָל זאָגען מיט א סגול — „פוירניטשער". אזוי לאַנג האָבען זיי זיך געשפּאַרט און געאַמפּערט, עס האָט שוין כּמעט געהאַלטען ביי פּעטש. א גליק, וואָס ברכה איז דערביי געווען, האָט זי ניט דערלאָזט. ביז ס'איז נעבליבען, מע זאָל א פּרעג טהון ביי איין אמת'ען אמעריקאַנער. דאָס הייסט, טאַקי ביי א אידען, נאָר ביי אזא אידען, וואָס איז ניט קיין גרינער. דאָס הייסט, אזעלכער, וואָס איז שוין דאָ אין לאַנר חאָטש א יאָהר עטליכע און צוואַנציג. לאָזט זיך אויס, אז דאָס וואָרט פוירניטשער לענט זיך ניט אויס ניט מיט א חיריק און ניט מיט א סגול, נאָר מיט א מלופּים. דאָס הייסט, מע דאַרף נאָר זאָגען „פוירניטשור". היינט געהט זייט א חכם!

ב.

קיינער קויפט דאָ ניט א זאַך פּאַר מזומן געלט. סיידען אזא איד, ווי דושייקאָב שיף. ער איז דער רייכסטער מענטש, זאָגט מען, אין אמעריקע. רייכער פון איהם איז שוין ניטאָ. אזוי זאָגט מיין ברודער אליהו. און אונזער חבר פּיני דרינגט, אז ניין. ער זאָגט, אז קאַרנעגי איז א סך רייכער. וואַנדערבילד — אודאי. און ראָקעפעלער — אודאי און אודאי! זאָגט אָבער אליהו: לאַ מיט א ספּאַריק! יענע זענען אפשר רייכער אין ערד, אין אימעריעם. אָבער אין מזומן געלד — בלאָטע! — איז שיף רייכער פון זיי אלע. הויבט שוין פּיני אָן ארויס פון די כלים און עשרייט זיך אויף מיין ברודער אליהו'ן, אז ער ווייסט ניט וואָס ער רעדט. וואָס ראָקעפעלער עשעניקט א יאָהר נדבות נאָר, פּארמאָגט דאָס אפשר ניט שיף אויף זיין מאיאָנטעק. וועהר שוין מיין ברודער אליהו איז כעס און זאָגט אויף פּיני'ן, אז ער איז א שונא־ישראל, איין אַנטיסעמיט, וואָרום אפילו ס'זאָל זיין אמת, אז ראָקעפעלער זאָל זיין רייכער פון שיף'ען, דארף ער אויך זאָגען, אז שיף איז רייכער. וואָרום ראָקעפעלער איז א גוי, און שיף איז א איד. צעלאָזט זיך פּיני און זאָגט:

ה.

פון דעסטוועגען שארט דאס ניט אונזער חבר פיני'ן, ער זאל מאכען א לעבען. אין נאך ווי מאכען א לעבען! אונזער פיני איז אויך א קאלעקטאר. נישט ביי פוירניטשור, נאר ביי „אינשורענס". ביי אונז ווערד דאס אנגערופען „סעקוראנץ", אדער „פארזיכערען זיך פונ'ם טוידט". דא פארזיכערען זיך אלע. יונג און אלט, ווייבער און קינדער, טאטעס און מאמעס, שוועסטער און כרידער, זיידעס און באבעס. און אויך נישט פאר מזומן, נאר אויף אויסצאהלען. פון א ניקעל ביז א טאלער א וואך. וואס די סומע פון די אינשורענס איז גרעסער, דארפט איהר אלץ מעהר צאהלען. פארהאן הייזער אזעלכע, ווי אלע מענטשען, פונ'ם עלטערזיידען ביז'ן אוראיניקעל, זענען אלע פארזיכערט פונ'ם טוידט. און טאמער זענען נאך ניט אלע פארזיכערט, דארף דער קאלעקטאר זעהען דעם ניט־פארזיכערטען צו פארזיכערען. וואס הייסט דאס „פארזיכערען" און ווי אזוי פארזיכערט מען א מענטשען פונ'ם טוידט — ווייס איך ניט אקוראט. איך ווייס נאר, אז מיין ברודער אליהו האט זיך אפגעזאגט פון דעם דזשאב. ער האט בעסער אויסגעקליבען דעם דזשאב פון פוירניטשור. פאר וואס? ווייל ביי פוירניטשור קאלעקטען דארף מען נאר באנוצען, ווי איך האב אייך שוין געזאגט, די ווערטער: „גוד מארנינג" און „גוד באי". און ביי אינשורענס דארף מען רעדען, צורעדען, פאררעדען און איבערשרעדען. דערויף איז מסוגל נאר אונזער חבר פיני. ער קאן איבערשרעדען א וואנט. ער קאן מאכען רעדענדיג א טוידטען.

ו.

ביי אונזער חבר פיני מאכט ניט אויס, ווער איהר זענט און וואס איהר זענט. פון וואס איהר זאלט ניט רעדען — ער מוז אריף אויף זיינעם. זענט איהר א פארזיכערטער — מעיט איהר

ד.

מיין ברודער אליהו איז גאנץ צופריערען פון׳ם רושאב. א סך שענער, ווי שטעהן אין דער „קאלבאסנע" און פארקויפען קיש־קעלער. און פארדיענען פארדיענט ער אויך א סך מעהר. ווי וואסער א וואך. אמאל מאכט ער אכט טאלער א וואך. אמאל צעהן. און אמאל צוועלף. עס וועגדט זיך אין דער „פאגארע", אינ׳ם וועטער הייסט דאס. ביי א גוטען וועטער קאן מען געהן צו־פוס. ביי א שלעכטען וועטער — מוז מען אונטערפאהרען מיט דער קאר. קאסט דאס א ניקעל. נאר אזעלכע ניקעלס געהען ניט אוועק ביי מיין ברודער קיין סך. וואהרום בטבע איז אליהו א מענטש איין איינגעהאלטענער. נארניט דאס, וואס פיני. אונזער פיני האט שוין א סך א ברייטערע האנט. זעלטען וועז ער געהט צו־פוס. ער מוז, זאגט ער, פאהרען, וואהרום ער האט א נידעריגע ראיה. איהם קאן מען גרינג איבערפאהרען. ניט אזוי נאך צו־ליעב זיין קורצזיכטיגקייט, ווי צוליעב דעם, וואס ער איז א פאר־טראכטע בריאה. דער קאפ טראגט איהם. און דערצו קאן ער ניט באגעהן זיך א מינוט אהן דעם, ער זאל ניט אריינקוקען אין א בוך, אדער אין א „פייפער". און אמאל מאכט זיך, אז ער האלט פאמע אין מיטען שרייבען. דאס הייסט, ער געהט־ארום און טראכט און טראכט — ער הערט גארניט, וואס מע רעדט צו איהם. דערנאך חאפט ער א פענסיל אדער א טינט־און־פען און הויבט אן שרייבען, קאן ער אייך באשרייבען אפשר צעהן בויגען פאפיער פון אלע זייטען. וואס ער האט דאהטען אנגעשריבען אין וואס טהוט ער מיט׳ן אנגעשריבענעם — דאס וויסט קיינער ניט. אפילו זיין ווייב טייבעל אויך ניט. אז מיין ברודער אליהו פרעגט איהם, וואס ער האט אנגעשריבען, ענטפערט ער איהם:

— מיר׳ן עלטער וועלען, וועלען מיר וויסען...

מיר זענען שוין א היבש ביסעל עלטער נעווארען, און מיר וויסען נאך אלץ גאר נישט.

— וועה איז מיר! איהר וועט דאָך אָנשיטען אָט די שטוב מיט גאָלד! — אזוי זאָגט צו איהם מיין שוועגערין ברכה, און טייבעל וועדט אזש רויט, קוקענדיג אויף איהר פּיני'ן, ווי ער שלעפּט די קוואָדערס מיט די ניקעלס פון אלע קעשענעס.

— וואָס דען מיינט איהר? — ענטפערט איהר פּיני און לעגט־צונויף די קוואָדערס באזונדער און די ניקעלס באזונדער. — איהר מיינט, אז קארנעגי, וואנדערבילד און ראָקענפעלער זענען נעבוירען נעוואָרען מיט זייערע מיליאָנען?...

ח.

וואו נעם איך איצט א ווייסען בוינען פאפּיער? איך וואָלט מיט א שווארצער קויהל אָנגעוואָרפען אזא מין בילד: א טיש. אויבען־אָן זיצט די מאמע, צונויפגעלענט די הענט. נעבען איהר, פון איין זייט, שטעהט ברכה. א הויכע, א לאנגע, מיט גרויסע פּיס. פון דער אנדערער זייט — טייבעל. א קלייניטשקע, א דאָרינקע, א פערטעל עוף. ביידע ארבייטען זיי. איינע נייהט, די אנדערע שטרייפט. ביי איין עק טיש שטעהט מיין ברודער אליהו, א באוואכסענער מיט א באָרד. האלט א באנטש קארטלער אין איין האנט און א פעקעל פאפּיערענע טאָלערס אין דער צווייטער האנט. דאָס האָט ער אָנגעקאָלעקטעט דורכ'ן טאג. און ביי'ם אנדערען עק טיש שטעהט אייגנעבוינען אונזער חבר פּיני, א געגאָלטער, איין עכטער אמעריקאנער. ער שלעפּט פון ביידע קעשענעס די קוואָדערס מיט די ניקעלס. און כאטש ער האָט א ניהעריגע ראיה, טראָגט ער צו יעדען קוואָדער מיט יעדען ניקעל גלייך צו דער נאָז. אויפ'ן טיש שטעהען שוין צווויי הויכע קופּקעלער. איין קופּקעלע איז פון סאמע קוואָדערס, דאָס אנדערע קופּקעלע איז פון לויטער ניקעלס. און פּיני איז נאָך ניט פארטיג. ער האָט נאָך און נאָך. דאָס קאָן מען ארויסזעהען דורך די הויזענ־

דאָך רעדען פון פּאַרזיכערונג. זענט איהר נאָך ניט פּאַרזיכערט — דאַרפט איהר דאָך אודאי רעדען פון פּאַרזיכערונג. און קוים לאָזט איהר זיך רעדען, וועט איהר זיך שוין פון פּיני׳ס הענט ניט אַרויס־דרעהען. ער וועט אייך שוין פּאַרזיכערען. און אויב ניט אייך — איז אייער ווייב. אייער קינד. אייער זיידען. אייער שוויעגער. אייער קאָזין. אייער שכן (דאָ זאָגט מען ניט „שכן". דאָ זאָגט מען „נעכסטדאָריגער"). דאָס הייסט, איהר פּאַרזיכערט זיך, אז טאָמער שטאַרבט אייער נעכסטדאָריגער פריהער פון אייך, באַקומט איהר פון דער קאָמפּאַניע א שענע פּאָר הונדערט טאָלער. און דער נעכסטדאָריגער פון זיין זייט פּאַרזיכערט זיך אויך. דאָס הייסט, באם חלילה איהר שטאַרבט אוועק פריהער פון איהם, באַקומט ער פון דער קאָמפּאַניע א פּאָר הונדערט טאָלער. צאָהלען צאָהלט איהר ביידע דער קאָמפּאַניע צו קוואַדער א וואָך. איהר זענט ניט מחויב צו געהן אין דער קאָמפּאַניע. די קאָמפּאַניע טרעפט שוין צו אייך. ניט אַליין — דורך איהר קאָלעקטאָר. פּיני קומט צו אייך און קאָלעקטעט־אַיין אייערע קוואַדערס. ער קריגט דערפון פּופצעהן פּראָצענט קאָמישאָן.

ז.

דאָס איז פּאַר׳ן קאָלעקטען. און אויב ער פּאַרזיכערט אייך איבעראַנייס, דאָס הייסט, אויב ער „שרייבט אייך א נייע פּאָליסי" (אזוי געהט דאָ די שפּראַך), באַקומט פּיני דער איידזשענט פּופצעהן מאָל אזוי פיעל. דאָס וועט הייסען, אז טאָמער צאָהלט איהר א קוואַדער פּרעמיע, באַקומט דער איידזשענט פון דער קאָמפּאַניע אין איין קלאַפּ פּופצעהן קוואַדערס! אָנו, רעכענט אוים, זייט מוחל, וויפּיעל דאָס מאַכט?! היינט שטעלט אייך פּאָר, אז טאָמער נעראָטן דאָס אונזער חבר פּיני׳ן צו שרייבען צווייי, אָדער דריי, אָדער מעהר פּאָליסים א טאָג, און אלע צו קוואַדערס! דאָס איז דאָך א גאַנצער מאיאָנטעק!...

ו.

מיינט איהר, אז אונזער חבר פּיני איז צופֿריערען מיט זיין דזשאָב? אויך ניט. ביז מע קעטשט א קאָסטאָמער, זאָגט ער, קומט אָן כקריעת ים־סוף. מע רעדט איבער איהם, זאָגט ער, דריי טעג מיט דריי נעכט. מע גיט איהם צו פֿאַרשטעהן, אזא חאָמולע, דעם שכל פון אינשורענס, קוים גע׳פֿועל׳ט ביי איהם איין „אָפּלי־קיישאָן". לאָזט זיך אוים, אז ער האָט אויפ׳ן צווייטען טאָג חרטה געקראָגן, אַדער דער דאָקטאָר האָט איהם „רעדזשעקטעט", דאָס הייסט, ער האָט אָנגעשריבען אויף איהם המנ׳ס מסירות. דער קאָסטאָמער איז איהם ניט געפֿעלען אין שלייער נאָקעטערהייד... נאָר דאָס גרעסטע פון אלע אומגליקען און די ערגסטע פון אלע צרות ביי אינשורענס־אויידזשענטס איז די „לעפּס". „לעפּס" הייסט, אז א קאָסטאָמער הערט אויף צו צאָהלען. דעמאָלט רעכענט מען אָפּ דעם אויידזשענט פופצעהן מאָל אזוי פיעל, וויפיעל דעם קאָסטאָמער׳ס פֿרעמיע האָט באַטראָפֿען. פּיני זאָגט, אז ווען גיט די „לעפּסעס", וואָלט ער אָנגעשיט אָט די שטוב מיט גאָלד! און אויף זיין שלים־מזל האָבען עטליכע קאָסטאָמערס מיט א מאָל, גלייך ווי מע האָט זיך אויפֿגערעדט, אויפֿגעהערט צו צאָהלען.

— לאָזען זיי ברענען אויפ׳ן פייער, טאָקי די קאָסטאָמערס, מיט די איגשורענס, מיט די אַגענטען, מיט די „לעפּסעס" און מיט די קאָמפּאַניעס! — אזוי זאָגט פּיני. ער וועט שוין בעסער געהן, זאָגט ער, מיט מיין ברודער אליהו אין אייגענע ביזנעס. א פּאָר טאָלער האָבען זיי ביידע מיט גאָט׳ס הילף אָפּגעשפּאָרט. זיי קאָנען שוין טהון ביזנעס.

און ס׳איז געבליבען, אז מיר געהען אין ביזנעס.

קעשענעם, וואָם זענען פול. זענען נעשוואָלען. זיי ווערען אזוש צעשפּאַרט...

ט.

נישטאָ קיין אייבינע זאַך אויף דער וועלט, און א מענטש איז קיינמאָל ניט צופֿריעדען מיט דעם, וואָם ער האָט. עס איז אונז נמאס געווארען דאָס ארומגעהן קאָלעקטען די פֿרעמדע טאָלערס מיט די פֿרעמדע קוואַדערס און ניקעלס. בעסער קליינע בולקעלעך אייגענע, איידער גרויסע קוילעטשען פֿרעמדע. אַנוי זאָגט מיין שוועגערין ברכה. פֿריהער האָט געווארפען איין אום־חן אויפֿן קאָלעקטען מיין ברודער אליהו. עס האָבען זיך איהם צוגענעסען די ביזנעס. און ניט אזוי די ביזנעס, ווי די קאָסטאָמערס. אנדערע קאָסטאָמערס האָבען אויפֿגעהערט צאָהלען. זיי האָבען געזאָגט: „נעמט אייך צו אייער פוירניטשור, מיר דאַרפען עס אויף כּפֿרות"... אנדערע האָבען געהאַט א טענה, למאי די בעט סקריפּעט? למאי דער שפּיגעל באַווייזט צווויי פּנימ'ער? למאי די קאָמאָדע וויל זיך ניט עפענען און ניט פֿארמאַכען? און למאי יעדעס בענקעל וועגט דריי פוד? און אז מע זעצט זיך אוועק, איז ווי אויף צוויעבעם!... און אנדערע וויעדער זענען זיך מיישב און מופּען נאָר ארויס. דאָס הייסט, זיי קלויבען זיך איבער אויף איין אנדער סטריט — און גאָר זוך זיי! נאָר ערגער פון אלע איז אָט וואָס: פֿארהאַן אזעלכע, וואָם האָבען זיך אונטערגענומען צאָהלען וואָך־נעלט. אז זיי האָבען נעקאָנט צאָהלען, האָבען זיי געצאָהלט. איצט קאָנען זיי שוין מעהר ניט צאָהלען. איבער וואָס? דער ברויט־נעבער איז קראַנק געווארען. אָדער עס איז קיין ארבייט נישטאָ. אָדער עס האָט אויסגעבראַכען א סטרייק. עס ווילט זיך ניט אנווערען א קאָסטאָמער. וואָס טהוט מען? לענט־אויס אליהו דערווייל פון זיין פּאַקעט. וואָס זאָלט איהר קלעהרען? ס'איז צרות מיט צרות מיט צרות!...

XV

מיר געהען אין ביזנעס

XV

מיר געהען אין ביזנעס

א.

וואָס אייער האַרץ גלוסט — דאָס געפינט איהר דאָ אין די פּייפּערס, אין די גאַזעטען הייסט דאָס. פון פּויגעלמילך. זוכט איהר אַרבייט — געפינט איהר דאָס אין פּייפּער. זוכט איהר „הענט", דאָס הייסט אַרבייטער, — געפינט איהר זיי אין פּייפּער. זוכט איהר א חתן אָדער א כלה — געפינט איהר עס אין פּייפּער. זוכט איהר א ביזנעס — געפינט איהר עס אין פּייפּער. מיר האָבען געזוכט ביזנעס, דעריבער האָבען מיר געגומען אַריינקוקען אין פּייפּער אַריין טאָג אויף טאָג, און מיר האָבען זיך אָפּגעשטעלט אויף אַזא מין אַדוואַרטייזמענט: „סיגאַרס־סטיישאָנערי־קענדי־סאָדע־וואַסער־סטענד צו פֿאַרקויפֿען. אקענען איבער א סקוהל. אורזאַכע פֿאַמיליען טראָבעל. גאַראַנטירט גוטע ביזנעס. קומט שנעל!"...

אויב איהר זענט נאָך א גריגער, דאָס הייסט, איהר זענט ניט לאַנג אין לאַנד, באַאַרף מען אייך באַרטייטשען וואָס דאָס מיינט: דאָס איז א טישעל, וואָס מע פֿארקויפֿט דערויף סיגאַרעטלעך, שרייבגעצייג און צוקערקעס און סאָדע־וואַסער, אין א בלאַט־צייטונג

ג.

די ביזנעס, וואָס מיר זענען אין זיי געגאַנגען, האָבען נעהאַט א סך מעלות. די ערשטע מעלה איז געווען, וואָס מיין ברודער אליהו איז, אויב איהר געדענקט, נאָך פון דערהיים א מייסטער אויף צו מאַכען (דאָ הייסט עס מאַנופעקטשורען) אַלערליי נע־מראַנקען. דעריבער האָט זיך אונז געלוינט צו מאַנופעקטשורען סאָדעוואַסער און פארקויפען א גרויסע גלאָז פאר א סענט. מיט סיראָפ — צוויי סענט. דעם סיראָפ האָבען מיר אויך אַליין נע־מאַכט. נאָך א מעלה — וואָס מיר האָבען געהאַט די ביליגסטע קענדים (קאַנפעקטען). א פולע זשמעני האָבען מיר געגעבען פאר איין סענט. און אַליין האָבען מיר אויך געקאָנט סמאָצקען קענדים. אז איך זאָג „מיר", מיין איך דאָס מיך און מיין חבר מענדעל און פיני'ן. מיר אַלע דריי האָבען געהאָלפען שטעהן ביי אונזער סטענד און געבען א נאַש, אז קיינער זאָל ניט זעהען. סיידען אז ברכה איז געווען דערבי, האָט מען ניט געקאָנט נאַשען. און ווי אויף צו־להכעיס, איז ברכה נעווען כמעט נאָנצע טאָג ביי'ם סטענד, געהאָלפען טהון ביזנעס. אַלע האָבען מיר געהאָלפען טהון ביזנעס. אפילו טייבעל, און אפילו די מאַמע. א קונה, אז ער איז צוגע־נאַנגען צו אונזער סטענד, האָט ער זיך אַזש דערשראָקען, דער־זעהענדיג אזא משפחה מיט אזוי פיעל ביזנעסלייט. דאָס איז אַבער דוקא געווען זעהר גוט. א קונה האָט ליעב קריבען אהין, וואו ס'איז ענג.

ד.

די בעסטע צייט פאר אונזערע ביזנעס איז זומער, אין די הייסע טעג. זומער איז אין ניו־יאָרק איין אמת'ער ניהנום. דער עולם קוויקט זיך דעם נאַנצען טאָג מיט מאַראָששענע. „אייז־קרים" הייסט עס דאָ. אויפ'ן סענדוויטש פארקויפט זיך עס. דאָס הייסט,

אויך. דאָס טישעל איז אקענען א שקאלע. און פארקויפען פאר־קויפט זיך עס איבער דעם, וואָס א מאן הארף זיך נט'ען מיט א ווייב, אדער איבער איין אנדער סיבה אין דער פאמיליע...

ב.

האָט זיך אפילו מיין ברודער אליהו'ס ווייב ברכה אוועק־גענשטעלט אקענען מיט איהרע טענות: ערשטענס, פון וואנען ווייסט מען, אז דאָס איז אמת? און צווייטענס, צו וואָס זאָלען מיר קריכען מיט א געזונטען קאָפּ אין א קראנקען בעט ארײַן? אז מאן און ווייב ווילען זיך נט'ען — וואָס דארפען מיר זיין אין מיטען?... מיינט איהר, אז נאָר דאָ האָט אונזער ברכה געפונען א טענה? ביי הונדערט אנדערע ביזנעס האָט זי אויסגעזוכט אומעטום איין אנדער חסרון. מיין ברודער אליהו האָט שוין לאנג א מאל געגעבען אויף איהר מיט דער האנט. האָט ער אבער ניט גוט אפגעשניטען פון איהר. זי האָט איהם געגעבען צו ווייסען, אז ער זאָל נאָר ניט זיין ביי זיך אזוי גרוב'דיג. אז ער זאָל ניט מיינען, אז דאָס, וואָס ער האָט אראָפּגעאָפּט דרייַ חלקים פון זיין בארד, גיט איהם דאָס רעכט צו בלאָזען פון זיך... דערויף האָט איהר אליהו געענטפערט, למאי איהר טאָטע יונה דער בעקער האָט אראָפּ־גענומען די גאנצע בארד?... מישט זיך ארײַן אונזער חבר פּיני און זאָגט: „ווייסט איהר וואָס? איך גלויב מיט אייך אין געווען צוויי קעגען איינס, אז אויב איהר וועט געפינען צוויישען די הונ־דערט מיליאָן אמעריקאנער א האלב טוץ מענטשען מיט בערד, זאָלט איהר מיך אָנרופען בלאָפער!" — „ס'א משל! — רופט זיך אָן די מאמע. — דערימאך געהען קאטשקעם באַרוויס... רעדט שוין בעסער פון אנדערע זאכען"...

מיין מאמע האָט פיינט, אז מע רעדט פון בערד. ס'איז נענוג פאר איהר, זאָגט זי, אז זי האָט דערלעבט צו זעהען, אז פּייסי דעם חזנ'ס זוהן האָט געמאכט א מחק פון זיין באַרד, אז אָך און וועה איז צו איהרע שונאים!...

ה.

שפּעטער, העט־העט, אין ווייטען זומער, אז עס קומען־אויף די קאוועגעס (דאָ הייסט עס „וואָטער־מעלאָן"), מאכען מיר נאָך מעהר ביזנעס. מיר צעשנייידען דעם קאוועז אויף א סך שטיקלעך און פּאַרקויפען צו סענט א שטיקעל. אז גאָט העלפּט א גערעטע־נעם קאוועז, מאכט מען פּון איהם גאָלד. און עס בלייבט נאָך איבער א פּאָר שטיקלעך אויפ'ן סטענד. האָבען מיר א גוטע וועטשערע. וואָרום אָנגעשניטענע קאוועגע טאָר מען ניט לאָזען אויף מאָרגען. ס'וועט פּון דעם ווערען דרילים. בעטען מיר גאָט, דאָס הייסט, איך און מיין חבר מענרעל און פּיני, ס'זאָל בלייבען וואָס מעהר שטיקלעך פּונ'ם טאָג...

ו.

דאָס איז אָבער אלץ אזעלכע זאכען, וואָס האָבען אויף זיך א צייט, א סיזען. נעהט אוועק דער זומער — איז אוים שאמפּאַניער, אוים וואָטער־מעלאָן! דערפּאָר איז סינגערעטלעך א סחורה, וואָס וויסט ניט פּון קיין סיזען. סינגערעטלעך גענען א גאנץ קיילעכיגען יאָהר. און מיר מאכען מיט דעם גאנץ גוטע ביזנעס. פּאַרהאַן אלערליי סינגערעטען. פּאַרהאַן צו סענט א שטיק. און פּאַרהאַן צוויי שטיק פּאַר א סענט. סינגערעטען איז אויך אזא ארטיקעל, וואָס מע קאָן אמאָל א נאַש טהון, פּאַררויכערען א סינגערעטעל בסוד, קיינער זאָל ניט זעהען. דאָ זאָגט מען ניט רויכערען. דאָ זאָגט מען „סמוקען". באַדאַרף זיך טרעפען א מעשה — איך האָב איינמאָל אוועקגעשלעפט א סינגערעטעל, און מיר האָבען דאָס פּאַררויכערט. איך און מיין חבר מענרעל. איך א ציה, ער א ציה. און עס וואָלט אָפּגעלאָפּען גלאט. איז דאָך אָבער דאָ א ברכה אויף דער וועלט. האָט זי באַדאַרפט דערשמעקען, אז מיר סמוקען א סינגערעטעל. געהט זי און דערצעהלט

צווייי ביסקוויטלעך און אין מיטען אביסעל אייז־קרים. און דאָס קאָסט א פּעני. פּאַרדיענען מיר דערביי האַלב אויף האַלב. נאָר ניט דאָ שטעקט אונזער פּאַרדיענסט. דער גאַנצער מזל־ברכה ליגט נאָר ערגיץ אַנדערש. אין אזא מין קאַלטען געטראַנק, וואָס מע רופט דאָס „סיידער". דאָס איז א מין זויער־זיסליכער, אָדער זיסליך־זויערער קוואָס מיט א שוים און סע שטשיפּעט ביי דער צונג. די, וואָס האָבען אַמאָל פּאַרזוכט שאַמפּאַניער־וויין, זאָגען, אז ס'האָט א טעם פון אמת'ען שאַמפּאַניער. און חאָטש „סיידער" איז איין אַמעריקאַנער געטראַנק, פון דעסטוועגען וועט מאַנופּעקטשורט איהם? — מיין ברודער אליהו. וואָס קאָן דען אליהו ניט? קוקט ניט דערויף, וואָס פּיני מאַכט איהם אויסצודרעהען. אונזער חבר פּיני האָט שוין עטליכע מאָל פּירגעהאַלטען מיין ברודער אליהו, אז זיין שאַמפּאַניער האָט נאָר איין מעלה — ער איז קאַלט. ווייטער טויג ער אויף כּפּרות. קיין קאַפּ זיסקייט! ענטפּערט איהם מיין ברודער אָפּ מיט א ווייערראַנאַנד: ווי באַלד אז דער שאַמפּאַניער טויג ניט, היינט וואָס זשליאָקעט ער איהם גאַנצע טעג? זאָגט איהם פּיני: „וואָס אהרט דיך, אז איך זשליאָקע? און ווייפּיעל קאָן א מענטש אָנזשליאָקען? איך זאָל זשליאָקען פון גאַנץ פריה ביז אויף דער נאַכט, וויים איך ניט, אויב איך וועל אָנזשליאָקען אויף א ניקעל"... מישט זיך אריין ברכה און זאָגט, אז א ניקעל געהט אויך ניט צו־פוס. שטעלט זיך איין טייבעל פּאר איהר מאָן און זאָגט, אז איהר פּיני איז א גליכער שותף צו די ביזנעס, ווי אליהו, און א שותף מעג זיך, דאַכט זיך, פּאַרנינען אויסצוגעבען אמאָל א ניקעל? א גליק, וואָס די מאַמע איז דערביי. זאָגט זי, מע זאָל זי גילטען, וואָלט זי פּאר איהרע זינד ניט נעווואָלט זיך צוריהרען צו אָט דער אמעריקאַנער משקה, וואָס האָט א פּנים פון סאַראָוועץ און א טעם פון חלשות!... ווערד א געלעכטער, און דערווייל הערט מען אויף צו זאָגען זיך שטעכווערטלעך.

סטענד — אויך מיר א ביזנעס !... פרעגט איהם אליהו : וואָסערע זיעבען עסערס? רעכענט איהם פיני אוים אויף די פינגער : ער און זיין טיבעל איז ניט צוויי. אליהו און זיין ברכה איז ניט פיער. די מאמע איז ניט פינף. און ביידע קטנתים — איז ניט זיעבען. די „קטנתים" — דאָס מיינט ער מיך און מיין חבר מענדעל.

ח.

פארדריסט עס מיין מאמען. זי שטעלט זיך איין פאר מיר און פאר מיין חבר מענדעל. זי זאָגט, אז מיר פארדיענען אונזער שטיקעל ברויט נאנץ כשר. וואָרום פארטאָג, איידער דער סטענד וועלן געעפענט, צעטראָגען מיר שוין דעם מאָרגען־פייפער צו אונזערע קאָסטאָמערס. דערנאָך געהען מיר אין סקוהל (יאָ, מיר געהען שוין אין סקוהל). און אז מיר קומען פון סקוהל, העלפען מיר אטענדען די ביזנעס. אזוי, טאקי מיט דעם לשון, זאָגט די מאמע. זי רעדט שוין אויך העכער האלב אויפ'ן היגען לשון. א „קיך" און א „הוהן" זאָגט זי שוין ניט. זי זאָגט שוין א „טשיקען" און א „קיטשען". נאָר וואָס דען? ביי איהר קומט נאָך אויס פארקעהרט : א „קיך" איז ביי איהר א „טשיקען". און א „הוהן" איז ביי איהר א „קיטשען". „איך געה, זאָגט זי, אין טשיקען אויסזאלצען די קיטשען"... לאכט מען פון איהר. לאכט זי אויך. „א דאנה — זאָגט זי — יאָ ריידעלע טאָ ריידעלע, אבי דאָברע מיינעלע"... אנו, זייט א בריה און זעצט דאָס איבער אויף איינגעלש !...

דאָם אליהו'ן. **האָט** מיר מיין ברודער נענעבען א סיגארעטל — אז איך וועל דאָם נעדענקען! איהם האָט שוין ניט אזוי געאהרט דאָם סיגארעטל, ווי דאָם, וואָם ס'איז געווען שבת. פּייסי דעם חזנ'ס יונגעל זאָל רויכערען אום שבת — באראַרף מען איהם הרג'ענען! פּאר אזא זאך האָט שוין אפילו די מאמע צוגענעבען, אז דער הונט איז ווערטה דעם שטעקען... פון דעמאָלט אָן סמוקען מיר שוין ניט קיין סיגארעטען. איך קאָן שוין נאָר אפילו דעם ריח ניט פּאַרטראָגען...

ז.

אויסער סיגארעטען האָבען מיר אויך אונזער סטענד פּייפּערם צו פּארקויפען. אידישע גאזעטען און זשורנאַלען. קיין גרויסע ביזנעס מאכען מיר ניט מיט זיי. דערפּאר האָט אָבער אונזער חבר פּיני וואָס צו לייענען. ער לאָזט ניט דורך איין פּייפּער. שטעקט ער אריין די נאָז, איז איהם שווער אָפּצורייסען. עס ציהט איהם, זאָגט ער, צו די פּייפּערם, ווי א מאגנעט. ער האָט שטאַרק חשק אַליין עפּים אריינשרייבען אין די פּייפּערם. ער איז שוין נעווען אויף איסט־בראָדוויי, דאָרט וואו די פּייפּערם דרוקען זיך, עטליכע מאָל. וואָס ער האָט דאָרטען געטהאָן — זאָגט ער ניט. איך האָב מורא, אז ער האָט געבראָכט צו טראָגען אהינצוצו א פּאָר פון זיינע לידעלעך. מחמת אז מע ברענגט דעם באָנטש מיט פּייפּערם, חאָפּט זיך צו דעם פּריהער פון אַלעמען אונזער חבר פּיני. ער זוכט און נישטערט אין אַלע ווינקעלעך. די הענט ציטערען איהם אזש. דערנאָך חאָפּט ער זיך אויף און לאָזט זיך לויפען אויף איסט־בראָדוויי. פּרענט איהם מיין ברודער אליהו: וואָס האָט ער צו טהון אויף איסט־בראָדוויי? זאָגט איהם פּיני, אז ער זוכט א ביזנעס. פּרענט איהם אליהו: מיר טהוען דען ניט קיין ביזנעס? ענטפּערט איהם פּיני: אָט דאָם הייסט אויך א ביזנעס? א גאנצע משפּחה פון זיעבען עסערס אויף איין שטיקעל

XVI

העללאָ, לאַנדסמאַן!

XVI

העללאָו, לאַנדסמאַן!

א.

לויפען מיר איינמאָל פֿאַרטאָג, איך און מיין חבר מענדעל, מיט די פרישינקע פייפערס צו אונזערע קאָסטאָמערס. פּלוצים דערפיהל איך א זעץ פון הינטען איז פּלייצע און איך הער עמיצער רופט אויס:

— העללאָו, לאַנדסמאַן!

דרעה איך מיך אום און טהו א קוק — ס'איז מאָטעל! „מאָטעל דער נרויסער". דאָס איז דער מאָטעל, וואָס האָט זיך אַרומגעשלעפּט מיט אונז אמאָל איבער דער וועלט. אין קראָקע מיט לעמבערינ, אין ווין און אין אנטווערפען. אויב איהר געדענקט, האָט ער מיך אויסגעלאַכט שטעלען א גובערנאַטאָר אין זייט אַריין און איז געווען א בויכרעדנער. ער איז אַוועק מיט דער חאַליאַסטרע א סך פריהער פון אונז. אז מיר האָבען זיך נאָך אַרומגעבלאָנקעט איבער'ן לאַנדאָנער וווהייטשעפעל, איז ער שוין געווען דאָ אין אמעריקע אַללרייט. דאָס הייסט, ער האָט שוין געהאַט א דזשאָב אין א קלינינג-סטאָר, און ער האַלט נאָך איצט אויך אָן דעם דזשאָב. פרעג איך איהם: „וואָס איז דאָס פאר א דזשאָב?"

שענער. זאָג איך: „ווי אזוי זשע רופט מען דיך?" זאָגט ער: „מעקס". זאָג איך: „וויבאלד אזוי, דאַרף איך דאָך אויך הייסען מעקס. איך היים דאָך אויך מאָטעל". זאָגט ער: „שור הייסט דו מעקס". און ער געזעגענט זיך אָפּ מיט אונז:

— גוד באי, מעקס! גוד באי, מויק!

און מיר רעדען־אָפּ, אז נעכסטען זונטאָג זעהען מיר זיך אין מואווינג־פּיקטשורס. מיר געבען זיך איינס דאָס אַנדערע די אַדרייסים און מיר צענעהען זיך איטליכער אין זיין וועג אַריין.

ג.

זונטאָג נאָך דינער געהען מיר, איך און מיין חבר מייק, וואָס האָט ניט לאַנג געהייסען מענדעל, אין מואווינג־פּיקטשורס זעהען דעם גרויסען מואווינג־סטאַר טשארלי טשאַפּלין. מיין ברודער אליהו און אונזער חבר פּיני געהען אויך מיט אונז. דעם גאַנצען וועג רעדען זיי וועגען טשארלי טשאַפּלין. וואָס פּאַר א גרויסער מענטש ער איז, וויפּיעל ער קריגט באַצאָהלט, און אז ער איז א איד. נאָר אזוי ווי די צוויי קאָנען זיך קיינמאָל ניט אויסגלייכען מיט די מיינונגען, וואָס איינער זאָגט, דרינגט דער אַנדערער קאָפּויר, פּרעגט מיין ברודער אליהו: מיט וואָס איז טשארלי טשאַפּלין אזוי גרויס? ענטפערט איהם פּיני, אז טויזענד טאָלער א וואָך צאָהלט מען ניט נלאָט אזוי אבי וועמען... פּרעגט איהם אליהו: פון וואַנען וווייסט ער? ער האָט געצאָהלט זיין נעלט? זאָגט איהם פּיני, אז ער האָט געלייענט אין די פּייפּערס. און פון וואַנען וווייסט מען, אז טשארלי טשאַפּלין איז א איד? זאָגט איהם פּיני, אז סע שטעהט אזוי אין די פּייפּערס. פּרעגט איהם וויעדער אליהו: פון וואַנען וווייסען דאָס די פּייפּערס? זיי זענען געווען אויף זיין ברית? זאָגט איהם פּיני: די פּייפּערס וווייסען אלץ. למאי פון וואַנען וווייסט מען, אז טשארלי טשאַפּלין איז א שטומער פון גע־בוירען? און אז ער קאָן ניט שרייבען, ניט לייענען? און אז זיין

דערקלערט ער מיר, געהענדיג, אז דאָס איז א מין קלינינג־פעקטאָרי, וואו מען רייניגט מלבושים. דהיינו, ווי אזוי? מע נעמט אריין, זאָגט ער, א פּאָר צעקנייטשטע תחתונים אין אזא מאשין צווישען צוויי פּרעספליגלען. דורך א באזונדער אויוועלע ווערען די פּרעס־פליגלען גוט אָנגעוואַרעמט. א מענטש טהוט א דרעה — אויסגע־פּרעסט א פּאָר הויזען!

ב.

— און וואָס איז אייער דושאָב? — פרעגט מאָטעל דער גרויסער ביי מיר און מיין חבר מענדעל.

— מיר דעליווערען, זאָג איך, ניום־פּייפּערס. מיר צעטראָגען, זאָג איך, צייטונגען צו אונזערע קאָסטאָמערס, איידער מיר געהען אין סקוהל. און אז מיר קומען, זאָג איך, פון סקוהל, העלפען מיר אטענדען די ביזנעס. מיר האלטען, זאָג איך, א סטענד אויפ'ן קאָרנער, און מיר מאכען א לעבען...

— אהא! — זאָגט מאָטעל דער גרויסער. — דו רעדסט שוין נישקשה'דיג אייניגעלש. וויפיעל מאכט איהר, זאָגט ער, א וואָך, אזעלכע צוויי ביזנעסלייט, ווי איהר?

— אין דורכשניט, ערום און ערום, — זאָג איך — קאָנען כיר אויסשלאָגען א טאָלער א וואָך. און אמאָל א טאָלער און א קוואָדער...

— און דאָס אָלץ? — רופט זיך אָן מאָטעל דער גרויסער מיט גדלות. — איך פאָרדיען אליין דריי טאָלער א וואָך... וואָס איז די ניים פון דעם דאָזיגען דושענטעלמאן? — מאכט מאָטעל און ווייזט אָן אויף מיין חבר. זאָג איך, אז ער הייסט מענדעל. צעלאכט זיך מאָטעל און זאָגט, אז מענדעל איז פע! וואָס פאָר א נאָמען מענדעל? „ווי אזוי זשע דען, פרעג איך איהם, זאָל ער הייסען?"... פאָרטראכט זיך מאָטעל אויף א ווייל און זאָגט, אז ער וואָלט באָדאָרפט בעסער הייסען מייק, ניט מענדעל. מייק איז

— אידיאָט!

מיר אַלע דרעהען־אויס די פּנימ'ער צו דער טיר און מיר זעהען קיינעם ניט. מיר באטראכטען זיך איינס דאָס אנדערע פּאַרוואונדערט. טהוט זיך אַ וואָרף צו דער טיר פּריהער אליהו, און נאָך איהם פּיני — ניטאָ קיינער ביי דער טיר. זיי קוקען אויף דער סטעלי, זיי באַזוכען אַלע ווינקעלעך — ניטאָ קיין נפש. ווער קאָן דאָס זיין? דער חברה־מאן מאָטעל, וואָס הייסט שוין מעקס, נעמט אונז, מיך און מיין חבר מענדעל אָדער מיק, פּאַר די הענט, און אַלע דריי קלעטערען מיר ארויף אפּסטערז. דאָרטען זאָגט ער אונז אויס דעם סוד, אז דאָס האָט ער, מעקס, דורכ'ן בויך ארויסגערעדט דאָס וואָרט „אידיאָט". און ער חזר'ט דאָס איבער נעהענדיג נאָך א מאָל. און עס פאַלט אָן אויף אונז ביידען אַזא געלעכטער, אז קוים וואָס מיר קאָנען דערנאָך איינזיצען און זעהען די קונצען פון משוגלי טשאַפּלין.

ה.

זינט איהר לעבט האָט איהר נאָך אַזא פּאַרשלעפּטע קרענק ניט געזעהען, ווי מאָטעל דער גרויסער, אָדער מעקס. דאָכט זיך, מע באַדאַרף ניט האָבען קיין גרעסערען קונצענמאַכער, ווי טשאַרלי טשאַפּלין. מאכט איהם נאָך מעקס מיט אַלע פּישטשעווקעס. ארויסגעהענדיג פון טהעאטער, איז זיך מיישב מעקס און קלעפּט זיך אָן א פּאָר קורצע שווארצע וואָנסלעך, ווי ביי טשאַרלי טשאַפּלין. דאָס קאַפּעלישעל האָט ער אָנגערוקט, ווי טשאַרלי טשאַפּלין. די פּיס אויסגעדרעהט, ווי טשאַרלי טשאַפּלין. און דאָס נענגעלע מיט'ן דרעהען פּונ'ם הינטען, מיט'ן מאכען פּונ'ם שטעקעלע — צוויי טראַפּען וואסער טשאַרלי טשאַפּלין! מיין חבר מענדעל, אָדער מיק, האָט זיך ניט געקאָנט איינהאַלטען. ער האָט איהם ארומ־געחאַפּט קושען. און אַלע מענטשען, וואָס זענען געשטאַנען ביי'ם טהעאטער אין דרויסען, האָבען אונז נאָכגעטייט מיט די פּינגער:

טאטע איז געווען א שיכור? און אז אליין איז ער נעווען א קלאון אין א צירק? הערט איהם אויס אליהו און זאגט מיט א קאלטען לונג־און־לעבער: „און אפשר איז די גאנצע מעשה א ליגען?"... ווערד פּיני אנגעצונדען און זאגט אויף מיין ברודער, אז ער איז א איד א נודניק... און איך האלט מיט פּיני'ן. חאטש אליהו קעהר מיר אן א לייבליכער ברודער, נאר א נודניק איז ער. וואס אמת איז אמת...

ד.

מיר זענען נאר־וואס צוגעגאנגען צו דער קאסע קויפען טיקעטס, דערהערען מיר א קול:

— האו דו יו דו, מעקס? האו אר יו, מייק?

דאס איז געווען מאטעל דער גרויסער, וואס זיין נאמען איז שוין ניט מאטעל, נאר מעקס.

— קויפט ניט קיין טיקעטס, — זאגט אונז מעקס — איך טריט אייך היינט מיט טיקעטס... דאס הייסט, ער נעמט אונז אויף זיינע הוצאות. און ער ציהט ארויס פון קעשענע א האלבען טאלער און טהוט איהם א וואַרף דעם מיידעל, וואס זיצט ביי'ם פענסטערל, און הייסט זיך געבען דריי טיקעטס אפּסטערז, דאס הייסט, פון אויבען, אויף דער גאלעריע.

— ווער איז דער שלים־מזל? — פרעגט אליהו ביי אונז. דערצעהלען מיר איהם, ווער דאס איז. באטראכט איהם אליהו פון אויבען ביז ארא און פרעגט איהם, פאר וואס גיט ער איהם ניט אפּ קיין שלום־עליכם?

— צי דו ביזט שוין געווארען אזוי גרויס אין אמעריקע, אז עם שטעהט דיר שוין ניט אן צו וועדען א אידיש וואַרט?...

ענטפערט איהם ניט מאטעל דער גרויסער, דאס הייסט מעקס, קיין וואַרט אפילו. נאר עס דערהערט זיך א קוויטש פון דער דרויסען־טיר, ווי עמיצער וואלט ארויינגערעדט פון דער סטריט:

גנוגענט נאָר דערמיט, וואָס ער האָט אונז ביידען גוט אויסגע־שאָלטען, מיך און מיין חבר מייק. און נאָכדעם האָט ער געזומען אונז זאָגען מוסר. ער האָט אונז אָנגעוויזען אויף מאָטאָל דעם גרויסען, דאָס הייסט — אויף מעקסען.

— נעמט אייך אַראָפּ א מוסר, — האָט אונז אליהו געזייפט די פּנימ'ער, — לערענט זיך פון אייערס א חבר... א בחור'ל גלייך מיט אייך, פּאָר וואָס לאָכט ער ניט אַזוי, ווי איהר?...

— אי־די־אָט! — האָט זיך דערהערט וויעדער א מאָל הינ־טער אליהו'ס פּלייצעס. אליהו האָט זיך אויסגעדרעהט צוריק. אויף איהם קוקענדיג, האָט זיך אויסגעדרעהט אונזער חבר פּיני. און מיר אָלע נאָך איהם. און מעקס האָט זיך אויך געגעבען א דרעה־אויס צוריק. איך און מייק זענען שיער ניט צעזעצט גע־ווָארען פּאָר געלעכטער.

ח.

„אין אמעריקע רעדען די שטייגער"... אַזוי האָט זיך אויס־געדריקט אונזער חבר פּיני. ער וואָלט נאָר א בעלן געווען וויסען, וועמען רופט מען דאָס „אידיאָט"? רופט זיך אָן מיין ברודער אליהו:

— ווער עס פרעגט, דער איז עס...

ווי דערשטוינט איז ער אָבער געוואָרען, אז פון אונטער דער ערד האָט זיך פּלוצים דערהערט א פּאַרטומפּט קול:

— איהר האָט א טעות, רב אליהו! ביקאָז דאָס זענט איהר אַליין טאַקי דער אי־די־אָט! — — —

„אן געהט דער צווייטער טשארלי טשאפלין"... איהר קאָנט זיך פאָרשטעלען, אז אפילו אזא ערנסטער מאן, ווי מיין ברודער אליהו, האָט זיך געהאלטען ביי די זייטען לאכעדיג. מיין ברודער אליהו האָט אבער ניט לאנג געלאכט. אין איין מינוט איז איהם פאר־שטעהרט געוואָרען דאָס געלעכטער. וואָס איז די מעשה? די מעשה איז, וואָס פלוצים האָט זיך דערהערט א קול, ווי פון אונטער דער ערד ארויס, עפּים ווי פון א קעלער:

— אי־די־יאָט!

ו.

און אלע האָבען זיך אָנגעבויגען, אריינגעקוקט אין קעלער אריין, וועלכען מיר זענען פאָרבייגענאנגען. אלע האָבען מיר זיך אויך־גענהערט. מעקס האָט זיך אויך אייגענהערט גלייך מיט אלעמען, גלייך ווי ער וויסט ניט פון וואָס צו זאָגען... און פלוצים האָט זיך דערהערט א קול, שוין ניט פון הינטען, נאָר פון אויבען, עפּים ווי פונ׳ם דאך אראָפּ:

— אי־די־יאָט!!...

פריהער אליהו און דערנאָך אלע האָבען פאָררישען די קעפּ ארויף, אויפ׳ן דאך. מעקס האָט אויך געקוקט ארויף. און דאָס האָט געהאָט דעם זיעבעטען חן. איך און מיין חבר מיק, וואָס האָבען געוואוסט, פון וואָנען די קולות געהען, האָבען זיך ניט געקאָנט איינהאלטען און האָבען מיט א מאל אויסגעשאָסען א געלעכטער.

ז.

דאָס האָט שוין מיין ברודער אליהו פארדראָסען. וועז דאָס זאל ניט זיין אין ניו־יאָרק אויף דער סטריט, וואלט מיר שוין אריינגעפלויגען א פיינע פאָר פעטש אין ביידע באסען. מיינע אויהערען וואלטען זיך אויך ניט גענארט. נאָר אזוי ווי דאָס איז געווען אין מיטען ניו־יאָרק אויף דער סטריט, האָט זיך אליהו בע־

XVII

מיך געהען פאַרגעסערען די ביזנעס

XVII

מיר געהען פֿאַרגרעסערן די ביזנעס

א.

אין אַמעריקע האָט מען פֿיינט שטעהן אויף אײַן אָרט. אין אַמעריקע געהט מען פֿאָרווערטס. דאָס הייסט, מע וואַכסט, מע ווערד וואָס אַ טאָג גרעסער... די ביזנעס, וואָס מיר האָבען געמאַכט אויף אונזער סטענד, האָבען ניט געטראָגען אויף אויסצוהאַלטען אַ משפּחה פֿון, קיין עין-הרע, זיעבען פֿארשוין. האָבען מיר געמוסען זוכען אַ גרעסערע ביזנעס. שוין ניט קיין סטענד, קיין טישעל הייסט דאָס. נאָר טאָקי אַ נאַנצע סטאָר. אַ קלייט הייסט דאָס. אין אַמעריקע באַדאַרף מען לאַנג ניט זוכען. מע דאַרף נאָר נאַכקוקען, ווי איך האָב אייך שוין דערצעהלט, אין די פּייפּערס. דאָרט געפינט איהר וואָס אייער הארץ גלוסט. טאָקי פון פּויגעלמילך. דער חסרון איז, וואָס פֿאַר איין איינגעפּירטע ביזנעס הייסט מען זיך גוט באַצאָהלען. אַ נאָמען קאָסט געלט. פֿאַר דער פירמע באַדאַרף מען אמאָל מעהר באַצאָהלען, ווי פֿאַר דער סחורה. אַ סימן האָט איהר, אז אפילו אונזער סטענד, וואָס האָט אונז אַריינגעבראַכט קוים צעהן טאָלער אַ וואָך, האָבען מיר אויך פֿאַרקויפט פֿאַר גוט געלט — נאָר צוליעב דער פירמע. אַ

אז ס׳האָט די ווערטה א מיליאָן. עס איז אמעריקע. א פרייע מדינה.

ג.

שטאַרק אויסגעפּוקט און צעאַרווערטייזט איבער גאַנץ „דאון־טאון" מיין ברודער אליהו׳ס פּסח׳יגען וויין, האָט אונזער חבר פּיני אוועקגערופען מיין ברודער אויף א זייט און האָט איהם אזוי געזאָגט:

— הער זשע אוים, אליהו. איך האָב דיר אַדווערטייזט דיין פּסח׳יגען וויין, וואָס מע דאַרף ניט בעסער. זעה־זשע, איך זאָל ניט האָבען דורך דיר קיין בזיונות. וואַרום דו קאַנסט אַנמאַנו־פֿעקטשורען אזא וויין, ער זאָל זיין אזוי געשמאַק, ווי דיין געטראַנק אין דער אלטער היים... זאָלסט דו געדענקען, אז דאָס איז אמעריקע, און דאָ טרינקט מען וויין, ניט קיין קוואַס...

דאָ האָט זיך מיין ברודער אליהו געפּונען באַלעדיגט און האָט נישט געוואָלט ענטפערען פּיני׳ן קיין וואַרט אפילו. פּאַר איהם האָט שוין אָפּגענעטפערט ברכה. מיין שוועגערין האָט אָפּגעצוואָגען אונזער חבר פּיני מיט א הייסען אָקראָפּ. זי האָט זיך אָנגערופען און האָט אזוי געזאָגט:

— עמיצער, א פרעמדער, זאָל שטעהן ביי דער זייט און הערען אזעלכע ווערטער, וואָלט ער זיכער געקאָנט מיינען, אז אין אמעריקע זענען לויטער מיוחסים און סטעקראַטען, וואָס טרינקען ניט קיין אַנדער משקה, א חוץ וויין, און באַדען זיך אין האָניג און אין שמאַלץ און אין אלדאָם גוטם... לאָם איך האָבען די גליקליכע יאָהר, וויפיעל קווארט סאַראָווען און ראַסעל פון אוגערקעס עס ווערד דאָ אויסגעטרונקען א טאָג!... איך האָב אליין געזעהען מיט מיינע אויגען אין אַלריטניטשקע פון גרענד סטריט האָט באַשטעלט אין עמער עפּעלקוואַס מיט א מאה וויערע עפּעלעך, קיסליצעס... און די ברכות זאָל איך האָבען, וואָס די קיסליצעס

גרינהאָרן האָט דאָס ביי אונז אָפּגעקויפט. ער האָט זיך אפילו ניט שטאַרק נאָכגעפרעגט ביי אונז, וויפיעל מיר מאַכען. איהם איז געווען גענוג צו זעהען, אז זיעבען נפשות דרעהען זיך ארום איין סטענר און מאַכען א לעבען. מסתמא איז דאָס א „ביזנעס"...

ב.

דעם סטענר האָבען מיר פֿארקויפט מיט דער נאַנצער סחורה, מיט די בעסקעטס, מיט די כלים און אפילו מיט דער שאָו־קייס. נאָר דעם סוד, ווי אזוי מע מאַנופּעקטשורט סאָדע־וואַסער, אַלערליי סיראָפּען, און, איבערהויפּט, ווי אזוי מע מאַכט דעם געטראַנק, וואָס מע רופט איהם „סיידער" — דאָס האָט מיין ברודער אליהו נישט געוואָלט אויסזאָגען פאַר קיין געלט ניט. ער האָט געזאָגט, אז איטלעכער מאַנופּעקטשורט דאָס, ווי ער פֿארשטעהט. למאי ער מאַנופּעקטשורט וויין אויף פּסח? מיין ברודער אליהו'ס פּסח'יגער וויין האָט א שם אין אמעריקע. קוקט נישט דערויף, וואָס ער מאַנופּעקטשורט איהם ערשט דאָס ערשטע יאָהר. אַלע אונזערע באַקאַנטע, וואָס דאָוונען מיט אונז שבת אין אונזער כתריעלעווקער שוהל, האָבען אונז צוגעזאָגט, אז וויין אויף פּסח וועלען זיי ניט נעמען אין ערגיץ, נאָר ביי אונז. אונזער חבר פּיני האָט ארויסגעלאָזט א קלאַנג און צעפּויקט איבער ניו־יאָרק, אז מיין ברודער אליהו מאַנופּעקטשורט פּסח'יגען וויין — מע איהם טרינקען דער פֿרעזידענט. אויף צו פּויקען איז אונזער פּיני א מזיק. דאָ ווערד דאָס אָנגערופען: „אַדוואַרטייזען". פּיני זאָגט, אז דערויף, דאָס הייסט אויף אַדוואַרטייזמענטס, שטעהט אמעריקע. איטלעכער סוחר מע לויבען זיין סחורה. יעדער אַרבייטער מע אַדוואַרטייזען זיין מלאכה. די גאַנצע וועלט מע וויסען, אז מיין געטראַנק איז זויער־עסיג. נאָר איך מע מיר אַדוואַרטייזען, אז ס'איז זיסער פון צוקער. איהר מעגט זיין איבערצייגט, אז מיין ארבייט איז ניט ווערטה קיין פּעני. נאָר איך קאָן עס מיר שאַצען,

חסרון. מיין מאַמע האָט געזאָגט, אז ס׳איז איהר צו-וויט פון דער שוהל. דאָס הייסט, ס׳איז אויף יענער גאַס אויך פֿאַרהאַן א שוהל. איז דאָס אָבער א פֿרעמדע שוהל. ניט אונזער כתריעלעווקער שוהל. פֿרענט ביי איהר אליהו, אויב אין דער שוהל איז דער אייגענער אידישער גאָט, וואָס אין יענער שוהל? ענטפֿערט איהם די מאַמע, אז דער גאָט איז דער אייגענער, נאָר די אידן זענען אַנדערע. זי איז צוגעוואוינט צו די כתריעלעווקער אידן. מיט כתריעלעווקער אידן, זאָגט זי, דאַוונט זיך נאָר אַנדערש. זי קאָן זיך ניט פֿאָרשטעלן, ווי אזוי וועט זי הערען אַיין אַנדער בעל־תפֿלה, ניט אונזער הערש־בער דעם חזן?

ה.

דאָס איז דער מאַמע׳ס טענות. מיין שוועגערין ברכה האָט אויף די ביזנעס אַיין אַנדער חסרון: וואָס וועלען מיר טהון, זאָגט זי, מיט אזוי פיעל רומס? צו וואָס דאַרפען מיר פינף רומס? האָט אונז אונזער שכנה פֿעסי די גראָבע געגעבען אַיין עצה: מיר זאָלען די איבעריגע רומס פֿאַרדינגען. אָפּגעבען צו א פֿאָר קוואַר־טיראַנטען מיט קעסט. דאָ ווערד דאָס אָנגערופען: „אַריינגעמען באָרדערס". א „באָרדער" הייסט א שכן, א קוואַרטיראַנט. זאָגט ברכה: „נאָך דאָס פעהלט אונז. האָבען צו טהון מיט קעסט־קינדער". און טייבעל זאָגט איהר נאָך איטליכס וואַרט, ווי א פֿאָפֿונאי: „נאָך דאָס פעהלט אונז. האָבען צו טהון מיט קעסט־קינדער"... זאָגט פֿיני צו זיין ווייבעל: „טאַמער וואָלסט בּי אַמאָל געזאָגט דיין אייגען וואָרט, ניט איבערקייען ברכה׳ס וועראַטער?"... טרעט־ארוים ברכה און קיהלט אָפּ אונזער פֿיני׳ן: „איטליכער איז א מבין אויף יענעם, ניט אויף זיך"... און טייבעל חזר׳ט איבער: „איטליכער איז א מבין אויף יענעם, ניט אויף זיך"... רופט זיך אָן פֿיני צו זיין ווייב: „וואָס וואָלסט דו געטהאָן, וועז דו זאָלסט זיין אליין?" ענטפֿערט איהם ברכה: „וואָלט איך — זאָלט איך,

זענען בעסער און געשמאקער פון די היגע אַרענדשעם מיט די גרייפּ־פרוטם, וואָס מע ווייסט אפילו ניט, ווי אזוי מע שניידט דאָס און מיט וואָס מע עסט דאָס...

איך געב ניט איבער ביז'ן סוף אלסדינג, וואָס ברכה האָט דאָ אַרויסגעזאָגט. וואָרום ברכה, אז זי הויבט אָן צו רעדען, וועט זי אזוי גיך ניט אנשוויגען ווערען. פּיני ווייסט עס גלייך מיט מיר. רוקט ער אָן דאָס היטעל און נעמט דעם וועג. דאָס איז די בעסטע עצה. איך טהו אויך אזוי.

ד.

„קענדי־סיגאר־סטיישאנערי־סטאָר מיט פינף רומס. גרויסער באַרגיין. גוטע ביזנעס. בעסטע נאַכבאַרשאַפט. אורזאַכע סינגעל. שנעל איבערגעבען". וואָס זאָגט איהר אויף דער עברי? איך, ס'איז ביי אייך תרגום־לשון? מע מוז אייך פאַרטייטשען איטליכס וואָרט באַזונדער. אַניט, וועט איהר ניט פאַרשטעהן.

דער פּשט איז אזוי: „עס גיט זיך איבער א קלייט, וואו מע פאַרקויפט קאַנפעקטען, סיגאַרעטען, שרייבגעצייג, גאזעטען און נאָך אזעלכע זאכען. א גרויסע מציאה. מאַכט נוטע געשעפטען. די בעסטע שכנים. און מחמת דער בעל־הבית איז ניט קיין באַ־ווייבטער, דעריבער גיט ער איבער דאָס געשעפט וואָס גיכער"...

דאָס האָבען מיר אַרויסגעלייענט פונ'ם פייפער, און מיר האָבען אלע דערפיהלט, אז דאָס איז פאַר אונז די ריכטיגע ביזנעס. גלייך ווי נעמאסטען. און מיר האָבען אַננעהויבען גענהן אַנקוקען די ביזנעס. פריהער זענען געגאַנגען די מאַנסבילען. דאָס הייסט, מיין ברודער אליהו, אונזער חבר פּיני און מיר אינצווייען, דאָס הייסט, איך און מיין חבר מענדעל, וואָס מע רופט איהם שוין מיק. אונז זענען די ביזנעס געפעלען. דערנאָך זענען נעגאַנגען די ווייבער: די מאַמע, מיין שוועגערין ברכה און פּיני'ס ווייב טייבעל. איז זיי ניט געפעלען. איטליכע פון זיי האָט געפונען איין אנדער

אידינע, זאָגט ער, קאָן האָבען אזאָ מויל, ווי אונזער ברכה, איז ניט כדאי צו חתונה האָבען. שוין גלייבער, זאָגט ער, בלייבען ביז'ן טוידט א סינגעלמאן. דאָס הייסט, א בחור.

ז.

דאָס איז אָבער נאָר געזאָגט. דער ביזנעסמאן איז אויס-געגאנגען פֿאַרקויפען די ביזנעס, פֿונקט אזוי ווי מיר האָבען גע־חלש'ט נאָך די ביזנעס. ובפרט, אז אונזער סטענד האָבען מיר שוין כמעט פֿאַרקויפט. איך זאָג „כמעט", ווייל דער גרינהאָרן, וואָס איז געגאנגען איבערנעמען אונזער סטענד, האָט אונז מיט גוואַלד אריינגעשטופּט צעהן טאָלער אין אויפגאָב. דאָ הייסט עס א „דעפּאזיט". מיר האָבען שוין חרטה געהאַט, וואָס מיר האָבען ביי איהם געזומען דעם דעפּאזיט. וואָרום דער גרינהאָרן איז געהאַנגען איבער אונז דעם גאַנצען טאָג, ער האָט שוין גאָרניט געוואָלט אָפּטרעטען פון אונזער סטענד. א איד א נודניק, א סך א גרעסערער נודניק פון מיין ברודער אליהו. מיין ברודער איז גאָלד אקעגען איהם. ער האָט זיך אונז אזוי אויסגעזעסען אין די ביינער, אז מיר האָבען איהם געוואָרפען אין פּנים אריין זיין דעפּא־זיט. האָט ער אָבער ניט געוואָלט איהם נעמען צוריק. ער האָט זיך פֿאַרליעבט אין אונזער סטענד. ער איז געווען זיכער, אז מיר ווערען גליקליך. „א גרינהאָרן בלייבט א גרינהאָרן!"... אזוי זאָגט אונזער חבר פּיני.

ח.

וואָס הייסט א „גרינהאָרן"? — פֿרעגט מיך עפּעס גרינגערס! מיין חבר מייק ווייסט אויך ניט וואָס דאָס איז. מיר הערען, אז מע זאָגט „גרינהאָרן" — זאָגען מיר אויך. איך בין א בעלן געווען אויף א טשיקאַוועסט אָפּמאַהלען דעם אידען, וואָס האָט אָפּגעהאַנ־

לעקאך — איז מקח"... און טייבעל זאגט איהר נאך: „וואלט איך — זאלט איך, לעקאך — איז מקח"... טהוט פיני א שפיי־אויס „טפו!" — און געהט אוועק.

ו.

מיינט איהר, אז נאר מיר אליין זענען געגאנגען אנקוקען די ביזנעס? עס האבען זיך מטריה נעווען אויך אונזערע מחותנים, אונזערע פרייגד און באקאנטע. קודם כל איז נעגאנגען אונזער מחותן, יונה דער בעקער. דערנאך — זיין ווייב, אונזער מחותנת־טע, ריווועלע די בעקערין. ביידע מיט א מאל קאנען זיי ניט איבערלאזען די קנישעס אויף הפקר. מוזען זיי אלע מאל געהן איינצינווייז. דערנאך איז געגאנגען משה דער איינבינדער. און נאך איהם — פעסי די גראבע... נאר שא! דא מוז איך מיך אליין אונטערברעכען און זאגען אויפ'ן היגען לשון: „עקסקיוז מי, איך האב געמאכט א מיסטייק". אויף אונזער מענטשליך לשון וועט דאס הייסען: „האט קיין פאראיבעל ניט, איך האב געהאט א טעות". פריהער איז געגאנגען אונזער שכנה פעסי די גראבע, דערנאך ערשט איז געגאנגען איהר מאן, משה דער איינבינדער. און נאך זיי זענען געגאנגען גלאט א פאר באקאנטע גוטע פרייגד, וואס דאוונען מיט אונז אין איין שוהל, דאס הייסט, א פאר כתרי־לעווקער אידען, וואס פארשטעהען אין די ביזנעס. האט זיי דער ביזנעסאן ניט שען אויפגענומען. דאס הייסט, ער האט זיי פשוט דורכגעטריבען. ער האט זיי געזאגט, אז ער האט זיך קיינמאל ניט פארגעשטעלט אזא גרויסע משפחה! האט דאס מיין מאמע פאר־דראסען. איז זי אוועק צו איהם מיט מיין שוועגערין ברכה. האט איהם ברכה אפגעשפיעלט א ווייואט, אז ער וועט זי האבען צו געדענקען! דער סוף איז געווען, אז דער ביזנעסמאן האט גע־שווארען ביי גאט, אז ער גיט אויף די ביזנעס נאר צוליעב דעם, וואס ער געהט חתונה האבען. איצט האט ער שוין חרטה. אז א

XVIII

מיר מופען

דעלט ביי אונז דעם סטענד, מיט א וויס קרײדעל אויף די שטיינערנ פונ׳ם טראָטואר. נאָר אויפ׳ן שטערן האָב איך איהם צוגעזעצט א לאַנגען האָרן מיט גרינע קרייד. האָט איהר באַדאַרפט הערן די געלעכטערען, וואָס זענען געווען. אלע האָבען דערקענט אונזער גרינהאָרן און אלע האָבען געלאַכט. א חוץ מיין ברודער אליהו. ער האָט ניט געלאַכט. דאָס הייסט, שלאָגען האָט ער מיך ניט געשלאָגען. נאָר ער האָט מיך געצוואונגען, איך זאָל מיט א נאַסער שמאַטע אָפּווישען דעם גרינהאָרן. אניט, וועלען מיר דאַרפען צאָהלען שטראָף. פאַר יערע זאַך צאָהלט מען דאָ שטראָף. פרופט א שפּיי טהון אין סטריט — וואַכסט־אויס א גאַראַנטיע (דאָ הייסט ער „פּאָליסמאַן"). ער נעמט אייך פאַר איין אויהער און פיהרט אייך אָפּ גלייך אין חד־גדיא אריין (דאָ הייסט עס „פּאָליס־סטיישען"). און דאַרטען שטראָפירט מען אייך אָפּ אין פּינף טאָלער, זעהר שטרענג אין אמעריקע!

ט.

קערט איהר אודאי מיינען, אז דאָ איז אזוי ריין און זויבער, ווי אין אַנטווערפען, און קיינער שפּייעט ניט אויף דער סטריט? האָט איהר א טעות. מע שפּייעט און מע חראָקעט אויף וואָס די וועלט שמעהט. אמעריקע — א פרייע מדינה. סיידען אפשר אויף דער פינפטער עוועניו. און דאָס — ניט אומעטום. נאָר דאַרט, וואו די מיליאָנערען זיצען. מיליאָנערען שפּייען ניט. שפּייען שפּייעט נאָר דער, וואָס ס׳איז איהם ניט גוט. און דעם רייכען איז דאָך גוט — וואָס וועט ער שפּייען?...

XVIII

מיר מופען

א.

אין אמעריקע איז א מנהג — מע מופט. דאָס הייסט, מע פּעקעלט זיך פון איין דירה אין דער אַנדערער. פון איין ביזנעס אין דער אַנדערער. יעדער איינציגער מוז מופען. מופט ער ניט מיט זיין גוטען ווילען, מאכט מען איהם, ער זאָל מופען. דאָס הייסט, אז איהר צאָהלט ניט קיין דירה־געלט (דאָ הייסט עס „רענט"), גיט מען איין אויף אייך און מע וואַרפט אייך אַרויס. ווערד דאָס אָנגערופען, אז מע האָט אייך אַרויסגעמופט. דעריבער טאָרט איהר זיך ניט וואונדערען, אז מע טהוט אייך א פרעג: „ווען מופט איהר?" און אז מע פרעגט אייך, מוזט איהר ענט־פערען. פּאַר ניט וועלען ענטפערען האָט מיין ברודער אליהו נע־חאפט א פּסק פון אונזערען א קאָסטאָמער, וואָס גיט אונז צו לייזען פּאַר מעטשעס (שוועבעלעך). דאָס הייסט, ער באַקומט פון אונזער סטענד אלע וואָך א באַקסעל מעטשעס אָהן געלט. דאָ גיט מען שוועבעלעך אומזיסט. מע דאַרף גאַרניט וואַרטען, ביז מע וועט געבען. מע נעהט צו און מע נעמט אליין.

ג.

. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .

[אויף דעם אָרט ווערען איבערגעריסען מאָטעלֿ פּייסי דעם חזנ׳ס מעשיות פון אמעריקע. „מיר מופען״ איז געווען די לעצטע זאַך, די לעצטע שורות, ווָאם שלום־עליכם האָט געשריבען עטליכע טעג פֿאַר זיין אַוועקגעהן פון אונז, שוין ליגענדיג אויף זיין טוידטען־בעט. ער האָט נאָך אַוועקגעשטעלט א גרויסען גע׳כתיבה׳טען אות „ג״, נאָר נאָכ׳ן גימל׳ געהען אין מאנוסקריפּט לעדיגע ווייסע בלעטלעך, אזוי אז דער אונבעקאַנטער „קאָסטאָמער״ אָהן א נאָמען בלייבט אונבעקאַנט, און די אלע וויטערידע בילדער און טיפּען פון׳ם אידיש־אמעריקאַנישען גהעטאָ־לעבען, ווָאם האָבען גערעט דעם שטענדיג־וואַכענדיגען דמיון פון אונזער גרויסען שילדערער אין זיינע לעצטע מעג, בלייבען פערשלאָסען און פערזיגלט פאַר דער אידישער ליטעראטור.

וועגען דעם דאָזיגען לעצטען קאַפּיטעל פון שלום־עליכם׳ס שאַפען (און אפשר אויך וועגען דעם פּריהעריגען פאַר־לעצטען קאַפּיטעל פון „מאָטעלֿ פּייסי דעם חזנ׳ס אין אמעריקא״) איז אונז, זיינע הויז־מענשען, אויסגעקומען צו הערען פון איהם אליין. דיעגנסטאָג דעם 9־טען מאי, אין אוועגד, דאָם היסט, פיער טעג פאַר זיין טוידט, האָט מען מיך דורכ׳ן טעלעפאָן אַוועקגערופען פון מיין אַרבייט און אויפגעבען, אז שלום־עליכם רופט מיך, איך זאָל באַלד קומען. פון די דאָקטוירים האָב איך נעוואוסט

ב.

דער קאָסטאָמער, וואָס איך דערצעה׳ אייך, איז א מאָדנער מענטש. עס איז כדאי, איך זאָל אייך איהם אָפמאָהלען. וועט ער איז אוך וואָס ער איז — ווייסען מיר ניט. וואו ער וואָהנט אוך וואָס זענען זיינע ביזנעס — ווייסען מיר אויך ניט. קיין רייכער מאַן, ווייזט אוים, איז ער ניט. דאָס זעהט מען נאָך זיין אויסגעריבענעם קאָוט, וואָס ער בייט איהם קיינמאָל ניט איבער. נאָך זיין אָפגעבאַרעט קאָפּעלישע׳ אוך נאָך זיינע נעלאָטעט שיך. דערפאַר איז ער אָבער זעהר איין אקוראַטנע מענטש. ער קומט־צו אלע טאָג אין דער זעלבער שעה אוך צו דער זעלבער מינוט. ער נעמט דעם מאַרגען־פּייפּער, טהוט אין איהם א קוק אַריין אויף דער ערשטער אוך אויף דער לעצטער פּיידוש, חאָפּט א קוק אויך אין דער מיט פּונ׳ם פּייפּער אוך לענט איהם אוועק צוריק. קויפען האָט ער נאָך קיין אינציג מאָל ביי אונז ניט געקויפט קיין זאָך. א חוץ, וואָס ער נעמט אלע וואָך א באַקסעלע מעטשעם אומזיסט. אוך א חוץ וואָס ער לייענט אלע טאָג דעם מאַרגען־פּייפּער. האָט דאָס מיין ברודער אליהו מסתמא פאַרדראָסען. איין מאָל א חכמה, צוויי מאָל א חכמה. אָבער ניט אלע טאָג. איז זיך מיישב אליהו איינמאָל אוך טהוט איהם א זאָג:

— עס קאָסט א פּעני...

דער קאָסטאָמער טהוט זיך זיינם. דאָס הייסט, ער לייענט די ערשטע אוך די לעצטע פּיידוש פונ׳ם מאַרגען־פּייפּער. מיין ברודער העכערט דאָס קול:

— עס קאָסט א סענט !...

דער קאָסטאָמער טהוט א קוק אין מיטען, לענט צונויף דעם פּייפּער אוך לענט איהם אוועק אויפ׳ן זעלבען אָרט, ווי ער איז נעלענען.

מוטשען די נעדאנקען, לאזען ניט צו־רוה... און אט אזוי פאווא־לינקע האב איך אנגעשריבען עטליכע קאפיטלעך פון מאטלען"...

און די עטוואם מיעדע, הימעל־קאלירטע אויגען, וואם האבען די לעצטע טעג אפגענעבען מיט א מאדנע בלויקייט, א ריינע, א ווייטע, ווי די בלויקייט פון הימעל, האבען דערבי אויפגעשטראהלט מיט א קינדיש־קינסטלערישער בעגייסטערונג.

דאם זענען נעווען די לעצטע שורות פון שלום־עליכם'ס שאפען און דאם זענען נעווען זיינע לעצטע ווערטער, וואם ער האט נע־רעדט וועגען זיין שרייבען. אויף מארגען איז זיין לאנע נעווארען ערנסט, די דאקטוירים האבען זיך פערלארען, און דאם אומגליק איז אויסגעוואכסען נאהענט, ווי א חמארע...

דאם לעצטע מאנוסקריפט „מיר מופען", האט ס'איז נע־שריבען מיט שלום־עליכם'ס כאראקטעריסטישער פיינער און קלא־רער האנדשריפט, איז דאך צו דערקענען, אז ס'איז נעשריבען נע־וואָרען שוין ניט מיט א געזונדער לייכטער האנד. די אותיות זענען עטוואם נעצוקט אין נעקרימט, נעהען ניט אומעדום גלייך, נאר דאָ נרעסער און דאָ קלענער, און זענען שוין ניט אזוי פערעלדיג און נעטאקט, ווי דער בעריהמטער נעטאקטער פערעל־כתב פון שלום־עליכם. עס איז אויך כמעט נישט צו בעמערקען אין דעם דאזיגען לעצטען כתב־יד קיין אויסגעמעקטע און פון־אויבען צוגע־שריבענע שורות, אזוי ווי ס'איז תמיד נעווען די נעוואָהנהייט פון שלום־עליכם שטארק צו בעארבייטען און צו שלייפען זיינע ווערק. די עטליכע קליינע קאפיטלעך זענען, אפנים, נעשריבען נעווארען פון דער ערשטער האנד און האבען עטליכע מעג נעווארט אויף זייער מיסטער, ער זאל זיי בעפוצען אויף זיין שטייגער — און האבען זיך ניט דערוואַרט...

אנמערקונג פון י. ד. בערקאוויטש.]

און בין געווען זיכער, אז דעם קראנקען׳ס לאַנג איז נ י ט ערנסט און אז עס דאַרף נאָר נעמען עטלעכע טעג ביז ער וועט נעווענד ווערען. און דאָך האָט מיך דעם גאַנצען וועג, פון דער „איסט סייד" ביז בראָנקס, געדריקט א מאָדנער שווערער אַנגסט. איך האָב זיך בערוהיגט ערשט דעמאָלט, ווען איך האָב דערוועהען דאָס פענסטער פון שלום־עליכם׳ס צימער, פון וועלכען עס האָט זיך נעגאָסען א שטילער רוהיגער שיין.

איך האָב נעטראָפען שלום־עליכם׳ן אויפ׳ן בעט דוקא מונטער און עטוואָס אויפגעלעבט. מע האָט איהם נעהאָט איינגעגעבען נאָהרונג אויף א קינסטליכען אופן, ווייל די דאָקטוירים האָבען נעגלויבט, אז דאָס איז ביי איהם א נערוועזע מאַגען־קראַנקהייט. מיט עטליכע שעה צוריק, נאָכמיטאָג, בין איך געווען ביי איהם אין צימער, נאָר איצט האָט ער געזאָגט, אז איהם דאָכט זיך, אז ער האָט מיך ניט געזעהען שוין עטליכע טעג. מיט א שוואַכען שמייכעל אויפ׳ן אויסגעמוטשעטען געזיכט האָט ער דערצעהלט, וואָס פאַר א וואונדערליכע ווירקונג די קינסטליכע נאָהרונג האָט אויף איהם געמאַכט — עס האָבען זיך איהם ממש געעפענט די אויגען און ער זעהט פאַר זיך די ליכטיגע וועלט. צווישען אַנדערע רעם האָט ער מיך געפרעגט, צי מע וווייסט אין דער רעדאַקציע פון דער „וואַרהייט" (וואו ער האָט די לעצטע צייט געשריבען), אז ער איז קראַנק, און האָט אונז דערצעהלט, אז היינטיגע נאכט (דאָס הייסט, די נאכט פון מאָנטאָג אקעגען דיענסטאָג) האָט ער געשריבען, נישט קוקענדיג אויף די גרויסע יסורים, וואָס האָבען איהם נישט אָפגעלאָזט א מינוט ניט. „איך ליג אזוי און ליג א נאַנצע נאכט, — האָט ער דערצעהלט, דערביי שווער געאַפט דעם אָטהעם — שלאָפען קאָן איך ניט, די געדאַנקען טראָגען... וואָס זשע איז דער תכלית אַזוי צו ליגען? זאָג איך צו דער מאַמע: וואָס וועל איך דא אויסליגען? ביז טאָג איז נאָך ווייט... אמעהר, גיב אהער די פּען און די פאַפקע מיט׳ן פּאַפּיער, וועל איך חאָטש שרייבען. שרייבען איז מיר א סך גרינגער, וואָרום סאי ווי סאי

די וואַסערשטוב

[דער ערשטער וואריאַנט פון דעם קאַפּיטעל „מזל־טוב, מיר זענען שוין אין אַמעריקע!"]

נעשריבען אין יאָהר 1914.

די וואַסערשטוב

א.

א מורא'דיג גרויסע שטוב, אַזוי גרוים כמעט ווי ביי אונז צעהן שטיבער, אָדער אפשר נאָך מעהר.

און ווייס איז זי, די שטוב, ווייס ווי מילך, מיט קליניטשקע בענסטערלעך אַ סך. די פענסטערלעך זענען קיילעכיג, פון רייגעם קרישטאַל און מיט רויטען באַצווויקעלט.

און קוימענס האָט די שטוב צוויי גרויסע, הויכע, בריייטע, שוואַרצע קוימענס, וואָס פייפען אַזוי שטאַרק, אַז פון איין פייף אַ גוטען קאָנט איהר פאַלען חלשות.

און שטעהן שטעהט די שטוב אויפ'ן וואַסער. אַ וואַסער־שטוב.

דאָס הייסט, ניט זי שטעהט, נאָר זי געהט. גיך־גיך געהט זי — זי לויפט כמעט. זי שנוידט די חוואַליעס אויף צוויייען און גליטשט זיך, גליטשט זיך אויפ'ן וואַסער. זי הויבט זיך אַרויף און אַראָפּ, אַרויף און אַראָפּ — און מיר פאָהרען, מיר פאָהרען קיין אַמעריקע!

ניט מיר אַליין פאָהרען קיין אַמעריקע — מיט אונז פאָהרען נאָך אַ סך, אַ סך אידען און וויבער, מיט קינדער און אָהן קינדער.

וואָס האָט זי צו איהם? וויי! ער איז, זאָגט זי, דער גאַנצער חייב. וועז ניט ער, וואָלטען מיר איצטער, זאָגט זי, געזעסען אין דער היים, ווי אַלע אידען, און וואָלטען זיך ניט געשלעפט איבער ימים און מדבריות און ווייסטענישען.

ער, פּיני הייסט עס, האָט ארויפגעפיהרט, זאָגט זי, מיין ברודער אליהו אויף א גליטש — מיר זאָלען פּאַרקויפען אונזער האָלבע שטוב און פּאָהרען קיין „מאָלעריקע".

ג.

„מאָלעריקע" — אזוי רופט דאָס אָן מיין שוועגערין ברכה אַלע מאָל, וועז ז איז אין כעם.

און אין כעם איז זי אָפּט. כמעט ניטאָ דער טאָג, וואָס ברכה זאָל ניט זיין אין כעם.

א גליק, וואָס מיין ברודער אליהו הערט זי, ווי דעם קאָטער, און אונזער חבר פּיני — דער לאָכט זיך גאָר אויס פון איהר באָבע. איהר געדענקט דאָך מסתמא אונזער חבר פּיני? איהם אז מע דערעסט זיך שטאַרק, מאַכט ער אייך באַלד אויף יענעם א ליערל — און טהו איהם עפּים!

אַנומעלטען האָט ער געמאַט אויף איהר, טאַקי אויף מיין שוועגערין, הייסט עס, א ליערל — איז זי שיער ניט צעזעצט געוואָרען פּאַר בזיון.

אָט אזוי הויבט זיך אָן דאָס ליערל:

איך האָב א חבר מוהרר אלי —
באשערט א מענטשען א הצלחה! —
האָט ער א ווייב — ביז דער סטעלי,
א שלאָק פּורעניות מרת ברכה,
קיין עין־הרע ניט, א גראָבע,
און א בריטע, איין אסאָבע...

און אלע אין איין שטאדט ארויין. איך וויים אפילו, ווי אזוי זי הויסט. „נעיארק" הייסט די שטאדט. א גרויסע שטאדט! נאך גרעסער פון וויען. און א אידישע שטאדט. א שטאדט פון סאמע אידן. און רעדען רעדט מען דארט, ווי מע רעדט ביי אונז. ווי אלע מענטשען רעדען.

מע רעדט אויף אידיש.

— דאנקען און לויבען יאשקע דעם טויבען! מע'ט פאר־שפארען זיך ברעכען די צונג, ווי מע האט זיך געבראכען אין בראד, אין קראקע מיט לעמבעריג, אין וויען און אין אנטווערפען און אינ'ם שענעם לאנדאן, וואם וואלט שוין לאנג געמענט ברע־נען אויפ'ן פייער, ובפרט איצט, אז מיר זענען שוין דארט נישטא.

אזוי זאגט ברכה, מיין ברודער אליהו'ס ווייב, וואם האט שוין לאנג געוואלט אין אום־חן אויף אלע שטעדט, און מעהר ווי אלץ — אויף לאנדאן.

ב.

איצט וויים איך פאר געווים, אז מיר פאהרען קיין אמעריקע. אפילו ברכה, מיין ברודער אליהו'ס ווייב, איז מודה, אז מיר פאהרען קיין אמעריקע. ביז אהער האט זי אלץ ניט געוואלט גלויבען: „מיר פאהרען און פאהרען — און שטעהען אויף איין ארט".

נאר איהר מיינט, אז איצט איז זי שוין צופריעדען? ווער — וואם! ברכה איז קיינמאל ניט צופריעדען. זי וויל נאר וויסען איין זאך: ווער איז דער שלים־מזל, וואם האט דאם אויסגע־טראכט אט די דאזיגע מדינה?

— עס וואלט איהם געמענט — זאגט זי — ארויסוואלפען און פיני'ן ארויינוואלפען!

דאם מיינט זי אונזער חבר פיני'ן, וואם פאהרט מיט אונז קיין אמעריקע.

די וואָנסעם. נאָר איך האָב עס צעריסען — אליהו זאָל ניט דערזעהן. ער האָט פיינט מענטשעלעך.

אליהו זאָגט, אז א קאַפּיטאַן דארף קענען שווימען, ווי א פיש. און אונזער חבר פּינ לאכט פון איהם. פּיני זאָגט, אז א קאַפּיטאַן דאַרף ניט קענען שווימען. שווימען דאַרפען נאָר מאַטראָסען. א קאַפּיטאַן, זאָגט פּיני, באַדאַרף נאָר זיין קלאָר אין דער געאָגראַפּיע, ווי א איד אין אשרי. איהם דאַרף זיין, זאָגט ער, קלאָר דער ים, אַזוי ווי אונז די יבשה. ער איז מחויב, זאָגט ער, צו ווייסען, וויפיעל דער ים האַלט אין דער לענג און אין דער בריים און אין דער טיפּ. זאָגט איהם מיין ברודער אליהו: „מילא, די לענג און די בריים — קאָן מען נאָך ווי עס איז אויסמעסטען מיט איין ארשין. וואָס וועסט דו אָבער טהון מיט דער טיפּ?" זאָגט איהם פּיני: „ביזט א בהמה!" זאָגט איהם אליהו: „ביזט אליין א פערד. למאי זידעלסט דו זיך?" זאָגט איהם פּיני: „ווי אזוי זאָל איך דיך ניט זידלען, אז דו הויבסט ניט אָן צו ווייסען, זאָגט ער, וואָס אויף דער וועלט טהוט זיך. אָט נעם, זאָגט ער, למשל, די שטערען אין הימעל. נו, וויסט מען ניט וויפיעל שטערען ס'איז פאַרהאַן? און מע קאָן דען ניט, זאָגט ער, אויסרעכענען אַלע ביי די נעמען?" זאָגט איהם אליהו: „איכ'ל דיר זאָגען דעם אמת — איך בין אויפ'ן הימעל נאָך קיינמאָל ניט געווען, און אויפ'ן ים פאָהר איך און זעה ארויס, אז ער האָט קיין גרונט ניט". זאָגט איהם פּיני: „נארעלע, נישט נאָר א גרונט, מע קאָן דיר אויסרעכענען אפילו וויפיעל טראָפּען וואַסער נעפינט זיך אין ים ארום און ארום". פרעגט איהם אליהו שוין מיט א געלעכטער: „כ'וואָלט געוואָלט וויסען, ווי אזוי דו וועסט עס אויסרעכענען? סיידען אפשר דיין פעטער דער זיגערמאכער וועט דיר אונטערהעלפען"...

פּאַרדריסט עס שוין פּיני'ן, נאָר ער מאַכט זיך ניט וויסענדיג. פּאַר איהם שטעלט זיך איין זיין וויב טייבעל. איהר קענט זי. איך האָב שוין וויפיעל מאָל נערעדט פון איהר. איך האָב

ווייטער געדענק איך נישט. איך געדענק נאָר, אז ברכה איז אַזש געווען בלוי פּאָר כּעס. דעם כּעס האָט זי אויסגעלאָזט צו מיין ברודער אליהו.

דערנאָך האָט זי זיך געוואָלט נוקם זיין אין מיר. האָט זיך די מאַמע אָנגענומען מיין קריוודע. האָט איהר ברכה געזאָגט א גראָב וואָרט, אויסגעווארפען דעם טאַטען דעם חזן. האָט זיך די מאַמע צעווייניט. האָט זיך אליהו צעשריגען אויף איהר, אז זי מאַכט אונז אומגליקליך. מיר זענען נאָך ניט פּאַרטיג, זאָגט ער! וואָרום אז מיר וועלען אַרייגקומען קיין אַמעריקע בשלום, וועלען מיר ערשט דעמאָלט באַדאַרפען, זאָגט ער, נאָך א מאָל באַווייזען, אז מיר האָבען, זאָגט ער, געזונטע אויגען.

נאָר איך האָב מיך א ביסעל פּאַררעדט און האָב שיער פּאַרגעסען, אז איך האָב אייך נאָך גארנישט דערצעהלט וועגען דער וואַסערשטוב.

ד.

אָך, ווי שען דאָס איז! אָך, ווי גרויס! און אָך, ווי גוט מיר איז!

א קייסער, זאָגט מען, איז גוט. מיר — איז בעסער. דאָ בין איך בעל־הבית.

איך און דער קאָפּיטאַן. א מענטש א גבור. גאָלדענע קנעפּ מיט גאָלדענע „פּאָלעטען", און וואָנסעם מוראַ'דיגע, גראָבע, גרעבער ווי בערד. אין מיטען אויסגעגאָלט. אויגען — מחיה'דיגע. אַיי שמייכלען ביי איהם שטענדיג. אפילו דעמאָלט, וועו ער בייזערט זיך. א דימענט פון א קאָפּיטאַן! איך האָב איהם ליעב — סכנות! איך האָב איהם אָפּגעמאָהלט מיט א בלייערע אויף א שטיקעל פּאַפּיער, ווי ער שטעהט און גענהט. אפילו מיט

אהער — לויפען זיי אהער. מע הייסט זיי לויפען אהין — לויפען זיי אהין. מע זאל זיי הייסען שפרינגען אין וואסער — וואלטען זיי אויך נעשפרונגען אין וואסער.

איהר האט באדארפט זעהן זייער ארבייט גאר אין אנהויב, ביי'ם בערג, איידער די וואסערשטוב האט נעריהרט פון ארט. וועה־וועה! ווי די רוחות, ווי די מלאכי־חבלה — אזוי האבען זיי געארבייט.

קודם כל האבען מיר באדארפט דורכלאזען די זאכען. אלע־מענ'ס פעקלעך, אלעמענ'ס קאסטענס און אלעמענ'ס בעטגעוואנט. „באגאזש" ווערד עס אנגערופען. אפשר צעהנטויזענד שטיק באגאזש. און אפשר מעהר.

און דאס אלסדינג האט מען באדארפט ארויפפעקלען ארויף אויפ'ן שיף. א גוטע ארבייט! איהר מיינט, מיט די הענט? חס וחלילה! וואו וועט איהר נעמען אזוי פיעל הענט? ס'איז פארהאן א בעסערע עצה.

איין עלעפאנט האט איהר אמאל געזעהן? איין עלעפאנט מיט א לאנגען סנאבעל? נו, איז פארהאן אזא מאשין, א גרויסע מאשין, וואס חאפט דעם אפבליק פון איין עלעפאנט מיט א לאנגען סנאבעל. אט הויבט זיך אויף דער סנאבעל, דרעהט זיך כלומרשט שלעפעריג אויף א זייט, לאזט זיך אראפ פאוואלינקע, פאוואלינקע. און אז ער לאזט זיך אראפ אויף דער ערד, טהוט ער מיט א מאל א חאפ־אויף צעהן־צוואנציג־דרייסיג קאסטענס און קעסטלעך, דרעהט זיך אוים צוריק ארויף און לאזט זיי אראפ אויפ'ן שיף.

דערנאך נאך א מאל זיך אויפנעהויבען, נאך א מאל זיך אויסנעדרעהט, א חאפ די קאסטענס מיט די קעסטלעך, און וויעדער אויפ'ן שיף.

אט אזוי האבען מיר ביסלעכווייז אריבערגעפעקלט דעם באנצען באגאזש. מיר ביידע, איך און דער קאפיטאן, זענען ניט אפגעטראטען ביז'ן סוף.

זי ליעב. זי איז אַ קליניטשקע און אַ שטילינקע. נאָר זי האָט אַ טבע — טאָמער ריהרט מען אָן איהר פּיני'ן, איז חושך! האָט זי אָפּנעשפּיעלט מיין ברודער אליהו'ן אַ וויוואַט!

זי האָט איהם ניט געזאָגט גאָרנישט. זי האָט איהם נאָר אַ פּרעג געגעבען: „מיט וואָס איז אַ ביינעל־בעקער שענער פון אַ זייגערמאַכער?"

דאָס איז געווען אַ שטאָך אונז אַלעמען אויף אונזער מחותן יונה דעם בעקער.

אודאי האָט דאָס אָנגעריהרט ברכה'ן מעהר ווי אונז אַלעמען. יונה דער בעקער — דאָס איז דאָך איהר טאַטע, וועט זי שווייגען? אַ נליק, וואָס די מאַמע איז דערביי נעזעסען, האָט זי זיי קוים־קוים צענומען!

נאָר איך האָב מיך שוין וויעדער פּאַרעדט און פּאַרגעסען, אַז מיר האַלטען ביי דער וואַסערשטוב.

ח.

גוט איז נאָר אונז! מיר און דעם קאָפּיטאַן. מיר ביידע האָבען צו שאַפען דאָ אויף אַלסרינג. ער, דער קאָפּיטאַן, הייסט עס, דאַרט אויבען ביי די קוימענס, און איך, מאַטעל פּייסי דעם חזנ'ס יונגעל, דאָ אויפ'ן צווישענדעק.

אויף אונז ביידען שטעהט די גאַנצע וואַסערשטוב. די שטוב מיט איהרע אַלע קליינע שטיבעלעך מיט דער גאַנצער מאַשי־נעריע, וואָס קלאַפּט און טראַסקעט און הוידעט און פּייפט און קרעכצעט.

איטליכער האָט זיך זיין אָרבייט. דער קאָפּיטאַן אויבען טהוט גאָרנישט. ער שטעהט נאָר און רעדט דורך אַ רעהר צו די מאַטראָסען. און די מאַטראָסען — אָנגעטהאָן אין לאַמפּאַסענ־דיגע לייבלעך מיט קיילעכיגע היטעלעך — פּינטען מיט דער נשמה. וואָס מע הייסט זיי, דאָס טהוען זיי. מע הייסט זיי לויפען

מענטשען און מיט אַלע זאַכען הויבט זיך ארויף און אראָפּ, ארויף און אראָפּ, און מיר פאָהרען, מיר פאָהרען — קיין אַמעריקע!

האָב איך אָבער פיינט זיצען לעדינ. שטעה איך אויף און לאָז מיך באַטראַכטען די וואַסערשטוב פון אַלע זייטען. זעה איך מענטשען, אין רויטע זשילעטען אָנגעטהאָן און מיט גאָלדענע קנעפּ.

די דאָזיגע מענטשען זענען געשטעלט געוואָרען אויף צו באַדיענען אונז. זיי הייסען דאָ אַ מאָדנעם נאָמען. „סטיוי־וואַרטם" רופט מען זיי. און זייער עובדה איז: זיי טראָגען ארום אין גרויסע בעקענס כל'ערלי מינים עסענוואַרג און פלעשלעך מיט משקה און סיפאָנעס מיט זעלצערוואַסער און מיט לימענאַדע.

איך האָב ליעב לימענאַדע דאָס חיות! אין לאָנדאָן האָב איך מיך באַקענט מיט דער דאָזיגער משקה. דאָרטען רופט מען דאָס „לעמאָנעיד". האָט זיי מיין שוועגערין ברכה אויסגעלאַכט מיט זייער לשון. אַז פייף איז ביי זיי פינף, אַ קאָפּיקע איז אַ פּעני, טיימעס איז צייט און לימענאַדע איז גאָר „לעמאָנעיד" — מעג עס ניט ברענען אויפ'ן פייער?

אזוי זאָגט ברכה. און איך זאָג: לאָז זיין לימענאַדע, לאָז זיין לעמאָנעיד, אבי ס'איז גוט. ס'איז זים און סע שטשיפּעלט ביי דער צונג.

איין חסרון האָט עס — מע באַדאַרף דערפאַר צאָהלען. און צאָהלען איז מיין ברודער אליהו (ער איז דאָך דער קאַסירער) קיין בעלן ניט. ער זאָגט, אז אַ שיפסקאָרטע איז שוין מיט אַלע־מען. מיט עסען און מיט טרינקען און מיט אַלסדינג.

אָך, וואָס פאַר איין עסען, וואָס פאַר אַ טרינקען מע ניט אונז דאָ! דריי מאָל אַ טאָג. פייער מאָל אַ טאָג. פינף מאָל אַ טאָג. עס האָט גאָר קיין שיעור ניט. און צום מיינסטען עסען מיר דאָ „פּעטעיטעס".

דערנאָך האָט זיך ערשט אָנגעהויבען ביי אונז די רעכטע אַרבייט. נעה ריהר אַזא מאַכינע פּונ׳ם אָרט! אי־אי, וואָס מיר האָבען צעאַרבייט! דער קאַפּיטאַן איז ניט אָפּגעטראָטען פּונ׳ם טרייבל. די מאַטראָסען זענען אַרומגעלאָפּען ווי די משוגעים. און איך בין אויפ׳ן צוויישענדעק. די הענט האָלט איך אין די קעשענעס און גיב אַכטונג אויף דער אַרבייט, ווי די וואַסער־שטוב ריהרט וואָס וויטער אַלץ שטאַרקער און אַלץ גיכער. און איך קוק אַראָפּ אין ים אַריין, און איך מיין, אַז מיין ברודער אליהו איז נערעכט:

דער ים האָט ניט קיין גרונט!

ו.

זינט איך לעב האָב איך נאָך קיינמאָל ניט נעזעהן אַזוי פיעל מענטשען, איך מיין, אַזוי פיעל אידען, ווי דאָ, ביי אונז אין וואַסערשטוב, אויפ׳ן צוויישענדעק.

— קיין עין־הרע! קיין בייז אויג! — זאָגט די מאַמע און טרערען שטעהען איהר אין די אויגען.

א סך פון זיי האָבען מיך דערקענט. און א סך האָב איך דערקענט. איך וואָלט נעמענט שוועדען, אַז איך האָב זיי נעזעהן — איך נעדענק שוין ניט וואו: צי אין קראָקע, צי אין לעמבערג? צי אין וויען ביי דעם „אָליאַנץ", צי אין אַנטווערפּען ביי דער „עזרה"? מע באַדאַרף א פּרעג טהון ביי דער מאַמע. זי קער ווייסען. נאָר איך וועל נאָך צייט האָבען שפּעטער. דער־ווייל דאַרף מען פּאַהרען. האָב איך מיך אַוועקגענזעצט אויף איין אייזערנער טומבע רייטענדיג און קוק נאָר אין הימל אַריין.

איך וויים ניט, צי איז דאָס הימל, צי איז דאָס וואַסער? אָט איז עס, דאָכט זיך, הימל, און אָט איז דאָס וואַסער, און אָט איז דאָס שוין וויעדער הימל. און די וואַסערשטוב מיט אַלע

זיך דעם טוידט. מיין ברודער אליהו איז געלעגן מיט׳ן פּנים אראָפּ און נעווייגט, ווי א קליין קינד. ברכה, זיין ווייב, האָט אזש אויפגעהערט צו שילטען זיך. ס׳איז איהר פּאַרגאַנגען אזעלכס, אז זי האָט שוין גאָר פּאַרגעסען, וואוהין זי פּאָהרט און וואו זי איז אין דער וועלט. די גרינע גאָלד האָט זי אוועקגענעבען!...

נאָר איין פּיני האָט זיך געהאַלטען ווי א קאָזאַק. ער איז ארומגעלאָפּען, די הענט אין די קעשענעס. געקוקט דורך די בריל׳ען ארויף. איין הויז אראָפּ, איין הויז פּאַרקאַטשעט. דאָס האַלזטיכל איז פּאַרפּאָהרען וויים איך וואוהין. ער האָט ארומגעשפּאַנט הין און צוריק איבער׳ן צווישענדעק און האָט געמאַכט חוזק פון דער גאַנצער וועלט, געשריגען מיט וווערטער: בהמות! פּערד! אָכסען! וויסען ניט, אז ס׳איז דאָ א „זאקאָן פּריראָדע"! אז וויבאַלד עס וואַרפט מיך אהער — דאַרף איך מיך נעמען אהין. און אז עס וואַרפט מיך אהין — דאַרף איך מיך נעמען אהער. דאָס איז דאָך א זאקאָן פּריראָדע!...

א מחיה אָנצוקוקען אונזער חבר פּיני׳ן בעת ער קאָכט זיך. איך זאָל ניט מורא האָבען פּאַר מיין ברודער אליהו, און ס׳זאָל מיר אזוי ניט וועה טהון דער קאָפּ, וואָלט איך איהם ארויפּגעשאַפּט מיט׳ן בלייערעל אויף פּאַפּיער מיט די הויזען און מיט די בריל׳ען, ווי ער שפּאַנט ארום און שרייט „זאקאָן פּריראָדע". עס וואָלט מיר צוגעקומען א שטיק געזונט.

פּיני האָט אזוי לאַנג גע׳טענה׳ט „זאקאָן פּריראָדע", ביז ער האָט געמוזט אָפּטרעטען אויף א זייט. אָנגעבויגען זיך און באַוויזען דעם אייגענעם „זאקאָן פּריראָדע", וואָס אלע...

דערנאָך, אז ס׳איז געוואָרען שטיל׳ער, אויס שטורעמווינט, און די זון האָט זיך באַוויזען — האָבען אלע אויפגעלעבט. און פּיני אויך בתוכם.

ער האָט שוין מעהר ניט געדעדט פון „זאקאָן פּריראָדע".

איך זעה אָבער, איהר ווייסט ניט, וואָס הייסט עס „פּעטער־טעם". וואָס איז דאָס? און מיט וואָס עסט מען דאָס?

עסען עסט מען דאָס מיט ברויט און מיט געבראָטענעם הערינג, און א טעם האָט דאָס פון קאַרטאָפֿלעס.

דאָס הייסט, ס'איז טאַקי אונזערע קאַרטאָפֿלעס, נאָר דאָ הייסט עס „פּעטעריטעס".

מיין שוועגערין ברכה זאָגט אפילו, זי זאָל האָבען די ברכות, וואָס אונזערע קאַרטאָפֿלעס זענען בעסער און זיסער און גענעמאַקער. נאָר ווער האָרכט זיך, וואָס זי זאָגט? אָפּנים, ס'איז דען פֿאַרהאַן א זאַך אויף דער וועלט, וואָס זאָל איהר געפֿעלען?

איך האָב מורא, אז זי וועט קומען קיין אמעריקע, זאָל איהר אמעריקע חלילה אויך ניט געפֿעלען.

וואָס דאַרפּט איהר מעהר — אז אפילו די וואַסערשטוב, וואָס מיר פֿאָהרען אויף איהר, זאָגט זי אויף איהר אויך א חסרון. איך זאָל האָבען די ברכות, זאָגט זי, וואָס ביי אונזער לייזער'ען אין בויד איז בעסער! דאָרטען, זאָגט זי, אז מע פֿאָהרט, פֿאָהרט מען. און דאָ שלעפּט מען זיך און מע שלעפּט זיך און סע נודעט ארויס די נשמה. דער מאַמע'ס מילך, זאָגט זי, האָב איך זיי שוין אַוועקגענעבען!...

ז.

דאָס מיינט זי די קרענק, וואָס מיר האָבען געקרענקט דעם ערשטען טאָג פון אונזער נסיעה אויפֿ'ן ים. ס'איז געווען א שטורעמווינט און ס'האָט געוואָרפען אונזער וואַסערשטוב העכער הייזער. איז אונז אַלעמען געוואָרען נישט גוט אויף צו חלש'ען. א סך האָבען טאַקי גע'חלש'ט. ערגער ווי גע'חלש'ט. געווען כמעט ווי געשטאָרבענע. טייבעל, פּיני'ס ווייב, האָט מען גערַאַטעוועט מיט הייסע האַנטיכער. די מאַמע האָט געבעטען אויף

מאַהלט אייך, עס רעדט זיך נאָר אַזוי! וויפיעל מאָל האָט ער מיר צוגעזאָגט, נאָך אין לעמבעריג און אין וויען און אין אַנט־ווערפּען און אין לאָנדאָן, אז ער מאַכט מיך פּאָר א קאַליקע? דאָס זאָגט ער נאָר אַזוי בעת ער איז אין כעס. דעמאָלט פּלעגט ער זיין כמעט כסדר אין כעס. איצט שוין ניט. איצט איז ער מיט א מאָל געוואָרען ווייך, ווי פּוטער. איך וויים אפילו פּאָר וואָס. ער האָט אַלץ מורא געהאַט פּאָר דער מאַמע'ס אויגען. טאַמער לאָזט מען זי ניט אַרויף אויפֿ'ן שיף — וועלען מיר ניט קאָנען פּאָהרען קיין אַמעריקע.

האָט נאָט געטהאָן א נס — מע האָט דער מאַמען דורכגע־לאָזט. מע האָט איהר אפילו קיין קוק נישט געטהאָן אין די אויגען אריין. פּאַרקעהרט — מע האָט זי נאָך אונטערגעשטופּט, זי זאָל שוין ניכער אַרויפּגעהן אויפֿ'ן שיף מיט איהרע פּעקלעך. פּאָר פּרייד האָט זי זיך דערנאָכדעם אַזש צעווויינט. האָט איהר מיין ברודער אליהו נאָכדעם פירגעהאַלטען: נו? וואָס האָב איך דיר געזאָגט? האָסט דו באַדארפט פּאַרגיסען אזוי פיעל טרערען?

ענטפערט איהם די מאַמע און ווישט זיך די אויגען:

— פון וואַנען ווייסט דו, אז דאָס האָבען נישט געמאַכט מיינע טרערען?

און זי ווייניט שוין וויעדער!

ווערד מיין ברודער אליהו אויסער זיך. ער בייסט זיך די פינגער און רעדט צו איהר שטיל, און מעהר אויף לשון־קודש, בכדי די מאַטראָסען מיט די „סטיוי־וואַרטס" זאָלען ניט פּאַר־שטעהן:

— וויש אוים די עינים, וואָרום איידער מיר הלכ'עכען אריין אין דער מדינה, קאָן מען אונז נאָך דריי מאָל זאָגען השיבנו נאזאד...

קאָן דאָך אָבער ברכה קיין עולה ניט לייגען. זאָגט זי צו איהם:

— בייס דיר אָפּ די צונג!

ח.

אבי איך האָב געמיינט, אז נאָר ביי אונז אין צווישענדעק איז א וועלט. צום סוף לאָזט זיך אויס, אז אחוץ אונז, עמיגראַנטען, פאָהרען אויף דער וואַסערשטוב נאָך א סך, א סך מענטשען. צום מיינסטען פּריצים, שררות, אָפּיצירען, גענעראַלען.

און רייכע אידען. מיליאָנשטשיקעם!

פון זייערטוועגען איז פאָרהאַן ביי אונז אין וואַסערשטוב באַזונדערע שטיבלעך. „קעבקעם" הייסען דאָ די דאָזיגע שטיבלעך. איטליבער אין א באַזונדער שטיבעלע.

א רחמנות — זיי קאָנען ניט זיצען אַלע אינאייניעם, ווי מיר, עמיגראַנטען, אויפ'ן צווישענדעק. זיי, אז זיי ווילען זיך זעהן איינס מיט דאָם אַנדערע, מוזען זיי אַרויסקריבען פון זייערע נאָרעם און אַרויפדראַפּען זיך העט־העט אויף טרעפּ אַרויף. און דאָרט איז פאָרהאַן אזא זאַל, וואו מע געהט זיך צונויף אַלע מיליאָנשטשיקעם אינאייניעם. און מע רעדט און מע שמועסט און מע עסט.

איך וואָלט א בעלן געוואָלן וויסען, וואָם עסען זיי? אויך „פּעטעיטעם" מיט געבראַטענעם הערינג?

איך וואָלט גלאַט א בעלן געוואָלן א קוק טהון, וואָם טהוט זיך דאָרטען. איך בין דאָרטען נאָך נישט געוואָלן, נאָר איך וועל זיין, איך וועל געווים זיין.

איך וואָלט שוין לאַנג געוואָלן דאָרטען — לאָזט מען מיך ניט. א ביסעל לאָזט ניט די מאַמע — זי האָט ביי מיר געמומען א האַנט תקיעת־כף באַלד ווי מיר זענען אַרויף אויפ'ן שיף, אז איך וועל ניט אָפּטרעטען פון איהר אויף א האָר. און א ביסעל לאָזט מיך ניט מיין ברודער אליהו. ער האָט מיר צוגעזאָגט, אז טאָמער וועל איך זיך דערוועגען ערגיץ געהן אַהין זיין וויסען, בלייב איך אַהין איין אויהער. דאָם הייסט, איין אויהער וועט ער מיר אָפּ־רייסען, דעם אַנדערען וועט ער מיר איבערלאָזען.

דערזעהן א באַקאַנטען אידען, פון איין שטאָדט, האָבען מיר זיך אַלע א לאָז נעגעבען צו איהם:

— רב נחמן! ס'איז איהר?

— וועד דען?

— איהר אויך דאָ?

— פאַר וואָס ניט?

— אויך קיין אַמעריקע?

— איך בין דען קיין איד ניט?

— וואוהין — קיין נעיאָרק?

— וואוהין דען?

און ס'איז אַוועק ביי זיי א שמועס פון דער היים און פון דער נסיעה, און פון דער גע'גנב'עטער גרעניץ, און פונ'ם קאַמי־טעט, און פונ'ם אויגען־דאָקטאָר, און דער עיקר פון אונזער שטאָדט און פון איהרע מענטשען — טויזענטער, טויזענטער באַקאַנטע. וואָס מאַכט דער? וואָס מאַכט יענער? וועד איז געבליבען אין דער היים און וועד איז ארויסגעפאָהרען קיין אַמעריקע?

לאָזט זיך אויס, אז ארויסגעפאָהרען זענען אהין כמעט אַלע. אך, ווי פרייליך עס דאַרף איצט זיין אין אַמעריקע! מיר'ן קומען צו פאָהרען, וועלען מיר טרעפען טויזענטער באַקאַנטע — די גאַנצע שטאָדט! און אונזער שכנ'טע פעסי די גראָבע, מיט איהר מאַן משה דעם אייגבינדער, מיט איהר גאַנצער חאַליאַסטרע, און מיין חבר הערשעל, אָט דער, וואָס מע רופט איהם „ושתי". אַלע וועלען אונז פאָהרען אַקעגען. אַלע וועלען אונז אָפגעבען שלום־עליכם. ס'וועט אונז זיין גוט און וואוהל און פרייליך.

ווי דערלעבט מען דאָס שוין! וויפיעל דאַרף עס נאָך גע־רויערען? וויפיעל טעג האַרפען מיר נאָך זיין דא, אין דער וואַסערשטוב?

וועמען פרעגט מען? מיין ברודער אליהו'ן? — האָט ער פיינט, אז מע דולט איהם מיט אזעלכע זאכען. ער קאָן אייך אראָפלאָזען א פאטש, אז איהר זאָלט זיך באַוואַשען!

זאָגט איהר אליהו:
— פּרה אדומה.
פּרעגט איהם ברכה:
— וואָס הייסט דאָס?
מישט זיך שוין אַריין אונזער חבר פּיני און פּאַרטייטשט איהר די וועריטער „פּרה אדומה":
— אז דער מאַן איז א פּרא אָדם, איז דאָס ווייב א פּרה אדומה.
ענטפּערט איהם אָפּ ברכה:
— מע דאַרף ניט האָבען קיין נרעסערען פּרא אָדם, ווי דו ביזט.
פּאַרדריסט עס פּיני'ס ווייב, טייבלען, און זי טהוט א זאָג גלאָט אזוי אין דער וועלט אריין:
— גאָט האָט ניט געהאָט וואָס צו טהון, איז ער נענאַנגען און האָט דעם גאַנצען שכל מיט דער נאַנצער חכמה אוועקגעשענקט צו יונה דעם בעקער מיט זיינע קינדער.
מאַהלט אייך, טייבעל וואָלט זיך ניט נענארט פון מיין שוועגערין ברכה פּאַר אזא שטאָכוואַרט. האָט זיך נעטראָפען א נס. וועט איהר הערען, וואָס אין א וואַסערשטוב קאָן זיך פּאַרלויפען.

ט.

אזוי ווי מיר זיצען און שמועסען זיך אוים, וואַכטמאַוים, ווי פונ'ם ים ארויס — טרעפט ווער? — נחמן דער סטאָלער.
איהר דאַרפט איהם נעדענקען. דאָס איז דאָך טאַקי דער נחמן מיט'ן רויטען נאָגעל פון לאָק, וואָס האָט נעהאָט אוועקגעקויפט ביי אונז אמאָל די גלעזערנע שאָפע, בעת דער טאַטע, עליו השלום, איז נעלענגן קראַנק און ס'איז ניט נעווען, מיט וואָס איהם צו ראַטעווען.
נחמן איז נעקומען דעמאָלט מיט זיינע צוויי בנים, קאָפּעל און מענדל, ארויסגעטראָגען די שאָפע און צעבראָכען דאָס גלאָז.

„אידן, ראַטעוועט!" ברענט זי ווי א ליכט. נעוואָרען שוואַרץ, ווי א האָלעוועשקע. דרויי טעג מיט דריי נעכט נעמוטשעט זיך און ערשט אויפ'ן פערטען טאָג נעשטאָרבען.

י.

— ברוך דיין אמת! ווער בעט אייך איהר זאָלט דערצעהלען אזעלכע מעשיות, בכדי מיין מאמע זאָל האָבען וואָס צו באוויינען און אויסוויינען דאָס לעצטע ביסעל אויגען?

אזוי זאָגט מיין ברודער אליהו און פאָלט־אַן אויפ'ן סטאָלער.

פארענטפערט זיך דער סטאָלער, אז ערשטענס, וועלען מיר אלע שטאַרבען. קיינער וועט זיך פונ'ם מלאך־המות ניט אויסדרעהען, ניט אויסקויפען און ניט אויסבאהאלטען זיך. און וועמען דער טוידט איז באשערט, וועט ער איהם אפילו אין אמעריקע אויך טרעפען, ווי מיר האָבען געזאָגט היינטיגען ראש־השנה אינ'ם ונתנה־תוקף: מי באש ומי במים...

שלאָגט איהם איבער מיין ברודער אליהו:

— איהר זענט דען נעוואָרען א מגיד, וואָס איהר האָט זיך אַוועקגעשטעלט זאָגען מוסר? איהר זענט, דאַכט זיך, געווען אמאל א איד א סטאָלער.

— געווען אין דער היים א סטאָלער, און מיט סטאָלעריי וועל איך זיך פארנעמען אין אמעריקע.

— וואָס זשע האָט איהר זיך דערמאָנט פלוצים אינ'ם ונתנה־תוקף?

— וואָס הייסט? ס'איז דאָך עפּים היינט עשרת־ימי־תשובה אויף דער נאנצער וועלט!...

שאט! איך האָב נאָר פארגעסען, אז מיר האָבען זיך אויפ־נעזעצט אויפ'ן שוף באלד נאָך ראש־השנה, און אז מיר האָבען איצט עשרת־ימי־תשובה! אויב אזוי, האָבען מיר דאָך באלד יום־כפור.

פרעגען ביי אונזער חבר פּיני׳ן? — האָט ער א טבע: אָדער ער ענטפּערט אייך מיט א שנעל אין ליפּ, אָדער מיט א ווערטעל:

— אז דו וועסט אַלסדינג ווייסען, וועסט דו ניך אַלט ווערען.

אָדער:

— מ׳עט אַזוי לאַנג פּאָהרען און פּאָהרען, ביז מ׳עט קומען צו פּאָהרען.

אָדער:

— זיץ רוהיג. מ׳עט דיר שיקען זאָנען דורכ׳ן שילאַטען־שמש.

אָדער נאָר:

— ווייש אָפּ די נאָז...

איכ׳ל בעסער פרעגען ביי דער מאַמען.

נעה איך צו דער מאַמען — ווייניט זי! וואָס איז די מעשה? — נחמן דער סטאָלער האָט איהר דערצעהלט, אז ענטעל איז געשטאָרבען.

דאָס איז אונזערע א שבנה, און טאָקי א שטיקעל אייגענע. מחותנ׳עשאפט.

אונזער מחותן יונה דער בעקער האָט געהאַט א שוועסטער, איטע־מייטע. זי איז שוין לאַנג אויף דער אמת׳ער וועלט. איז דאָס איהרע א שנור. א געוועזענע שנור. זי האָט מיט איהר מאַן געהאַט נע׳נט זיך און נאָך א מאָל חתונה געהאַט. דוקא פּאר איין אַלמן, און דוקא גוט געטראָפען. אָהן קינדער. דאַרף זיך טרעפען איין אומגליק: זי צינדט אָן א לעמפּעל, פּלאָצט דאָס גלעזעל. חאפט דער רוח דאָס גלעזעל. ניין! שרעקט זי זיך איבער און לאָזט־ארויס דאָס לעמפּעל. גיסט זיך אויס דער קאַרעסין. צינדט זיך אָן אויף איהר דאָס קליידעל און הויבט אָן ברענען. נעם זשע און ווארף אראָפּ דאָס קליידעל — ניין! לויפט זי ארויס אין דרויסען און מאכט א גוואַלד, צעלאָזט זיך דאָס קליידעל און עם צעבלאָזט זיך דאָס פייער נאָך שטארקער. ווייל מען זי ראַטעווען — לאָזט זי זיך ניט. לויפט און שרייט:

ניט שוין זשע וועלען מיר האלטען יום־כפור אָט דאָ, אין דער וואסערשטוב? אָט דאָ וועלען מיר שלאָגען כפרות? אָט דאָ וועלען מיר זיך פארפאסטען און אָפּפאסטען? אָט דאָ וועלען מיר דאוונען? זיך שלאָגען על־חטא? און וואו וועלען מיר נעמען א חזן? איין עמוד? א ספר־תורה? און א שופר אויפ'ן לעצטען בלאָז? און חלש־טראָפענס? און נאָך און נאָך א סך אזעלכע זאכען, וואָס מע קאָן זיך אָהן דעם יום־כפור ניט באגעהן?

אין וואסערשטוב יום־כפור?

יום־כפור אויפ'ן וואסער?!...